

Волинський національний університет
імені Лесі Українки

ВВІЧЛИВІСТЬ

HUMANITAS

Випуск 4

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Чернета Світлана Юріївна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки (*головний редактор*);

Борисюк Олена Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Брушневська Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Дьякон Антоніна, Dr.oec., професор, проректор з розвитку та інновацій, керівник відділу маркетингу, Університет прикладних наук ISMA (Рига, Латвія);

Коленда Наталія Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент, декан факультету економіки та управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Колосок Андрій Мирославович, кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Лякішева Анна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Мартинюк Тетяна Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Сушик Наталія Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
28 жовтня 2021 р., протокол № 11

Науковий журнал «Ввічливість. Humanitas»
зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24809-14749P від 27.04.2021 року)

«Ввічливість. Humanitas» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б
(спеціальності 231 – Соціальна робота, 232 – Соціальне забезпечення)
відповідно до Наказу МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток 4).

Офіційний сайт видання: www.journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-4715 (Print)
ISSN 2786-4723 (Online)

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 364-7:316.362]-058.34

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.1>

Ірина БИЧУК

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4838-3939

Бібліографічний опис статті: Бичук, І. (2021). Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних сімейних обставинах (із досвіду викладання навчальної дисципліни «Соціальний супровід». *Ввічливість. Humanitas*, 4, 3–9, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.1>

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ (ІЗ ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД»)

Статтю присвячено аналізу соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (із досвіду викладання навчальної дисципліни «Соціальний супровід»).

Проаналізовано, що соціальний супровід розглядається як довготривала робота, спрямована на здійснення індивідуальної соціальної допомоги та підтримки у вигляді надання комплексних соціальних послуг із метою мінімізації складних життєвих обставин, подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу клієнта шляхом активізації його ресурсів та найближчого оточення.

Розглянуто особливості сім'ї як клієнта соціальної роботи. Наведено основні технології соціального супроводу сім'ї, як-от: соціальна опіка (представлення працівником соціальної служби інтересів сім'ї (чи її члена) в органах влади, різних установах); соціальний патронаж (надання соціальних послуг (переважно за місцем проживання) індивідуальним клієнтам і групам ризику, тобто постійний соціальний нагляд, регулярне відвідування їхнього житла соціальними та іншими працівниками, надання їм необхідної економічної, соціально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги); соціальна допомога сім'ї (передбачає надання соціальними службами, кризовими центрами, соціальними працівниками соціальних послуг відповідно до Закону України «Про соціальні послуги»).

Визначено основні форми соціальної роботи, які є базовими для соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Розкрито зміст видів допомоги під час здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, як-от: психолого-педагогічна робота, сприяння незалежності та поліпшенню матеріального становища родини, сприяння навчанню та розвитку дитини, сприяння захисту здоров'я дитини, представництво інтересів, представлення інтересів дитини перед органами державної та місцевої влади, залучення дільничного інспектора з метою припинення насильства або пияцтва в сім'ї, допомога родичам дитини в оформленні опіки, сприяння влаштуванню на виховання дитини в прийомну сім'ю.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний супровід, сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах, соціальний працівник, соціальні служби.

Iryna BYCHUK

PhD in Philosophy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4838-3939

To cite this article: Bychuk, I. (2021). Sotsialnyi suprovod simey, yaki perebuvaiut u skladnykh zhyttievyykh obstavynakh (z dosvidu vykladannia navchalnoi dystsypliny "Sotsialnyi suprovod") [Social support for families in difficult living circumstances (based on the experience of teaching the academic discipline "Social support")]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 3–9, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.1>

SOCIAL SUPPORT FOR FAMILIES IN DIFFICULT LIVING CIRCUMSTANCES (BASED ON THE EXPERIENCE OF TEACHING THE ACADEMIC DISCIPLINE “SOCIAL SUPPORT”)

The article is devoted to the analysis of the social support for families in difficult living circumstances that is based on the experience of teaching the academic discipline «Social Support».

It is analyzed that social support is considered as a long-term work, which is aimed at implementing individual social assistance and support in the form of providing comprehensive social services in order to minimize difficult living circumstances, overcome life difficulties, preserve and improve the social status of the client by activating its resources and the immediate environment.

The peculiarities of the family as a client of social work are considered. The main technologies of social support of the family are given, namely: social custody (representation of the interests of a family (or its member) in authorities and various institutions by a social service worker); social patronage (provision of social services (mostly at the place of residence) to individual clients and at-risk groups, that is, a constant social watch, regular visits to their homes by social and other workers, providing them with the necessary economic, social and welfare, medical and preventive assistance); social assistance for families involves the provision of social services by social services, crisis centers and social workers in accordance with the Law of Ukraine “On social services”.

The main forms of social work are identified, which are the basic for the social support for families in difficult living circumstances, namely: psychological and pedagogical work, promoting the independence and financial situation of family, promoting the education and development of the child, promoting the protection of health of the child, representation of interests, representation of the interests of the child for state and local authorities, involvement of a district inspector in order to stop the violence or drunkenness in the family, assistance to parents of the child in the registration of the guardianship, assistance in the organization of placement and education of the child in a foster family.

Key words: social work, social support, families in difficult living circumstances, social worker, social services.

Актуальність проблеми. Досвід викладання навчальної дисципліни «Соціальний супровід» дозволяє зробити висновок, що висвітлення теми «Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах» позначене певними труднощами. Необхідним є аналіз сім'ї як клієнта соціальної роботи, порядок виявлення сімей, які опинились у складних життєвих обставинах. Ось чому ознайомлення студентів із теоретичними основами соціального супроводу із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, залишається актуальним дослідницьким завданням, становлячи зміст пропонованої лекції.

Мета статті полягає у висвітленні основ соціального супроводу із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, під час викладання лекційного курсу з навчальної дисципліни «Соціальний супровід».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування сім'ї, сімейного неблагополуччя досліджено в роботах Т. Алексеєнко, Т. Афанасьєвої, О. Беспалько, Ю. Василькової, Т. Василькової, Є. Волкової, М. Галагузової, І. Григи, В. Дружиніної, І. Зайнишева, І. Зверєвої, А. Капської, Б. Ковбаса, В. Костіва, Г. Лактіонової, Є. Новикової, В. Поліщук, І. Семигіної, І. Трубавіної, О. Янкович та ін. Питання соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обста-

винах, також широко представлене в наукових джерелах. Це питання ґрунтовно висвітлювалось у публікаціях І. Зверєвої, О. Беспалько, І. Трубавіної, Н. Комарової, І. Пеші, А. Капської, Г. Лактіонової, Р. Вайноли та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У лекції за темою «Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах» варто проаналізувати особливості сім'ї як клієнта соціальної роботи, визначити сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначити порядок виявлення сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, проаналізувати особливості здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Соціальний працівник має знати, що сім'ї (як клієнту соціальної роботи) притаманні такі особливості.

1. Майже всі сучасні соціальні й індивідуальні проблеми представлені в сім'ї або певною мірою стосуються її.

2. Проблеми окремих членів сім'ї – це завжди проблеми сім'ї загалом (і навпаки). Наприклад, проблема конфліктного і слабого в навчанні учня може бути пов'язана з невротичністю батьків або поганим піклуванням батьків про дитину через антисоціальний стиль життя. Або ж втрата роботи може позначитися не тільки на матеріальному статусі сім'ї безро-

бітнього, а й на психологічному кліматі в сім'ї, стосунках між батьками та дітьми, психічному здоров'ї всіх її членів.

3. Робота з членами сім'ї, які потребують допомоги, передбачає роботу і з іншими членами сім'ї, блокування тих сторін їхніх стосунків, що обтяжують стан клієнта, вимагає зміцнення і підтримки тих чинників, які позитивно діють на клієнта. Особливо це потрібно під час надання соціальної допомоги дітям.

4. Сім'я – замкнута система. Не всі сторони її життя доступні для спостереження, тому справжня причина сімейної дисгармонії та усвідомлення цього її членами можуть не збігатися. Робота із сім'єю потребує багато часу і передбачає уважні спостереження та діагностику.

5. Потрібно пам'ятати, що соціальний працівник не може вирішити проблеми, а може лише допомогти клієнтові (тобто сім'ї чи окремим членам) у її вирішенні. Допомога соціального працівника полягає в тому, щоб сприяти розумінню клієнтом сутності проблеми та розгляду різноманітних сценаріїв її вирішення.

6. Сім'я автономна у своїй життєдіяльності і має право обирати різновид взаємодопомоги, методи виховання дітей тощо. Втручання в сімейні стосунки бажане лише після прохання клієнтів. Винятком може вважатися ситуація, коли існує безпосередня загроза фізичному, психічному здоров'ю або життю когось із членів сім'ї.

7. Головною метою соціального працівника під час надання соціальної допомоги сім'ї є інтереси членів сім'ї, а не абстрактні інтереси суспільства і держави.

8. Соціальна робота із сім'ями потребує делікатності і дотримання конфіденційності, адже іноді зачіпаються відомості, розголошення яких може завдавати серйозної шкоди особам (Бичук, 2018: 107).

Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» складні життєві обставини – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно (Закон України, 2019).

До сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, належать сім'ї, які не можуть самотійно подолати негативний вплив обставин, зумовлених такими чинниками (Закон України, 2020), як похилий вік; часткова або

повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади, у тому числі пов'язані з уживанням психоактивних речовин; інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; домашнє насильство; насильство за ознакою статі; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкода, заподіяна пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

Складні життєві обставини завжди характеризуються невідповідністю між тим, що людина хоче (зробити, досягти тощо), і тим, що може, опинившись у таких обставинах і маючи у своєму розпорядженні власні можливості.

Є кілька класифікацій категорії «складні життєві обставини». Одні вчені класифікують їх за ступенем участі людини: складні життєві обставини (хвороба, небезпека інвалідності або смерті); складні обставини, пов'язані з виконанням будь-якого завдання (утруднення, протидія, перешкоди, невдачі); складні обставини, пов'язані із соціальним впливом (обставини «суспільної поведінки», оцінки і критики, конфлікти, тиск тощо). Інші науковці визначають складні обставини в найзагальнішому плані як обставини неможливості – такі обставини, у яких суб'єкт зіштовхується з неможливістю реалізації внутрішніх потребностей свого життя (мотивів, прагнень, цінностей тощо) (Черниш, 2019: 58).

Соціальний супровід розглядається як довготривала робота, спрямована на здійснення індивідуальної соціальної допомоги та підтримки у вигляді надання комплексних соціальних послуг із метою мінімізації складних життєвих обставин, подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу клієнта шляхом активізації його ресурсів та найближчого оточення.

Соціальний супровід сім'ї – це вид соціальної роботи, спрямованої на забезпечення оптимальних умов життєдіяльності сімей, дітей

і молоді шляхом надання необхідних соціальних послуг, допомоги та здійснення відповідних заходів. Його здійснює соціальний працівник, діяльність якого спрямована на підтримку сім'ї в різних видах її життєдіяльності, формування здатності сім'ї самотужки долати труднощі, надання допомоги сім'ям із метою розв'язання різних проблем (Соціальна робота, 2003).

Соціальний супровід (за Н. Комаровою, І. Пешою) – це діяльність соціального працівника (або групи соціальних працівників), спрямована на створення необхідних соціально-психологічних умов розвитку прийомних дітей та дітей-вихованців у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу. Завданнями соціального супроводу є створення позитивного психологічного клімату в сім'ї, умов для розвитку дітей з урахуванням індивідуальних потреб, формування партнерських відносин між прийомними батьками, державними і громадськими установами для забезпечення оптимальних умов життя та захисту прав дітей (Технології створення та функціонування прийомних сімей, 2003: 59).

Виявлення сімей, які належать до вразливих категорій населення або перебувають під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, проводиться суб'єктами в процесі виконання ними службових/посадових обов'язків (ужиття заходів реагування на отримані особисті заяви/звернення, телефонні, письмові, електронні, усні повідомлення про такі сім'ї, матеріали в засобах масової інформації).

Головними суб'єктами соціального супроводу є центри соціальних служб для дітей і молоді та їх спеціалізовані формування.

Фахівець із соціальної роботи у разі виявлення ним сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, протягом п'яти робочих днів із дати виявлення проводить оцінювання потреб сім'ї у соціальних послугах відповідно до порядку, затвердженого Мінсоцполітики.

Інший суб'єкт у разі виявлення такої сім'ї інформує про це орган соціального захисту населення шляхом надсилання не пізніше ніж протягом наступного робочого дня повідомлення в письмовій або електронній формі,

засобами телефонного зв'язку. Не пізніше ніж протягом наступного робочого дня після отримання інформації про виявлення сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, орган соціального захисту населення повідомляє фахівцеві із соціальної роботи для проведення ним оцінювання потреб сім'ї.

У разі звернення особи до органу соціального захисту населення за призначенням державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, одноразової матеріальної допомоги малозабезпеченим особам, які не працюють, особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, орган соціального захисту населення інформує таку особу (зокрема, шляхом надання відповідних друкованих інформаційних матеріалів) про соціальні послуги, якими вона може скористатися, умови та порядок їх отримання та в разі потреби надсилає фахівцеві із соціальної роботи повідомлення про необхідність оцінювання потреб сім'ї у соціальних послугах.

За результатами оцінювання потреб сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, фахівець із соціальної роботи складає відповідний акт (у паперовій або електронній формі), який не пізніше ніж протягом наступного робочого дня подається до органу соціального захисту населення для прийняття рішення про надання соціальних послуг.

Якщо за результатами оцінювання потреб сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, підтверджується перебування сім'ї в складних життєвих обставинах або належність до вразливих категорій населення, то фахівець із соціальної роботи надає такій сім'ї допомогу в оформленні заяви про надання соціальних послуг і пакета документів, що додаються до неї, а також передає зазначені документи до органу соціального захисту населення разом з актом, складеним за результатом оцінювання потреб у соціальних послугах

сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, якщо особа через похилий вік, інвалідність, стан здоров'я, догляд за дитиною або інші обставини не може особисто подати заяву та пакет документів.

У разі виявлення суб'єктом випадку жорстокого поводження з дитиною, зокрема домашнього насильства, залишення дитини без піклування батьків такий суб'єкт невідкладно інформує про це службу в справах дітей та уповноважений підрозділ органу Національної поліції, у разі виявлення факту вчинення домашнього насильства стосовно недієздатних осіб – уповноважений підрозділ органу Національної поліції та орган опіки та піклування.

У разі існування внаслідок вчинення домашнього насильства або інших обставин загрози життю чи здоров'ю особи, зокрема дитини, про це негайно інформується уповноважений підрозділ органу Національної поліції для вжиття спеціальних заходів щодо припинення насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, проводиться згідно з Порядком забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженим постановою Кабінету Міністерства України (Про забезпечення соціального захисту дітей, 2020).

У межах технології соціального супроводу сім'ї виділяють такі напрями роботи, як:

1) соціальна опіка – представлення працівником соціальної служби інтересів сім'ї (чи її члена) в органах влади, різних установах;

2) соціальний патронаж – надання соціальних послуг (переважно за місцем проживання) індивідуальним клієнтам і групам ризику, тобто постійний соціальний нагляд, регулярне відвідування їхнього житла соціальними та іншими працівниками, надання їм необхідної економічної, соціально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги;

3) соціальна допомога сім'ї передбачає надання соціальними службами, кризовими центрами, соціальними працівниками соціальних послуг відповідно до Закону України «Про соціальні послуги».

Методика соціального супроводу має багато спільного з відомою в соціальній роботі методикою «ведення випадку», адже він є тривалим у часі і його застосовують щодо конкретної сім'ї. Вибір методів та заходів у процесі здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних сімейних обставинах, повинен ґрунтуватися на індивідуальному підході (з урахуванням всіх суттєвих обставин функціонування сім'ї).

Здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, має свої особливості:

– він потрібен усім різновидам сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, але повинен брати до уваги кризовість сімейної ситуації, екстремальність умов життя сім'ї, а також здійснюватися групою фахівців;

– соціальний супровід треба здійснювати тільки з урахуванням результатів вивчення ситуації в сім'ї, ретельної перевірки її обставин, стосунків, виявлення порушень прав дитини та інших членів сім'ї в родині з подальшою соціальною опікою;

– для допомоги сім'ям, де є факти зловживання алкоголем, уживання наркотичних речовин, є підозра щодо скоєння насилля над дітьми, крайній рівень зубожіння, необхідно залучати різних фахівців;

– особливої уваги в процесі соціального супроводу вимагають сім'ї, де є діти з виявами асоціальної поведінки, схильні до бродяжництва; безвідповідальне батьківство. Неповні сім'ї можуть потребувати допомоги, пов'язаної з компенсацією функцій того з батьків, опіки якого позбавлена дитина;

– соціальний супровід має включати просвітницьку роботу щодо умов, необхідних для виховання і розвитку дитини, щодо прав та обов'язків членів сім'ї, коли вони порушуються чи не виконуються, навчання і контроль за дотриманням прав і виконанням обов'язків;

– соціальний супровід сім'ї треба поєднувати із соціальною реабілітацією окремих членів родини, профілактикою та обслуговуванням сімей, але не зводити до них; це є комплексом послуг;

– критерієм неефективності супроводу є рецидиви порушень прав членів сім'ї, асоціальні вияви в поведінці, деліквентна і девіантна поведінка членів сім'ї, критерієм

ефективності – перехід сім'ї з клієнта супроводу до клієнта обслуговування і профілактики;

- необхідним є розроблення змісту технологій супроводу різних типів неблагополучних сімей на основі визначення типових проблем сімей;

- спеціаліст соціальної роботи не може вирішити проблему, а може допомогти клієнтам упоратися з нею.

В Україні соціальний супровід сімей, у яких є ризик відмови від дітей, здійснюється широкою мережею соціальних служб для молоді, соціальними службами підтримки сім'ї і дітей, а також недержавними організаціями. При соціальному супроводі сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, надаються такі види допомоги:

- психолого-педагогічна робота (посередництво в конфліктах; психологічна підтримка; психологічне консультування з питань внутрішніх сімейних стосунків; навчання батьків навичок спілкування, виховання дитини; залучення батьків до груп взаємопідтримки; залучення волонтерів до підтримки дитини);

- сприяння незалежності та поліпшенню матеріального становища родини (сприяння пошуку житла; допомога в оформленні документів; сприяння у працевлаштуванні; сприяння в оформленні державної допомоги, пенсій, пільг; посередництво в наданні гуманітарної допомоги з інших джерел);

- сприяння навчанню та розвитку дитини (влаштування дитини до гуртків, секцій, підліткових клубів; влаштування на професійне навчання; запрошення дітей на розважальні заходи);

- сприяння захисту здоров'я дитини (влаштування дитини на оздоровлення);

- представництво інтересів (представлення інтересів дитини перед адміністрацією школи, контроль за відвідуванням занять);

- представлення інтересів дитини перед органами державної та місцевої влади; залучення дільничного інспектора з метою припинення насильства або пияцтва в сім'ї;

- представлення інтересів дитини перед органами опіки і піклування;

- допомога родичам дитини в оформленні опіки; сприяння влаштуванню на виховання дитини в прийомну сім'ю.

І. Зверева визначає, що основними формами соціальної роботи, які є базовими для соціального супроводу, є:

- індивідуальна, суть якої полягає у здійсненні соціальної допомоги, соціальних послуг і соціальної реабілітації відповідно до потреб особистості й характеру самих проблем;

- соціально значуща діяльність, як-от громадський дитячий та молодіжний рух, соціальне навчання, що здійснюється у різних типах державних, приватних освітніх закладах, яка пов'язана зі здобуттям певного рівня соціальної освіти;

- соціально-психолого-педагогічна та юридична підтримка, призначенням якої є надання професійної допомоги та посередницька діяльність професіоналів із соціальної роботи в розв'язанні різноманітних проблем;

- консультування, у процесі якого виявляються й окреслюються основні напрями вирішення проблеми, яка хвилює особистість;

- науково обґрунтовані й своєчасно застосовані дії держави, соціальних інституцій спрямовані на запобігання можливим фізичним, психологічним та соціокультурним колізіям у розвитку окремих індивідів і груп ризику; збереження, підтримка і захист нормального рівня життя та здоров'я сімей, молоді; сприяння молодим людям у досягненні поставлених цілей і розкритті їх внутрішнього потенціалу (Пеша, 2013: 196–197).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки, варто підкреслити, що соціальний супровід – це вид соціальної роботи з особами та сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно, що передбачає надання комплексної індивідуальної соціальної допомоги.

Соціальний супровід – це технологізована практична діяльність соціального працівника, що становить сукупність прийомів та операцій, які реалізуються у визначеному порядку, певній послідовності для досягнення певних змін у соціальному становищі та самопочутті клієнта. Основними складниками цієї діяльності є її суб'єкти, об'єкти, принципи та зміст, який складається з надання визначених видів комплексних соціальних послуг і використання всього інструментарію соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бичук І.О. Основи соціальної роботи з неблагополучною сім'єю (з досвіду викладання навчальної дисципліни «Соціальна робота з сім'єю»). *Педагогічний часопис Волині: науковий журнал*. 2018. № 2 (9). С. 106–112.
2. Кияниця З.П. Застосування ведення випадку в соціальній роботі: міжнародний досвід, практика і перспективи в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2016_1_49
3. Любецька М.М. Розвиток наукового знання у сфері здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 1. С. 97–100.
4. Пеша І.В. Соціальний супровід як форма комплексної соціальної допомоги. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 11(2). С. 193–199.
5. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : Закон України від 01.06.2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-2021-%D0%BF#Text>
6. Про організацію надання соціальних послуг : Закон України від 01.07.2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>
7. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
8. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / заг. ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. Київ : Наук. світ, 2003. 117 с.
9. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. / авт. кол. Г.М. Бевз, А.Й. Капська, Н.М. Комарова та ін. Київ : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. 188 с.
10. Черниш О.О. Поняття «складні життєві обставини» у міждисциплінарному вимірі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 6 (329). Ч. 1. С. 55–63.

REFERENCES:

1. Bychuk, I.O. (2018). Osnovy sotsialnoi roboty z neblahopoluchnoiu simieiu (z dosvidu vykladannia navchalnoi dystsypliny «Sotsialna robota z simieiu») [Fundamentals of social work with disadvantaged families (from the experience of teaching the discipline «Social work with the family»)]. *Pedahohichnyi chasopys Volyni: naukovyi zhurnal - Pedagogical journal of Volyn: scientific journal*, 2 (9), 106–112 [in Ukrainian].
2. Kyianytsia, Z.P. (2016). Zastosuvannia vedennia vypadku v sotsialnii roboti: mizhnarodnyi dosvid, praktyka i perspektyvy v Ukraini [Kiyanytsia Application of case management in social work: international experience, practice and prospects in Ukraine]. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2016_1_49 [in Ukrainian].
3. Liubetska M.M. (2019). Rozvytok naukovooho znannia u sferi zdiisnennia sotsialnoho suprovodu simey (osib), yaki перебувають у складних життєвих обставинах [Development of scientific knowledge in the field of social support of families (persons) who are in difficult life circumstances]. *Investitsii: praktyka ta dosvid*, 1, 97–100 [in Ukrainian].
4. Piesha I.V. (2013). Sotsialnyi suprovod yak forma kompleksnoi sotsialnoi dopomohy [Social support as a form of comprehensive social assistance]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 11(2), 193–199 [in Ukrainian].
5. Pro zabezpechennia sotsialnoho zakhystu ditei, yaki перебувають у складних життєвих обставинах (2020). [On ensuring social protection of children in difficult life circumstances]. Zakon Ukrainy vid 01.06.2020 r. № 585. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. Pro orhanizatsiiu nadannia sotsialnykh posluh (2020). [On the organization of social services]. Zakon Ukrainy vid 01.07.2020 r. № 587. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. Pro sotsialni posluhy (2019). [About social intermediary service]. Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 r. № 2671-VIII. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
8. Zvierievoi, I.D., Laktionovoi, H.M. (2003). *Sotsialna robota v Ukraini [Social work in Ukraine]*. Kyiv: Nauk. Svit [in Ukrainian].
9. Bevz, H.M., Kapska, A.Y., & Komarova, N.M. (2003). *Tekhnolohii stvorennia ta funktsionuvannia pryimnykh simey, dytiachykh budynkiv simeinoho typu [Technologies of creation and functioning of foster families, family-type orphanages. Collective method. matliv]*. Kyiv: Derzhavnyi in-t problem simi ta molodi [in Ukrainian].
10. Chernysh, O.O. (2019). Poniattia «skladni zhyttievi obstavyny» u mizhdystsyplinarnomu vymiri. [The concept of «difficult life circumstances» in the interdisciplinary dimension]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 6 (329), № 1, 55–63 [in Ukrainian].

УДК 364.632-048.66

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.2>**Юрій БРИНДИКОВ***доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Хмельницький національний університет, вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна, 29000***ORCID:** 0000-0002-5621-2112

Бібліографічний опис статті: Бриндіков, Ю. (2021). Реалізація соціальної політики у сфері протидії домашньому насильству (приклад Хмельниччини). *Ввічливість. Humanitas*, 4, 10–15, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.2>

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ (ПРИКЛАД ХМЕЛЬНИЧЧИНИ)

У статті наголошено на тому, що українське суспільство досі відчуває тягар проблеми домашнього насильства, яке характеризується масштабністю, виявляється в різних видах та формах, як-от психологічне (тривалий або постійний психічний вплив на особу з метою приниження честі та гідності), фізичне (навмисне нанесення фізичних ушкоджень особі, що може призвести до смерті), економічне (умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, що провокує фізичні та психічні порушення або її смерть), сексуальне (залучення дорослих осіб силоміць до сексуальних зносин, дітей за згодою/без згоди до сексуальних зносин із дорослими) насильство. Указано вітчизняних та зарубіжних науковців, які долучились до вивчення різних аспектів домашнього насильства як соціального феномену. Окреслено соціально-психологічні наслідки насильства в сім'ї.

Нами висвітлено результати дослідження роботи територіальних громад щодо забезпечення реалізації державної політики на регіональному рівні стосовно запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі через посередництво контролю стану вжиття відповідних заходів. Зокрема, вказано на чисельність територіальних центрів соціального обслуговування, центрів надання соціальних послуг, центрів комплексної реабілітації осіб з інвалідністю, спеціалізованих служб підтримки для осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознаками статі (денні кризові центри соціально-психологічної допомоги; мобільні бригади соціально-психологічної допомоги; спеціалізовані служби первинного соціально-психологічного консультування таких осіб; кризові кімнати цілодобового перебування (до 10 днів); телефони гарячої лінії; кабінет корекційно-реабілітаційних послуг) та Хмельницький обласний центр соціально-психологічної допомоги, який виконує функції притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства. Охарактеризовано роботу місцевих рад. Висвітлено перспективний план заходів Департаменту соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації спільно з органами місцевого самоврядування, закладами та установами соціального спрямування на виконання Обласної комплексної програми підтримки сім'ї, запобігання та протидії домашньому насильству на період до 2025 року.

З'ясовано прогалини в наданні соціальних послуг, зауважено на необхідності створення всіма територіальними громадами області спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства. Рекомендовано усунути виявлені недоліки, оптимізувати інформаційно-просвітницьку та реабілітаційну роботу з кривдниками та жертвами домашнього насильства.

Ключові слова: сім'я, домашнє насильство, попередження та подолання домашнього насильства, територіальні громади області, заклади та установи соціального спрямування.

Yuri BRINDIKOV*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work and Social Pedagogy, Khmelnytsky National University, 11, Institutka str., Khmelnytsky, Ukraine, 29000***ORCID:** 0000-0002-5621-2112

To cite this article: Brindikov, Y. (2021). Realizatsiia sotsialnoi polityky u sferi protydyi domashnomu nasylstvu (pryklad Khmelnychchyny) [Implementation of social policy in the field of combating domestic violence (example of Khmelnytsky region)]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 10–15, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.2>

IMPLEMENTATION OF SOCIAL POLICY IN THE FIELD OF COMBATING DOMESTIC VIOLENCE (EXAMPLE OF KHMELNYTSKY REGION)

The article emphasizes that Ukrainian society still feels the burden of the problem of domestic violence, which is characterized by scale, manifests itself in various forms, such as psychological violence (prolonged or permanent mental impact on a person to degrade honor and dignity), physical (intentional infliction of physical harm to a person, which can

lead to death), economic (intentional deprivation of housing, food, clothing, other property that provokes physical and mental disorders or death), sexual (involvement of adults by force in sexual intercourse, children by consent / without consent to sexual intercourse with adults). Domestic and foreign scientists who participated in the study of various aspects of domestic violence as a social phenomenon are mentioned. The socio-psychological consequences of domestic violence are outlined.

We highlighted the results of a study of the work of territorial communities to ensure the implementation of state policy at the regional level to prevent and combat domestic violence and gender-based violence through monitoring the status of relevant measures. In particular, the number of territorial centers of social services, centers of social services, centers for comprehensive rehabilitation of persons with disabilities, specialized support services for victims of domestic violence and gender-based violence is indicated (day care crisis centers of social and psychological assistance to victims; mobile teams of social and psychological assistance to victims; specialized services of primary social and psychological counseling of victims; crisis rooms around the clock (up to 10 days); hotlines; office of correctional and rehabilitation services) and the Khmelnytsky Regional Center for Social and Psychological Assistance, which serves as a shelter for victims of domestic violence. The work of local councils is revealed. The long-term joined action plan of the Department of Social Protection of the Khmelnytsky Regional State Administration, local governments and social institutions for the implementation of the Regional Comprehensive Program to Support the Family, Prevent and Combat Domestic Violence until 2025 is highlighted.

Gaps in the provision of social services have been identified, and the need to create specialized support services for victims of domestic violence by all territorial communities in the region has been noted. It is recommended to eliminate the identified shortcomings, optimize informational, educational and rehabilitation work with perpetrators and victims of domestic violence.

Key words: family, domestic violence, prevention and overcoming of domestic violence, territorial communities of the region, institutions of social orientation.

Постановка проблеми. Українське суспільство досі відчуває тягар проблеми насильства. Це суспільне явище трансформувалось у різні форми та вияви, зокрема поведінкові. Нерідко в сім'ях, де відсутні любов та повага одне до одного, пропагується жорстокість та насильство. Саме домашнє насильство є взірцем негативної поведінкової моделі в стосунках із майбутніми чоловіком чи дружиною, найближчим оточенням.

Окреслена проблема набула масштабності та вимагає її висвітлення у засобах масової інформації, обговорення в колі науковців із метою вироблення дієвих програм попередження домашнього насильства, залучення світової спільноти задля дотримання міжнародних норм щодо захисту від насильницьких дій.

Аналіз дослідження. Насильство в сім'ї стало об'єктом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців (І.Д. Бех, О.І. Захаров, О.Б. Орлов, Е. Міллер, Л. Берковиць, Л.С. Нечипоренко, А.А. Беседін) (Гончарова, 2010). Різні аспекти адміністративного та кримінально-правового регулювання суспільних відносин у сфері попередження насильства у сім'ї висвітлено в працях О.М. Бандурки, М.М. Биргеу, О.І. Белової, М.А. Бондаренка. Українські вчені Т.О. Анцупович, В.Г. Буткевич, Л.А. Луць, В.Є. Мармазов, І.С. Піляєв зробили вагомий внесок у дослідження міжнародно-правових механізмів захисту прав людини (Лесько, 2017).

Мета дослідження полягає у висвітленні детермінант, виявів та наслідків домашнього насильства; дослідженні та демонстрації результатів роботи закладів та установ соціального

спрямування щодо попередження та подолання домашнього насильства на прикладі Хмельницької області; вивченні проблемних аспектів у сфері подолання домашнього насильства; наданні рекомендацій щодо шляхів оптимізації діяльності, спрямованої на попередження та подолання домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу. Сім'я як мала соціальна група завжди була й залишається одним із головних об'єктів дослідження таких наук, як соціологія, психологія, педагогіка, право, історія. Чимало науковців досліджували динаміку розвитку сімейних груп, здійснювали аналіз бюджету сім'ї, сімейного виховання, вивчали права та обов'язки подружжя, батьків та дітей, типи соціальних відносин, суспільні функції сім'ї, ефективність реалізації функцій сім'ї як соціального інституту, рівень суспільної свідомості у сфері шлюбно-сімейних відносин, адже успішність сім'ї є запорукою соціального здоров'я суспільства. У своїх наукових розвідках дослідники наполягають на тому, що сім'я повинна базуватись на таких «стовпах», як увічливість, жертвовність, увага одне до одного, любов і тепло у взаєминах. В іншому разі стосунки формуватимуться владою і контролем, створюватимуться передумови домашнього насильства, що супроводжується суперництвом, нерівністю, маніпулюванням та ворожістю.

На думку фахівців соціальної сфери, першопричиною насильницьких дій є жорстока регламентація соціального життя. Насильницькі вияви є інструментом демонстрації сили та влади кривдника над жертвою

(Алексєєва, Костриця, 2011). Спеціалісти наголошують на тому, що факторами вияву домашнього насильства є психічні розлади, високий рівень агресії, низька самооцінка кривдника, алко-/наркозалежність, хибні уявлення про розподіл соціальних ролей у сім'ї, виховання дітей, соціально-побутова невлаштованість, негативний особистий досвід, надмірно розвинуті домінантні риси характеру кривдника, що сформувались за відсутності адекватного виховання (Науменко, 2010; Кошонько, Зінкевич, 2008; Рудюк, 2013).

Наукові джерела повідомляють нам про те, що домашнє насильство виявляється у різних видах та формах: фізичне – у навмисному нанесенні фізичних ушкоджень дитині, позбавленні свободи й гідних умов життя, що призводить до летальних наслідків; сексуальне насильство здійснюється шляхом залучення дитини (за згодою/без згоди) до сексуальних зносин із дорослими особами з метою отримання останніми користі чи задоволення, залучення дорослих осіб силоміць до сексуальних зносин; економічне насильство виявляється в умисному позбавленні особи житла, їжі, одягу, іншого майна, що може стати причиною фізичних та психічних порушень або й смерті жертви; психологічне насильство здійснюється шляхом тривалого чи постійного психічного впливу на дитину або дорослу особу під супровід приниження її честі та гідності, породжуючи страх, невпевненість, формуючи патологічні вияви в особи (Гончарова, 2010; Кінаш, Макогонюк, 2011; Девладівська сільська об'єднана територіальна громада, 2021).

Психологи стверджують (Бондаровська, 2010), що наслідками насильства в сім'ї є відчуття приреченості завжди бути агресором, формування вміння бути агресивним у ситуації насильства, страх втратити владу в сім'ї, хибність ціннісних орієнтацій тощо.

Нагальність окресленої проблеми спонукала нас до вивчення якісних та кількісних показників роботи органів державної влади, закладів та установ соціального спрямування з попередження та подолання домашнього насильства.

Ми звернулись до фахівців Департаменту соціального захисту населення Хмельницької облдержадміністрації задля виявлення напрямів та показників роботи в територіальних громадах області щодо впровадження базових соціальних

послуг на території кожної громади. З'ясовано, що при територіальних громадах області функціонує 15 територіальних центрів соціального обслуговування, 16 центрів надання соціальних послуг та 9 центрів комплексної реабілітації для дітей (осіб) з інвалідністю. Ще у 29 територіальних громадах роботу з надання соціальних послуг організовують відділи, які не включено до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг, що є порушенням статі 13 Закону України «Про соціальні послуги».

У структурі Лісовогринівської сільської ради утворено відділ соціального захисту населення, який забезпечує надання соціальних послуг мешканцям громади. Розглядається можливість створення комунальної установи «Центр надання соціальних послуг», проте фінансування на ці цілі у поточному році не передбачено. У разі фінансової спроможності громади створення центру буде можливим не раніше наступного року. В Антонінській селищній, Заслучненській, Михайлюцькій сільських радах не в повній мірі налагоджено роботу з надання соціальних послуг: відсутні надавачі соціальних послуг, обов'язки соціальних робітників покладено на працівників культури в старостатах (завклуби, бібліотекарі), координують та організовують роботу відділ освіти та культури, секретар чи діловод сільської (селищної) ради, що свідчить про низьку якість наданих соціальних послуг або їх відсутність.

Зважаючи на об'єкт та мету дослідження, ми зосередили увагу на активній роботі із забезпечення реалізації державної політики на регіональному рівні щодо запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, зокрема, шляхом здійснення постійного контролю за своєчасним та належним станом проведення відповідних заходів.

Так, було організовано роботу зі створення та розвитку мережі закладів, установ, служб і притулків із надання соціальних послуг зазначеній категорії населення, створено інформаційну базу спеціалізованих служб підтримки для постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Станом на 1 вересня 2021 року працює 42 служби, а саме:

– два денних кризових центри соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі;

- 24 мобільних бригади соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі;

- шість спеціалізованих служб первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі;

- шість кризових кімнат цілодобового перебування (до 10 днів);

- два телефони гарячої лінії;

- один кабінет корекційно-реабілітаційних послуг;

- Хмельницький обласний центр соціально-психологічної допомоги, який виконує функції притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. № 696-р «Про затвердження розподілу обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на створення мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, у 2021 році» у Хмельницькій області виділено 11 628 375 гривень таким бюджетам:

- Ізяславської міської та Ганнопільської сільської ради для створення спеціалізованої служби первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі (892 тис. грн);

- Солобковецької сільської ради для створення денного центру соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі (з кризовою кімнатою) (355 тис. грн);

- Волочиської, Красилівської та Хмельницької міських рад для створення притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства, та мобільної бригади соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі (10 372 тис. грн).

Ще однією не менш важливою функцією місцевих рад є запобігання та протидія домашньому насильству, яка виконується відповідальними особами органів місцевого самоврядування, закладами освіти та охорони здоров'я, старостами, шляхом проведення Координаційних рад із питань сім'ї, гендерної рівності,

демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству та протидії торгівлі людьми, надання соціальних послуг спеціалізованими службами підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства, проведення програм для кривдників та жертв домашнього насильства, роз'яснювальної роботи серед мешканців громади, роботи із сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах. На жаль, не у всіх громадах ця робота проводиться на належному рівні.

Координаційні ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству та протидії торгівлі людьми наразі створено в усіх органах місцевого самоврядування області, проте 24 з них не проводили засідань, відсутні спеціалізовані служби підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства, у 32 громадах.

Не скрізь працюють над створенням спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства. Наразі створено 42 служби лише у 29 місцевих радах, хоча державою надається фінансова підтримка для їх створення через різні проєкти.

Меджибізька селищна, Славутська та Старокостянтинівська міські ради взяли участь у проєкті Представництва Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA) в Україні «Міста й громади, вільні від домашнього насильства» на 2021–2024 роки. Старокостянтинівська міська рада виграла конкурс та стала партнером UNFPA у межах проєкту. Участь у проєкті отримання субвенцій із державного бюджету місцевим бюджетам (постанова КМУ від 21.04.2021 р. № 398) у 2021 році взяли 11 місцевих рад: Волочиська, Городоцька, Дунаєвецька, Красилівська, Ізяславська Хмельницька міські, Меджибізька селищна, Ганнопільська, Крупецька, Солобковецька, Улашанівська сільські. Отримали субвенції 6 громад.

Нами встановлено, що Департаментом соціального захисту ХОДА спільно з державною адміністрацією, райдержадміністраціями, органами місцевого самоврядування, Центрами соціальних служб, громадськими організаціями, Департаментом освіти, науки, молоді та спорту, Департаментом інформаційної діяльності, Департаментом культури, національностей та релігій, Службою у справах дітей облдержадміністрації заплановано проведення низки

заходів, спрямованих на виконання Обласної комплексної програми підтримки сім'ї, запобігання та протидії домашньому насильству на період до 2025 року (Хмельницька обласна рада, 2021), мета яких полягає в реалізації державної соціальної політики підтримки сім'ї, подоланні складних життєвих обставин, спрямованих на забезпечення функцій сім'ї та формування усвідомленого батьківства; формуванні позитивного іміджу сім'ї та її соціальної підтримки; забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; підвищенні рівня обізнаності населення щодо явища домашнього насильства, його виявів та наслідків; формуванні у суспільстві негативного ставлення до насильницьких моделей поведінки та нетерпимості до фактів домашнього насильства; забезпеченні належного захисту та допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства, з урахуванням віку, статі та стану здоров'я; посиленні відповідальності осіб, які вчиняють домашнє насильство, та осіб, до компетенції яких належить реалізація державної політики за цим напрямом; підвищенні рівня усвідомлення проблеми торгівлі людьми, сприянні самоідентифікації постраждалих осіб, обізнаності населення з цієї тематики та наданні допомоги постраждалим. Серед заходів вирізняють:

- координацію роботи обласної, районних, міських, координаційних рад з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству та протидії торгівлі людьми в напрямі поліпшення становища сімей різних категорій;
- організацію проведення інформаційних кампаній, спрямованих на формування у суспільстві нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки, підвищення рівня обізнаності населення про форми, причини та наслідки домашнього насильства, види і способи одержання допомоги особам, які постраждали;

– координацію проведення щорічної обласної інформаційно-просвітницької акції в рамках Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства», яка сприятиме формуванню нетерпимого ставлення до насильницької моделі сімейних відносин;

– визначення потреби та створення спеціалізованих служб, установ та закладів, які надають допомогу особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі або опинилися у складних життєвих обставинах (притулки, кризові кімнати, денні центри, колцентри, служби первинного консультування, кабінети корекційно-реабілітаційних послуг, мобільні бригади), координація роботи та здійснення контролю за діяльністю.

Цей неповний перелік заходів допомагатиме задовольнити потреби соціально незахищених категорій населення, приверне увагу суспільства до таких нагальних проблем, як торгівля людьми, утвердження гендерної рівності та домашнє насильство.

Висновки. Ми з'ясували, що домашнє насильство як суспільний феномен чинить руйнівний вплив на окремих осіб та сім'ю як суспільний складник. Нагальність окресленої проблеми передбачає спільну та дієву роботу органів державної влади, закладів та установ, що складають систему соціальних служб України, спрямовану на запобігання та подолання насильства в сім'ї. Аналітична робота дала змогу виявити низку прогалин на регіональному рівні, які потребують негайного врегулювання, як-от підготовка профільних фахівців, які надають соціальні послуги, створення всіма територіальними громадами області спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства, оптимізація інформаційно-просвітницької та реабілітаційної роботи з кривдниками та жертвами домашнього насильства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева В., Костриця Л. Діти і батьки: проблеми насильства у родині. *Газета «Соціальний педагог»*. 2011, № 11 (59). С. 59–62.
2. Бондаровська В. Подолання наслідків насильства у сім'ї. Аналіз стану справ у розвинутих країнах. *Газета «Психолог»*. 2010, № 6 (390). С. 3–6.
3. Кошонько Г.А., Зінкевич О.М. Психологічні проблеми насильства над жінками в сім'ї. *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук : зб. наук. пр.* Вип. 4. Хмельницький, 2008. С. 14–17.
4. Гончарова Т.В. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини й фактори виникнення. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. Вип. 4. 2010. С. 47–53.

5. Домашнє насильство: що робити і куди скаржитись? Покрокова інструкція. URL: <https://devlad.otg.dp.gov.ua/ua/novini-ta-podiyi/novini/domashnye-nasilstvo-shcho-robiti-i-kudi-skarzhitis-pokrokovaya-instrukciya> (дата звернення: 28.10.2021).
6. Кінаш Я., Макогонюк А. Насильство в сім'ї: реалії сьогодення. *Юридичний журнал «Право України»*. 2011, № 11–12. С. 170–175.
7. Лесько Н. Державна політика у сфері попередження насильства в сім'ї : поняття та сучасний стан. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. Львів, 2017. Вип. 865. С. 267–272.
8. Наumenko O. Про насильство в сім'ї. *Газета «Психолог»*. 2010, № 6 (390). С. 7–11.
9. Проекти рішень шостої сесії, пленарне засідання якої заплановано на 15 вересня 2021 року. URL: <https://km-oblrada.gov.ua/proyekty-rishen-shostoyi-sesiyi-plenarne-zasidannya-yakoyi-zaplanovanoyi-na-15-veresnya-2021-roku/> (дата звернення: 28.10.2021).
10. Рудюк Т. Насильство в сім'ї. *Газета «Соціальний педагог»*. 2013, № 7 (79). С. 36–39.

REFERENCES:

1. Aleksieieva, V., Kostrytsia, L. (2011). Dity i batky: problemy nasyilstva u rodyni. [Children and parents: problems of domestic violence]. «Social pedagogy», 11 (59), 59–62 [in Ukrainian].
2. Bondarovska V., (2010). Podolannia naslidkiv nasyilstva u simi. Analiz stanu sprav u rozvynutykh krainakh. [Overcoming the effects of domestic violence. Analysis of the state of affairs in developed countries]. «Psychologist», 6 (390), P. 3–6 [in Ukrainian].
3. Koshonko, H.A., Zinkevych, O.M. (2008). Psykholohichni problemy nasyilstva nad zhinkamy v simi. [Psychological problems of violence against women in the family]. Actual problems of humanities and natural sciences: collection of scientific works, 4, 14–17 [in Ukrainian].
4. Honcharova, T.V. (2010). Nasyilstvo ditei u simi: umovy, prychny y faktory vynyknennia. [Domestic violence: conditions, causes and factors]. Social pedagogy: theory and practice, 4, 47–53 [in Ukrainian].
5. Domashnie nasyilstvo: shcho robyty i kudy skarzhytys? Pokrokovaya instruktziia. [Domestic violence: what to do and where to complain? Step-by-step instructions.] Retrieved from <http://devlad.otg.dp.gov.ua/ua/novini-ta-podiyi/novini/domashnye-nasilstvo-shcho-robiti-i-kudi-skarzhitis-pokrokovaya-instrukciya> [in Ukrainian].
6. Kinash, Ya., Makohoniuk, A. (2011). Nasyilstvo v simi: realii sohodennia. [Domestic violence: the realities of today]. «Law of Ukraine», 11-12, 170–175 [in Ukrainian].
7. Lesko, N. (2017). Derzhavna polityka u sferi poperedzhennia nasyilstva v simi : poniattia ta suchasnyi stan. [Public policy in the field of prevention of domestic violence: the concept and current state]. «Lviv Polytechnic», 865, 267–272 [in Ukrainian].
8. Naumenko, O. (2010). Pro nasyilstvo v simi. [About domestic violence]. «Psychologist», 6 (390), 7–11 [in Ukrainian].
9. Proiekty rishen shostoi sesii, plenarye zasidannia yakoi zaplanovano na 15 veresnia 2021 roku. [Draft decisions of the sixth session, the plenary session of which is scheduled for September 15, 2021.] Retrieved from <http://km-oblrada.gov.ua/proyekty-rishen-shostoyi-sesiyi-plenarne-zasidannya-yakoyi-zaplanovanoyi-na-15-veresnya-2021-roku/> [in Ukrainian].
10. Rudiuk, T. (2013). Nasyilstvo v simi. [Domestic violence]. «Social pedagogy», 7 (79), 36–39 [in Ukrainian].

УДК 316.774:004.738.5-053.6

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.3>**Тарас ЗАБОЛОЦЬКИЙ***аспірант кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025***ORCID:** 0000-0002-4484-3056**Бібліографічний опис статті:** Заболоцький, Т. (2021). Моделі взаємодії молоді в кіберпросторі. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 16–21, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.3>

МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДІ В КІБЕРПРОСТОРІ

У статті наведено аналіз виявлених та досліджених моделей взаємодії молоді в кіберпросторі, їх систематизація та опис. Дослідження показало, що одним з основних напрямів, які покращують інтернет-пошук, допомагають користувачам відсіювати непотрібну та шкідливу інформацію та сприяють комфортному спілкуванню, є саме моделі взаємодії молоді в кіберпросторі. Оскільки останнім часом їх стає все більше, важливо правильно обрати власну, навчитися вчасно розпізнавати та комфортно співіснувати з іншими. Метою дослідження є виявлення нових та систематизація наявних моделей взаємодії молоді в кіберпросторі, адже саме в Інтернеті найвищі досягнення людини об'єднуються з примітивними інстинктами її особистості та з'являється такий бажаний новий спосіб самовираження та спілкування, де можна прикинутися тим, ким хочеться, і виявити свої емоції, які так і залишаються без контролю.

Після пандемії COVID-19 соціальне дистанціювання дедалі більше поширюється серед молоді, тому сучасні Інтернет-користувачі адаптують свою поведінку відповідно до нової віртуальної реальності. Міцні соціальні зв'язки стають вагомою причиною для інтенсивнішого спілкування, яке здійснюється за допомогою всіх доступних медіаресурсів у будь-який час та незалежно від місця перебування. Як наслідок, виникло чимало нових форм та моделей взаємодії, особливо серед молодих людей. Тема статті вирізняється суттєвою новизною та браком досліджень (порівняно із зарубіжними). Автори навели, описали та систематизували приклади наявних моделей взаємодії молоді в кіберпросторі залежно від мотивації користування мережею Інтернет, поведінки, цілей та мети користувачів, висловили поради стосовно деяких із них. Також авторами запропоновано власну модель взаємодії молоді в кіберпросторі.

Ключові слова: модель, взаємодія, кіберпростір, молодь, Інтернет.

Taras ZABOLOTSKYI*Postgraduate Student at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025***ORCID:** 0000-0002-4484-3056

To cite this article: Zabolotskyi, T. (2021). Modeli vzayemodiyi molodi u kiberprostorі [Models of youth interaction in cyberspace]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 16–21, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.3>

MODELS OF YOUTH INTERACTION IN CYBERSPACE

This article presents an analysis of identified and researched models of youth interaction in Cyberspace, their systematization and description. The research has shown that one of the main areas, which improve Internet search, help users to weed out unnecessary and harmful information and promote comfortable communication with each other, are namely models of youth interaction in Cyberspace. As there are more and more of them lately, it is important to choose the own model, learn to recognize in time and coexist comfortably with others. Therefore, the aim of the study is to identify new and systematize existing models of youth interaction in Cyberspace, because namely on the Internet, the highest achievements of the person are combined with the primitive instincts of his personality and such a desirable new way of self-expression and communication appears, where you can pretend to be who you want and show your emotions, which will remain out of control.

Social distancing is becoming more widespread among youth, so modern Internet users are adapting their behavior to the new virtual reality after the COVID-19 pandemic. Strong social ties are a great reason for more intensive communication, which is implemented with all available media resources at any time and regardless of location. As a result, many new forms and models of interaction have emerged, especially among young people. The topic of the article is characterized by significant novelty and a substantial lack of research, compared to foreign ones. The authors cited, described and systematized examples of existing models of youth interaction in Cyberspace, depending on the motivation of using the Internet, the behavior, goals and objectives of users, gave advice regarding some of them. In addition, the authors suggested their own model of youth interaction in Cyberspace.

Key words: model, interaction, Cyberspace, youth, Internet.

Актуальність проблеми. Сучасне суспільство зазнало чималих змін унаслідок появи нових інформаційних технологій, що зумовили виникнення та популяризацію низки соціальних мереж, відкрили незвідані можливості комунікації людей, забезпечили доступ отримання та передання різноманітної як потрібної та цікавої, так і шкідливої інформації. Із кожним днем стрімко зростає кількість користувачів мережі Інтернет, а також кількість різноманітних джерел взаємодії людей та Інтернет-ресурсів (соціальні мережі, форуми, блоги, чати, вебінари, онлайн-ігри, Інтернет-магазини тощо), де можна здійснити покупки, платежі, оперативно дізнатися свіжі новини, поспілкуватися (незалежно від часових рамок та місцеребування) (Федорова, 2015: 311).

Варто зазначити, що з популяризацією кіберпростору у взаємодії та житті людей з'являються й приховані загрози, як-от: викрадення та присвоєння особистих даних, образи та булінг із боку інших користувачів, шахрайські вияви, доступність та поширеність небезпечної та неправдивої інформації тощо. Це все зумовило появу низки моделей взаємодії молоді в кіберпросторі. Відомо, що серед сучасних досліджень виявлено недостатню кількість праць, присвячених такому новому, проте актуальному питанню, на відміну від доробок зарубіжних учених. Ось чому автори виявили нагальну потребу в перегляді, аналізі та систематизації дослідження формування моделей взаємодії молоді в кіберпросторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження моделей взаємодії молоді в кіберпросторі була приділена увага таких науковців, як М. Нікітіна, Т. Вілсон, Н. Іщук, Т. Осенянка, М. Бонхофф, Т. Блискун, Б. Рассел та ін. Наприклад, М. Нікітіна вважає, що на вибір моделі взаємодії в кіберпросторі безпосередньо впливає наявність у користувача соціальних мереж власної думки, яка може змінюватися під впливом інших користувачів; чітко виділення так званих «лідерів», які мають впливову репутацію, через що їм більше довіряють; наявність можливості впливу на думку та поведінку інших, яка дозволяє здійснювати інформаційне управління в соціальних мережах. Автор зазначає, що молоді надаються широкі можливості спілкування, обміну поглядами, отримання та оцінювання інформації, але

також вони стають засобом безпосереднього управління (Нікітіна, 2014). Т. Вілсон стверджує, що модель поведінки індивіда залежить від джерел та каналів інформації, як активного, так і пасивного її пошуку та використання. Таким чином, вона містить міжособистісну комунікацію та пасивне сприйняття інформації, як-от під час перегляду реклами без будь-якого наміру діяти (Wilson, 2000: 49).

Н. Заїкіна вважає, що найвагоміші досягнення людського інтелекту та та найпримітивніші інстинкти особистості об'єднує саме кіберпростір, а як приклад цих явищ розглядає питання зміни статі в мережевих іграх та міжособистісного спілкування, адже Інтернет дає можливість бути таким, яким хочеться, обирати ту модель взаємодії, яка зручна і бажана, та безконтрольно виявляти свої емоції і виражати думки (Заїкіна, 2019).

У своїх дослідженнях О. Блискун зазначила, що саме з появою та популяризацією мережі Інтернет в житті виникають різноманітні форми агресивної поведінки, або кіберагресії, особливо серед молоді. Концепція автора базується на розумінні того, що реальність та кіберпростір мають суттєво відмінні фізичні параметри та структури суспільної взаємодії між особами, які повинні сприйматися як два зовсім різні світи, а також на принципі Б. Рассела, який висуває гіпотетичне уявлення про те, що «скрізь, де можливо, підставляти конструкції з відомих об'єктів замість виведення невідомих...». Автори наводять приклади моделі агресивної соціальної взаємодії в реальному та Інтернет-просторі та наслідки такої поведінки (Блискун, 2012).

Мета статті – проаналізувати та систематизувати моделі взаємодії молоді в кіберпросторі, обґрунтувати її оптимальну модель.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що останнім часом значна увага приділяється формуванню моделей взаємодії молоді в кіберпросторі, проте лише певна частина дослідників їх чітко класифікували (залежно від мотивації користування мережею Інтернет, поведінки, цілей та мети користувачів) (Bates, 2010).

На думку Н. Іщук, користувачі кіберпростору класифікуються так: консюмер – той, хто не уявляє життя без Інтернету, надає перевагу читанню різноманітної інформації без окремо визначе-

ного інформаційного ресурсу; енафіст – той, хто характеризується вимогливим та вибіркоким ставленням до мережових медіа та комунікації в Інтернеті; просюмер – той, хто не тільки користується інформацією в мережі, а й створює текстовий, графічний контент, має потребу висловити власну позицію та думку (Ищук, 2013).

Методом власного спостереження Т. Осенянка виділяє та пропонує розглянути такі моделі взаємодії людей в Інтернеті, як справжня модель, модель «містер або місіс Ікс», модель «троль». Дослідник радить вести себе достойно з особою, яка обирає для себе будь-яку модель, адже «нам подобається повертатися туди, де нам було приємно спілкуватися». Оскільки користування кіберпростором входить у перелік буденних звичок молоді, автор зазначає, що кожен сам для себе обирає відповідну модель поведінки, працюючи з обраним ресурсом (Осенянка, 2011).

Так, співробітники компаній «Booz-Allen Hamilton» та «Nielsen/NetRatings Inc» пропонують класифікувати моделі взаємодії молоді в кіберпросторі, керуючись їхньою поведінкою та наводячи такі показники, як тривалість сесії, кількість відвідуваних сайтів, тривалість користування сайтом, середня кількість відкритих сторінок, тривалість користування сторінкою. Автори статті систематизували дані та помістили їх у таблицю 1.

Варто зауважити, що користувачі, що підпадають під модель «Виконавці якої-небудь однієї місії» ставлять собі за ціль вирішити конкретне завдання або шукають конкретну інформацію, «Користувачі без цілі» – просто відпочити

та розважитися, «Поціновувачі інформації» – поглиблене вивчення якої-небудь інформації, пошук якої ведеться на різноманітних сайтах, «Просто користувачі» – широке, проте поверхневе вивчення інформації, хоча вони найбільше часу проводять в Інтернеті (Beard, 2001).

Цікаво, що «Квапливі» користувачі, як правило, встигають лише переглянути декілька елементів загальної інформації або залишити електронну пошту. Вони не помічають жодних рекламних повідомлень, що не стосуються потрібної їм інформації, та є потенційно нецікавими для роботодавців. «Шукачі фактів» переглядають сторінки дуже швидко, тому навряд чи схильні робити покупки, а «Виконувачі якої-небудь цілі» відкриті лише до тих повідомлень, які можуть перегукуватися з їхньою ціллю. Гарно побудована банерна реклама в такому разі обов'язково дасть позитивний результат.

Керуючись мотивацією користування кіберпростором, компанія «Google» запропонувала свою класифікацію моделей. Використанням мобільних додатків для здійснення пошуку поточної, оновленої та повторюваної інформації, щоб володіти останніми подіями, керуються «Шукачі даних, що повторюються», а «Діячі, які нудьгують» ведуть себе так, щоб просто «вбити час», чимось себе зайняти, розважитися. Саме вони короткочасно підключаються до мережі, зокрема соціальних мереж, за допомогою мобільних пристроїв. Також чітко виділена модель «Користувачів, які терміново чогось потребують». Їм потрібно отримати доступ чи інформацію, обмежену в часі. Користувачі шукають інформацію, яка залежить

Таблиця 1

Класифікація моделі взаємодії молоді в кіберпросторі відповідно до «Booz-Allen Hamilton» та «Nielsen/NetRatings Inc» (Beard, 2001)

Модель взаємодії	Тривалість сесії	Відвідувані сайти	Тривалість користування сторінкою
«Квапливі»	Близько 1 хвилини	1–2 сайти, знайомі користувачеві	15 секунд
«Шукачі фактів»	Близько 9 хвилини	Сайти електронної комерції, Інтернет-магазини	30 секунд
«Виконавці якої-небудь однієї місії»	Близько 10 хвилини	Незнайомі сайти, що входять до якої-небудь категорії	1,5 хвилини
«Повторні користувачі»	Близько 14 хвилини	У 95% випадках сайти, які раніше відвідувалися не менше 4 разів	2 хвилини
«Користувачі без цілі»	Близько 33 хвилини	Сайти новин та відпочинку, сайти з іграми та розвагами	2 хвилини
«Поціновувачі інформації»	Близько 37 хвилини	Різнноманітні сайти-пошуковики	20 хвилини
«Просто користувачі»	Близько 70 хвилини	Інтернет-магазини, онлайн-спільноти, сайти новин	45 хвилини

від соціального або просторово-часового контексту (Мельник, 2012).

На думку авторів, найзручнішою та найкориснішою моделлю взаємодії молоді в кіберпросторі варто вважати «Справжню модель». Вона є приблизно однаковою в межах таких електронних ресурсів, як соціальні мережі, форуми, чати. Молода людина поводить себе звично на просторах Інтернету, показуючи себе такою, якою вона є в реальному житті, або ж мінімально зміненою.

Профіль або особиста сторінка такого користувача характеризується реальними особистими фото або ж картинками, які вдало описують відчуття та внутрішній стан людини. Фотогалерея, як правило, багата на різноманітні файли (зокрема, жартівливі та смішні), оскільки така особа не боїться здаватися кумедною. Наповненість особистої сторінки становить більше ніж 50% (включно з інтересами, захопленнями, улюбленими місцями тощо).

Молода людина, яка користується «Справжньою» моделлю взаємодії в кіберпросторі, у своїх повідомленнях, коментарях на форумах та чатах, обговореннях чітко висловлює точку зору, намагається писати коректно, не ображаючи позицію іншого, його почуття та інтереси. Якщо трапляється певна конфліктна ситуація, то поведінка такої людини є достойною, як правило, без висловлювань щодо інших учасників спілкування.

Також автори виділяють досить поширену серед молоді модель взаємодії «Містер або місіс Ікс», виокремлюючи два її види.

Перший вид – людина, як правило, дотримується нейтральної позиції щодо інших користувачів кіберпростору, позиціонує себе такою, якою вона прагне бути в реальному житті. Як правило, така особа ставить межі особистого життя та простору, не пускаючи сторонніх.

Другий вид – експериментуючи, людина намагається зрозуміти саму себе та інших людей під час спілкування.

Люди, які користуються моделлю «Містер або місіс Ікс», можуть мати декілька особистих сторінок та профілів, оскільки так вони виражають свої справжні думки та почуття, які ніколи не змогли б виразити в реальному житті чи зі свого справжнього акаунта. Під час обговорень на форумах чи вебсайтах такі особи користуються різними іменами, до того

ж вони можуть бути протилежної статі. На фото може бути зображене все, що завгодно, як-от тварини чи знаменитості, проте користувач не завантажує особисті файли. Людина вільно спілкується повідомленнями, оскільки приховує власне обличчя. Потрапляючи в конфліктні ситуації, користувач із легкістю приймає як активну позицію, впливаючи на почуття інших, не дозволяючи собі конкретно ображати, так і пасивну.

Автори вважають, що ця модель взаємодії молоді в кіберпросторі може бути в деяких випадках корисною, оскільки дає можливість проаналізувати свою реакцію на ситуації та явища, коли можна надягти маску протилежної статі чи зовсім іншої людини та спробувати зрозуміти їхню точку зору стосовно деяких питань. Проте існує ризик того, що людина «заграється та загубить власне «я».

Також автори виділяють таку модель взаємодії молоді в кіберпросторі, як «Троль». Особиста сторінка користувача такої моделі зовсім порожня або ж із фотографіями, які не є його особистими (картинки, тварини, рослини, текст тощо).

«Тролі» публікують різноманітні провокаційні питання та повідомлення, ціль яких полягає у створенні конфліктної ситуації між учасниками обговорення певної теми та, як наслідок, образи. Важливо зазначити, що користувачі такої моделі не дотримуються меж увічливості та дозволяють собі висловити все те, що не можуть у реальному житті, де, як правило, вони мають низьку самооцінку та не вміють привертати до себе увагу в інший спосіб.

Зауважимо, що досить поширеними є такі види моделей: «Троль-коментатор», «Троль-офтоп», «Троль-радник» та «Троль-однорідник». Перший вид характеризується самовпевненістю та вмінням швидко шукати в кіберпросторі й надавати потрібну інформацію з окресленої тематики. Він знає все. Другий – лишає коментарі та повідомлення, які не відповідають змісту обговорення. Третій – неодмінно висловлює пораду (незалежно від корисності та потреб інших користувачів). Четвертий – нерегулярно залишає провокаційні чи й агресивні повідомлення з метою провокування конфліктних ситуацій.

Автори радять триматися осторонь цієї моделі взаємодії молоді в кіберпросторі, оскільки таке спілкування може негативно вплинути на

настрій та внутрішній світ людини. Якщо ж так трапилося, що один користувач вже вступив у дискусію з таким користувачем, потрібно бути готовим до того, що доведеться достойно виходити з цієї ситуації (Осенянка, 2011).

Шляхом дослідження та спостереження таких Інтернет-ресурсів, як блоги, соціальні мережі та форуми, автори статті пропонують виокремити ще одну власну модель взаємодії молоді в кіберпросторі – «Невидимка».

Особиста сторінка такого типу користувачів характеризується невеликою кількістю фотографій, де зображена сама особа та коло її близьких людей. Також профіль можуть доповнювати картинки, які свідчать про настрій та внутрішній світ власника. Людина, яка обирає модель взаємодії «Невидимка», віддає перевагу не залишати коментарі під постами, не вступати в дискусію та не виражати власної позиції та думки. Вона обов'язково читає текст форумів, ознайомлюється з інформацією та аналізує відгуки, проте залишає за собою право не висказуватися. На думку авторів, причиною такої поведінки може бути низка таких факторів, як невпевненість у собі, своїй корисності, доцільності та правоті; байдужість до оточення та незацікавленість у допомозі іншим; брак вільного часу; побоювання критики та обговорення з боку оточення. На жаль, у реальному житті таким людям легше слухати та підкорятися іншим, аніж бути лідером та сміливо висловлювати власну думку. Вибір цієї моделі в кіберпросторі є небезпечним, оскільки користувач далі продовжує нехтувати можли-

вістю навчитися відстоювати власну позицію, а інші особи залишаються без цікавих фактів та корисних порад.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сформованість безпечної поведінки молоді в Інтернеті залежить від обраної моделі їх взаємодії в кіберпросторі, які класифікують за тривалістю сесії, кількістю відвідуваних сайтів, тривалістю користування сайтом, середньою кількістю відкритих сторінок, тривалістю користування сторінкою та поділяють на «Квапливі», «Шукачі фактів», «Виконувачі якої-небудь однієї місії», «Повторні користувачі», «Користувачі без цілі», «Поціновувачі інформації», «Просто користувачі», «Шукачі даних, що повторюються», «Діячі, які нудьгують» та «Користувачі, які терміново чогось потребують».

Найкращою моделлю взаємодії для молоді в кіберпросторі варто вважати «Справжню модель», оскільки молода людина веде себе звично на просторах Інтернету (як у реальному житті) або ж мінімально змінюється, а модель «Містер або місіс Ікс» у кіберпросторі може бути корисною в деяких випадках, оскільки дає можливість проаналізувати свою реакцію на ситуації та явища, «приміряти маску» протилежної статі чи зовсім іншої людини. Проте є ризик того, що людина заграється та загубить власне «я». Тому з метою формування безпечної поведінки молоді в Інтернеті, підвищення рівня їх обізнаності з проблем Інтернет-безпеки необхідно залучати наявні та розробляти нові технології та форми роботи, зокрема інтерактивні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блискун, О. Модель агресивної поведінки молоді в мережі Інтернет. 2012. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28472/1/%d0%91%d0%bb%d0%b8%d1%81%d0%ba%d1%83%d0%bd.pdf>.
2. Заїкіна Н. Житель Інтернету, хто ти? 2019. URL: <http://www.vzayemodiya.net/korisne/rodina-ta-vikhovannya/34-internet-zalezhnist/25-zhitel-internetu-khto-ti.html>.
3. Ищук Н. Стратификация общества как катализатор демассификации социальных коммуникаций. 2013. URL: http://tverlingua.ru/archive/033/08_33.pdf.
4. Мельник А. Три основных модели поведения мобильных пользователей. 2012. URL: <http://ain.ua/2012/04/23/81976>.
5. Нікітіна М. Социальные сети: модели поведения участников. 2014. URL: <https://www.wikipro.ru/wiki/socialnye-seti-modeli-povedeniya-uchastnikov/>.
6. Осенянка Т. Модели поведения в Интернете. 2011. URL: https://iledebeaute.ru/blogs/psy_blog/2011/12/12/21266/.
7. Федорова Е., Тарасова Д., Танонихина М. Социальные сети – «ареал обитания» потенциальных клиентов организации. *Материалы Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых 15–16 октября 2015*. 2015. С. 311.
8. Bates M. Information Behavior. *UCLA Graduate School of Education & Information Studies*. 2010. URL: <http://pages.gseis.ucla.edu/faculty/bates/articles/information-behavior.html>.

9. Beard M. The seven models of web behavior. 2001. URL: <http://www.medialifemagazine.com:8080/news2001/apr01/apr09/2-tues/news5tuesday.html>.
10. Wilson T. Human Information Behavior. Special issue on information science research. 2000. Vol. 3. P. 49.

REFERENCES:

1. Blyskun, O. (2012). *Model' agresyvnoyi povedinky molodi v merezhi Internet. [Model of aggressive behavior of young people on the Internet]*. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28472/1/%d0%91%d0%bb%d0%b8%d1%81%d0%ba%d1%83%d0%bd.pdf> [in Ukrainian].
2. Zaikina, N. (2019). *Zhytel' Internetu, khto ty? [Who are you, the citizen of Internet?]*. Retrieved from <http://www.vzayemodiya.net/korisne/rodina-ta-vikhovannya/34-internet-zalezhnist/25-zhitel-internetu-khto-ti.html>. [in Ukrainian].
3. Ishchuk, N. (2013). *Stratyfikatsiya obshchestva kak katalyzator demassyfkacyy sotsyalnykh kommunikacyi. [Stratification of society as a catalyst for demassification of social communications]*. Retrieved from http://tverlingua.ru/archive/033/08_33.pdf. [in Russian].
4. Melnik, A. (2012). *Tri osnovnykh modeli povedeniya mobil'nykh pol'zovatelej. [Three main models of behavior of mobile users]*. Retrieved from <http://ain.ua/2012/04/23/81976>. [in Russian].
5. Nikitina, M. (2014). *Social'nye seti: modeli povedeniya uchastnikov. [Social networks: models of behavior of participants]*. Retrieved from <https://www.wikipro.ru/wiki/socialnye-seti-modeli-povedeniya-uchastnikov/>. [in Russian].
6. Osenyanka, T. (2011). *Modeli povedeniya v Internete. [Models of behavior on the Internet]*. Retrieved from https://iledebeaute.ru/blogs/psy_blog/2011/12/12/21266/. [in Russian].
7. Fedorova, E., Tarasova, D., Tanonikhina, M. (2015). *Social'nye seti – "areal obitaniya" potencial'nykh klientov organizacii. Materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii studentov, aspirantov i molodykh uchenykh 15-16 oktyabrya 2015. S. 311. [Social networks – "habitat" of potential customers of the organization. Proceedings of the International scientific-practical conference of students, graduate students and young scientists October 15-16, 2015. P. 311]*. [in Russian].
8. Bates, M. (2010). *Information Behavior. UCLA Graduate School of Education & Information Studies*. Retrieved from <http://pages.gseis.ucla.edu/faculty/bates/articles/information-behavior.html>. [in English].
9. Beard, M. (2001). *The seven models of web behavior*. Retrieved from <http://www.medialifemagazine.com:8080/news2001/apr01/apr09/2-tues/news5tuesday.html>. [in English].
10. Wilson, T. (2000). *Human Information Behavior. Special issue on information science research*. Vol. 3. P. 49. [in English].

УДК 364.4-053.6:378.4(477.46)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.4>

Наталія ЛЕВЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, докторант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-5479-1907

Scopus-Author ID: 57216785280

Бібліографічний опис статті: Левченко, Н. (2021). Молодіжний центр «START»: із досвіду Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 22–30, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.4>

МОЛОДІЖНИЙ ЦЕНТР «START»: ІЗ ДОСВІДУ УМАНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Молодіжні центри і простори є основними партнерами органів місцевої влади в реалізації молодіжної політики, оскільки їх діяльність спрямована на посилення роботи державних структур і створення умов для змістовного проведення дозвілля, навчання й самореалізації молоді. **Мета роботи** – проаналізувати діяльність Молодіжного центру «START» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та визначити перспективи його подальшого розвитку. **Методологія роботи** ґрунтується на загальнонаукових методах (спостереження за практичною діяльністю Молодіжного центру «START» в умовах закладу вищої освіти; аналіз, порівняння та узагальнення наукових джерел із досліджуваної проблеми, звітів, планів, напрямів діяльності центру; опитування членів центру).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в дослідженні вперше **виокремлено** тенденції розвитку молодіжного центру як інноваційної структури молодіжної роботи в умовах закладу вищої освіти; охарактеризовано напрями діяльності Молодіжного центру «START»; **проаналізовано** наукові джерела щодо проблематики молодіжних центрів України; **розкрито** діяльність молодіжного центру за останні 3 роки (2019–2021 рр.) за такими напрямками, як навчально-науковий, дозвілєвий, інформаційно-консультаційний, проєктний, профорієнтаційний, менторський.

Молодіжний центр «START» є дієвим інструментом та засобом реалізації можливостей для розвитку молодих людей, їх автономії, організації здорового й безпечного дозвілля та відпочинку, залучення до неформальної освіти, що сприяє розвитку компетенцій; посередником у процесі взаємодії з владою й громадою.

Ключові слова: молодіжний центр, молодь, молодіжна робота, Молодіжний центр «START», соціальна робота.

Nataliia LEVCHENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Doctoral Student at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2, Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-5479-1907

Scopus-Author ID: 57216785280

To cite this article: Levchenko, N. (2021). Molodizhnyi tsentr «START» z dosvidu Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny [Youth center “Start”: from the experience of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical university]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 22–30, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.4>

YOUTH CENTER “START”: FROM THE EXPERIENCE OF PAVLO TYCHYNA UMAN STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Youth centers and spaces are the main partners of local authorities in the implementation of youth policy, as their activities are aimed at strengthening the work of government agencies and creating conditions for meaningful leisure, education and self-realization of youth. The **purpose** of the work is to analyze the activity of the Youth Center “START” of the Youth Center “START” of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University and to determine the prospects for further development.

The methodology is based on general scientific methods (observation of the practical activities of the Youth Center "START" in higher education; analysis, comparison and generalization of scientific sources on the problem, reports, plans, activities of the Youth Center "START" of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University). The scientific novelty of the work is that the study first highlights the main objectives of the Youth Center "START" of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University; the directions in which the work is carried out in the Center are presented; the scientific sources of researchers who dealt with the problems of youth centers of Ukraine are analyzed; the activity of the youth center for the last 3 years (2019–2021) in the following areas is revealed: educational-scientific, leisure, information-consulting, project, vocational guidance, mentoring.

*The purpose of the Center is the comprehensive development and self-realization of young people in various spheres of public life, the disclosure of its potential, protection of interests and rights; promotion of social formation and development, professional orientation and organization of meaningful leisure; support for talented youth. **Conclusions:** Youth Center "START" is an effective tool and means of creating opportunities for the development of young people, their independence and autonomy, the organization of healthy and safe leisure and recreation of young people; helping young people in their interaction with the government and politicians; creating opportunities for young people to be involved in non-formal education, which contributes to the development of their competencies.*

Key words: youth center, youth, youth work, Youth center "START", social work.

Актуальність проблеми. Із 2017 року стрімко розвиваються молодіжні центри в Україні. Згідно з офіційним сайтом Асоціації молодіжних центрів в Україні станом на 01.09.2021 р. існує більше 300 молодіжних центрів та просторів. Спостережено підтримку молодіжної роботи на державному рівні, що підтверджено такими нормативними актами, як Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (2017) щодо включення до видатків місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів, видатків на підтримку діяльності молодіжних центрів (Про внесення змін до Бюджетного кодексу України, 2017); Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі» (Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі, 2017); Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про утворення державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр» (Про утворення державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр», 2019); Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Національного знаку якості та критеріїв оцінки якості для молодіжних центрів» (Про затвердження Національного знаку якості та критеріїв оцінки якості для молодіжних центрів, 2017); Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Примірних штатних нормативів чисельності працівників молодіжних центрів» (Про затвердження Примірних штатних нормативів чисельності працівників молодіжних центрів, 2019); Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення державної установи

«Всеукраїнський молодіжний центр» та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» (Про утворення державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр» та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України, 2019); Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження умов оплати праці працівників молодіжних центрів» (Про затвердження умов оплати праці працівників молодіжних центрів, 2019).

На сайті Асоціації молодіжних центрів України розміщена інформація про молодіжні центри та простори в усіх областях. На базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини працює Молодіжний центр «START».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність молодіжних центрів та просторів є важливим аспектом розвитку молодіжної роботи в Україні та за її межами.

У. Кашепа, виконавчий директор Молодіжного центру Волині, зазначає: «...молодіжний центр – це «магніт», у якому працівники притягають людей із громади. Це залежить від того, чим займаються працівники центру, як-от креативні події, запровадження неформальної освіти, програми та розваги. Усе це впливає на розвиток молодих людей, тому що вони мають безпечне місце, де їх розуміють і приймають такими, якими вони є. Саме так створюється активне і дуже концентроване коло молодих людей, які готові далі брати та віддавати енергію молодіжному центру. Це все завжди позитивно впливає на розвиток громади» (Молодіжний центр як спосіб життя, 2020).

О. Ярема (у 2017 році заступник Міністра молоді та спорту України) зазначав, що «для Міністерства молоді та спорту України

надзвичайно важливим та актуальним є питання розвитку молодіжної інфраструктури, зокрема мережі молодіжних центрів, як платформи в регіонах та населених пунктах України для об'єднання молодих людей, їх обміну знаннями та досвідом, створення та розвитку ініціатив. Так, молодіжні центри і простори є одними з основних партнерів органів влади й місцевого самоврядування в реалізації молодіжної політики, оскільки їх діяльність спрямована на посилення роботи державних структур і створення умов для змістовного проведення дозвілля, навчання й самореалізації молодих людей» (Молодіжний центр. Основні принципи та засади, 2017).

Є. Бородін, Н. Літвінова працювали над проблемою діяльності європейських молодіжних центрів у контексті підтримки Радою Європи неурядових організацій (Бородін, Літвінова, 2010).

О. Лісовець у своєму дослідженні репрезентує молодіжний центр як інноваційний інститут самореалізації молоді в Україні і вважає, що інноваційні практики молодіжної роботи – це розвиток мережі молодіжних центрів – осередків практичної роботи з молоддю (Лісовець, 2021).

Н. Коляда та О. Кравченко розглядають роботу молодіжного центру як створення сприятливих умов для позанавчальної діяльності студентської молоді в закладі вищої освіти, що дає змогу найбільш оптимально організувати заходи на виявлення та формування «м'яких навичок» (Коляда, Кравченко, 2020).

Мета дослідження – проаналізувати діяльність Молодіжного центру «START» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та визначити перспективи подальшого розвитку.

У дослідженні використано такі **методи**, як аналіз, порівняння та узагальнення наукових джерел із досліджуваної проблеми, звітів, планів діяльності Молодіжного центру «START» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молодіжний центр «START» був створений у 2018 році в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини і є підрозділом факультету соціальної та психологічної освіти. Центр взаємодіє з підприємствами, установами різних форм власності, закладами науки, культури і мистецтва, засо-

бами масової інформації, закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, іншими організаціями та об'єднаннями громадян (Офіційна сторінка Молодіжного центру «START»).

Відповідно до положення метою діяльності Центру є всебічний розвиток і самореалізація молоді в різних сферах суспільного життя, розкриття її потенціалу, захист інтересів та прав; сприяння соціальному становленню й розвитку, професійній орієнтації та організації змістовного дозвілля; підтримка талановитої молоді.

Основними завданнями центру є створення умов для творчого розвитку особистості, інтелектуального самовдосконалення молоді; залучення молоді до участі в наукових, мистецьких, спортивних, інформаційно-просвітницьких заходах; утвердження патріотизму, духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей у молоді; пропаганда та формування здорового способу життя; створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді; взаємодія з молодіжними, дитячими громадськими організаціями; забезпечення розвитку міжнародного молодіжного співробітництва (Положення про Молодіжний центр «START», 2018).

Центр реалізує свою діяльність відповідно до плану роботи за такими напрямками, як:

навчально-науковий – розвиток самоврядування через неформальну освіту; проведення форумів, наукових конференцій, семінарів-тренінгів, з'їздів, ділових зустрічей, дискусійних клубів щодо різних аспектів розвитку молодіжного руху; підготовка та перепідготовка молодіжних працівників шляхом організації лекторіїв, тренінгів, майстер-класів, розвиток молодіжного підприємництва; упровадження новітніх механізмів молодіжної політики Ради Європи через міжнародне партнерство, стажування, культурно-освітні обміни;

дозвілєвий – організація та проведення культурно-масових заходів (концертів, спектаклів, презентацій, фестивалів, бенефісів, літературно-пісенних свят, театральних концертних вечорів, творчих зустрічей, художніх звітів, змагань з інтелектуальних ігор, вистав, конкурсів, турнірів, спортивно-розважальних, оздоровчих заходів, вечорів відпочинку, танцювальних вечорів, балів, дискотек тощо); забезпечення спортивного розвитку молоді; сприяння відродженню духовності, зміцненню моральних засад, організації змістовного дозвілля молоді;

інформаційно-консультаційний – надання правової, інформаційної, методичної та консультативної допомоги молоді; сприяння залученню молоді до участі в міжнародних молодіжних наукових, мистецьких, спортивних, інформаційно-просвітницьких заходах, формування потужного молодіжного медіаресурсу – інтерактивного пресцентру з медіаковоркінгом; активна співпраця з громадськими та волонтерськими організаціями міста та розвиток волонтерського руху серед молоді;

проектний – підтримка проєктів органів студентського самоврядування, підприємницьких ініціатив молоді, забезпечення зайнятості молоді у вільний час; сприяння розвитку молодіжних ініціатив у трудовій сфері, перепідготовці та підвищенню кваліфікації молоді; активна взаємодія органів влади та молоді на місцевому рівні шляхом залучення до вироблення стратегій, розробки програм, заходів та проєктів; організація та проведення конкурсів, проєктів, програм молодіжних організацій, спрямованих на розв’язання проблем молоді;

профорієнтаційний – допомога молодим людям у визначенні з майбутнім фахом: профорієнтаційні тренінги, майстер-класи, екскурсії до компаній, знайомства з представниками різних професій;

менторський – підтримка та супровід цікавих молодіжних проєктів, допомога з менеджментом, фандрайзинг, створення бюджету, комунікація, пошук волонтерів та ін. (Положення про Молодіжний центр «START», 2018).

Упродовж 2018–2021 рр. координатори та волонтери провели та взяли участь у різних заходах відповідно до напрямів діяльності центру.

І. Навчально-науковий напрям роботи Центру.

Взяли участь у:

– підсумковій науково-практичній конференції другого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Соціальна робота» (5 квітня 2019 р., м. Ужгород);

– семінарі-тренінгу «Школа вихованців Джур» (лектор – І. Осадченко, 20–21 квітня 2019 р., м. Умань);

– Міжнародному форумі молодіжних центрів «Від ініціативи – до дії», (22–24 травня 2019 р., м. Буча);

– Програмі підтримки молодіжних ініціатив «Healthy Challenge» (отримано мінігранти

для розвитку руху здорового способу життя у своєму закладі на загальну суму 15 000 грн.; 4 червня 2019 р., м. Дніпро);

– Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання професійного розвитку та становлення майбутнього фахівця в сучасних умовах» (2019 р.);

– обласному конкурсі учнівських та студентських наукових робіт «Сім’я від А до Я» (А. Калюженко та М. Компанієць посіли II місце, 2019 р., м. Черкаси);

– спеціалізованому тренінгу «Залучення та координація волонтерів» програми «Молодіжний працівник» (2019 р.);

– VIII Всеукраїнському дистанційному конкурсі студентських та учнівських наукових робіт із соціальної педагогіки/соціальної роботи (А. Калюженко, II місце, 01 березня – 15 червня 2020 р., м. Житомир);

– Всеукраїнському конкурсі наукових робіт із галузі знань «Соціальна робота» (А. Калюженко, К. Гайдрік, II місце, 2–3 квітня 2020 р., м. Ужгород);

– Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (21 квітня 2020 р., А. Калюженко та К. Гайдрік);

– Науковій-конференції «Наука. Освіта. Молодь – 2020» (А. Калюженко, І. Чамлай, 22 квітня 2020 р.);

– Всеукраїнських психологічних читаннях «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів» (4 листопада 2020 р., УДПУ, Умань);

– Регіональному науково-практичному семінарі «Інноваційний менеджмент в управлінні персоналом» (8 жовтня 2020 р., УДПУ, Умань);

– Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (15 жовтня 2020 р., м. Умань);

– Шістнадцятій міжнародній науково-практичній конференції (17 листопада 2020 р., м. Одеса);

– науковій конференції «Молодь. Освіта. Політика» (28 квітня 2021 р., м. Умань, онлайн);

– науковій конференції «Дистанційне навчання в закладі вищої освіти в умовах пандемії: виклики сучасності» (30 березня 2021 р., м. Умань, онлайн);

– навчанні на курсі жестової мови «Вчимося разом чути та долати соціальну ізоляцію»

(Л. Мельник; 25 березня 2021 р. – 16 квітня 2021 р., м. Умань);

– науково-практичній онлайн-конференції «Наука. Молодіжна політика» (26 квітня 2021 р., м. Київ);

– симуляційній грі «Комунікація в громаді для молодих лідерів» (15–19 лютого 2021 р., онлайн);

– Всеукраїнській конференції «Університет молодіжних центрів» (3–4 березня 2021 р., Київ, онлайн);

– онлайн-тренінгу для молоді «Як ставити цілі, які надихають» (15 січня 2021 р., Career Hub);

– науковому круглому столі «Безпека дітей та молоді в Інтернеті: попередження, взаємодія, освіта» (27 квітня 2021 р., м. Умань);

– стратегічній сесії «Ефективний менеджмент молодіжних центрів» (Н. Левченко, 17 червня 2021 р., м. Київ, онлайн);

– Регіональному науково-практичному онлайн-семінарі «Соціальна інклюзія дистанційного освітнього процесу» (29 січня 2021 р., м. Умань);

– Всеукраїнській науково-практичній конференції «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (25 березня 2021 р., м. Умань);

– науково-практичній онлайн-конференції «Наука&Молодіжна політика», присвяченій 30-річчю ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» (26 квітня 2021 р., м. Київ);

– науково-практичному семінарі «Громадські організації людей з інвалідністю крізь призму надання соціальних послуг» (16 квітня 2021 р., м. Умань);

– науково-практичному семінарі «Перспективи ефективної роботи соціальних працівників із молоддю» (3 березня 2021 р., м. Умань).

Молодіжний центр долучився до Асоціації молодіжних центрів України (2021 р.), а директор центру Н. Левченко стала членом Асоціації молодіжних працівників України (2021 р.).

Організували і провели:

– тренінг для першокурсників «Бути студентом – круто!» (метою тренінгу було сприяння психологічній адаптації першокурсників до умов навчання, зокрема хибних очікувань і типових ілюзій щодо навчання; підвищення мотивації навчання; знаходження оптимальних моделей поведінки в студентському середовищі; добір оптимальної стратегії навчання (2019 р.));

– тренінг «Толерантність – основа сучасної особистості» (мета тренінгу – навчити студентів виявляти толерантність до думок, поглядів, поведінки інших людей; визначати значення толерантності в житті людей та в суспільстві; розвивати вміння висловлювати власну думку; засвоювати навички толерантної поведінки; виховувати толерантне ставлення до інших (2019 р.));

– тренінг «Адвокація прав ключових спільнот» від «Асоціація ЛГБТ «ЛІГА» (2019 р.);

– тренінг про активізм від Amnesty International Ukraine (2019 р.);

– майстер-клас з ораторського мистецтва від Миколи Овчарова, (Інститут риторики імені Д. Кеннеді (2019 р.));

– науково-методичний семінар «Соціально-психологічна реабілітація молоді з особливими потребами в закладі освіти» (15 грудня 2020 р., м. Умань);

– тренінг «Як стати продуктивнішим?» (8 квітня 2021 р., модератор, організатор Т. Тарасюк, онлайн);

– тренінг «Ключові моменти самопрезентації» (17 квітня 2021 р., модератор, спікер О. Поліщук, онлайн);

– тренінг «Як не боятися публічного виступу?» (15 квітня 2021 р., модератор, спікер, С. Бобриньова, онлайн);

– співorganizатори форуму молодіжних лідерів «YOUTH MAKE» (23 червня 2021 р. – 25 червня 2021 р.);

– науково-практичний семінар «Перспективи ефективної роботи соціальних працівників із молоддю» (3 березня 2021 р., м. Умань, онлайн, модератор Н. Левченко).

У 2020 році зі здобувачами вищої освіти освітніх ступенів «магістр» і «бакалавр» за проблематикою Центру виконали кваліфікаційні роботи, зокрема: А. Калюженко «Соціальна робота в молодіжних організаціях та центрах»; С. Кібкало «Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з молоддю в ОТГ»; Ю. Семчук «Зайнятість та професійний розвиток молоді в Україні».

II. Дозвілєвий напрям роботи Центру.

Працівники і волонтери Центру *взяли участь у:*

– Всеукраїнській благодійній акції «НАРРУ ГАВ ДЛЯ СІРКА» (мета акції полягала в зборі та передачі допомоги собакам та котам. Спільними зусиллями викладачів, студентів

факультету соціальної та психологічної освіти було зібрано все, що потребують мешканці притулку: їжу, вітаміни, іграшки для тварин та багато іншого (2019 р.);

– всеукраїнському челендж-марафоні для молоді з популяризації здорового способу життя серед молоді Healthy Challenge (18 травня – 7 червня 2020 р.);

– виставці «УманьArt» (14 жовтня 2020 р.);

Організувати та провести:

– виставку плакатів до дня психічного здоров'я;

– захід «Героїчна сторінка козацької епопеї. Сьогоднішня» (мета заходу – формувати в студентів інтерес до історичного минулого українського народу, виховувати моральні якості, почуття патріотизму. Особливу увагу організатори заходу приділили вихованню пошани до пам'яті героїв національно-визвольних змагань, мужності та героїзму сучасних захисників суверенітету і територіальної цілісності України – воїнів АТО, утвердженню ідеалів свободи і демократії, збереженню історичної пам'яті про доленосні події в Україні початку ХХІ століття та сприянню подальшому зміцненню патріотичного духу в учнівської молоді. Під час історичного заходу студенти здобули нові знання про історичне минуле українського народу, вшанували пам'ять героїв України);

– акцію серед студентів факультету соціальної та психологічної освіти «Підтримай захисників України» (2019 р.);

– факультетське свято «Halloween» спільно зі студентським самоврядуванням (2019 р.);

– виховний захід на екологічну тему: «Планета у нас одна – бережімо її!» (мета заходу – ознайомити студентів із цікавинками безмежної природи, розвивати в студентів почуття громадськості бережливості, усвідомлення необхідності раціонального господарювання, виховувати екологічну культуру, бережливе ставлення до природи і всього живого (2019 р.));

– благодійну акцію «Щаслива лапка» разом із Благодійним фондом «З надією на життя» (2019 р.);

– захід до Дня прав людини (2019 р.);

– виховний захід «Масниця – свято українців: історія та традиції святкування» разом з Уманським краєзнавчим музеєм (2020 р.);

– кінолекторій для студентської молоді в Молодіжному центрі «START» (2020 р.);

– виховний захід до дня Захисника України «Від слави козацької до слави солдатської» (14 жовтня 2020 р.);

– екскурсію на фотовиставку «Донбас. Перший рік війни», присвячену героям-воїнам, учасникам АТО/ООС на Сході нашої країни (14 жовтня 2020 р.);

– екскурсію до Державного історико-архітектурного заповідника «Стара Умань» на виставку, присвячену українським козакам (14 жовтня 2020 р.).

III. Інформаційно-консультаційний напрям роботи Центру.

– затверджено плани роботи Молодіжного центру «START» на 2019/2020 н. р., 2020/2021 н.р., 2021/2022 н.р.;

– проведено лекції для студентів факультету про діяльність Молодіжного центру «START» (2019–2021 рр.);

– проведено опитування студентської молоді з метою отримання інформації про інтереси сучасної молоді та заходи, у яких студенти бажають брати участь (2019–2021 рр.);

– проведено опитування студентської молоді «Очікування студентської молоді від молодіжної роботи в закладі вищої освіти» для кращого розуміння інтересів та захоплень студентської молоді (2020 р.);

– організовано ознайомчу лекцію для студентів першого курсу факультету про діяльність молодіжного центру «START» (2019–2021 рр.); розроблено та затверджено звіт про діяльність Молодіжного центру «START» (2019–2021 рр.);

– відбуваються щомісячні засідання Центру відповідно до плану роботи (2019–2021 рр.).

IV. Проектний напрям роботи Центру.

Учасники центру взяли участь у:

– форумі SexEducation (12 листопада, 2020 р., м. Дніпро);

– презентації «HeForShe» – глобального руху солідарності, заснованого структурою Організації Об'єднаних Націй «Жінки», який зосереджує свої зусилля на досягненні гендерної рівності та розширенні прав і можливостей жінок;

– проекті «Центр зайнятості та професійного розвитку жіночої молоді з особливими потребами» до конкурсу ініціатив, спрямованих на сприяння участі жінок у місцевому економічному розвитку міст-членів Асоціації міст України (2020 р.);

– проекті «Забезпечення доступності споруд для здобувачів з інвалідністю» до конкурсного

відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку (2021 р.);

– проєкті «Центр зайнятості та професійного розвитку для молоді м. Умані» у конкурсі бізнес-планів «Банк молодіжних ініціатив» серед молоді міста Умані та отримано перемогу в номінації «Умань – місто сталого розвитку» (2021 р.).

V. Профорієнтаційний напрям роботи Центру.

Проведено профорієнтаційний тренінг «Знайомство з випускниками факультету соціальної та психологічної освіти. Історія успіху» (2019 р.; 2020 р.); майстер-клас «Моє резюме. Як себе презентувати» (2019–2021 рр.).

VI. Менторський напрям роботи Центру.

Учасники Центру взяли участь у програмі особистісного та професійного розвитку «Державотворець» (координатори та волонтери центру; 2019 р., 2020 р.); керівник Молодіжного центру «START» Н. Левченко координувала та модерувала II етап програми особистісного та професійного розвитку молоді «Державотворець» у м. Умань. (2020 р.); Н. Левченко, член ініціативної групи, взяла участь у підготовці заявки до національного конкурсу «Молодіжна столиця України» м. Умань (2021 р.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, Молодіжний центр «START»

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини підтверджує свою ефективну діяльність звітністю на офіційному сайті факультету, в соціальних мережах та під час зустрічей зі здобувачами закладу. Молодіжний центр – це молодий структурний підрозділ факультету соціальної та психологічної освіти, який створено у 2018 році. Шість основних напрямів роботи центру – навчально-науковий, дозвіллевий, інформаційно-консультаційний, проєктний, профорієнтаційний, менторський, – очолюють координатори, активісти та волонтери факультету. Молодіжний центр «START» є дієвим інструментом та засобом створення можливостей для розвитку молодих людей, їхньої самостійності та автономії, організації здорового й безпечного дозвілля та відпочинку молоді; допомогою молодим людям у їх взаємодії з владою й політиками; створенням для молодих людей можливості залучення до неформальної освіти, що сприяє розвитку їхніх компетенцій. Одночасно потребують активізації профорієнтаційний та менторський напрями роботи центру; популяризація діяльності центру серед молоді міста, громад, налагодження зв'язку з іншими молодіжними організаціями для подальшої співпраці.

Перспективами подальших досліджень є вивчення теоретичного та практичного аспектів підготовки молодіжних працівників в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бородін Є., Літвінова Н. Діяльність європейських молодіжних центрів у контексті підтримки Радою Європи неурядових організацій, 2010. URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03\(6\)/10beieno.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03(6)/10beieno.pdf) (дата звернення: 11.09.2021).
2. Коляда Н.М., Кравченко О.О. Практичний досвід формування «soft-skills» в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Том 6, № 27. С. 137–145 URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/27_2020/part_3/26.pdf (дата звернення: 10.09.2021).
3. Лісовець О. Молодіжний центр як інноваційний інститут самореалізації молоді в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Вип.1 (6). 2021 С. 176–183. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/234179> (дата звернення: 11.09.2021).
4. Молодіжні центри. Основні принципи та засади : методичний посібник; Управління у справах сім'ї та молоді Донецької обласної державної адміністрації, комунальний позашкільний навчальний заклад «Донецький обласний дитячо-молодіжний центр». Краматорськ, 2017. 64 с. URL: http://dodmc.dn.ua/images/stories/Biblioteka/molodizni_centri.pdf (дата звернення: 11.09.2021).
5. Молодіжний центр як спосіб життя. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=molodizhnyj-tsentr-yak-sposib-zhyttya> (дата звернення: 10.09.2021).
6. Офіційна сторінка Молодіжного центру «START» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua-start-2/> (дата звернення: 10.09.2021).
7. Положення про Молодіжний центр «START» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2018. 6 с.

8. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України від 07.12.2017 р. № 2233-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2233-19#Text> (дата звернення: 10.09.2021).

9. Про затвердження Національного знаку якості та критерій якості для молодіжних центрів : Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03.08.2017 р. № 3284. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1061-17#Text> (дата звернення: 10.09.2021).

10. Про затвердження Примірних штатних нормативів чисельності працівників молодіжних центрів : Наказ Міністерства молоді та спорту України від 02.04.2019 № 1648 URL: <https://sport.gov.ua/storage/app/sites/16/Docs/shtatni-normatyvy-molodizhni-centry.pdf> (дата звернення: 12.09.2021).

11. Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 р. №1014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2021).

12. Про затвердження Умов оплати праці працівників молодіжних центрів : Наказ Міністерства молоді та спорту України від 30.07.2019 р. № 3884. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0951-19#Text> (дата звернення: 12.09.2021).

13. Про утворення державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр» : Наказ Міністерства молоді та спорту України від 01.04.2019 р. № 1621. URL: https://sport.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/1621-1.pdf (дата звернення: 12.09.2021).

14. Про утворення державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр» та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2021).

REFERENCES:

1. Borodin, Ye., & Litvinova, N. (2010). *Diialnist yevropeiskyykh molodizhnykh tsentriv u konteksti pidtrymky Radoiu Yevropy neuriadovykh orhanizatsii [Activities of European youth centers in the context of Council of Europe support for non-governmental organizations]*. Retrieved from [http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03\(6\)/10beieno.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03(6)/10beieno.pdf) [in Ukrainian].

2. Koliada, N.M., & Kravchenko, O.O. (2020). Praktychnyi dosvid formuvannia «soft-skills» v umovakh zakladu vyshchoi osvity. [Practical experience in the formation of «soft-skills» in a higher education institution]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh uchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka – Current issues of humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko, Tom 6 (№ 27)*, 137–145 Retrieved from http://www.aphn-journal.in.ua/archive/27_2020/part_3/26.pdf [in Ukrainian].

3. Lisovets, O. (2021). Molodizhnyi tsentr yak innovatsiyni instytut samorealizatsii molodi v Ukraini [Youth center as an innovative institute of self-realization of youth in Ukraine]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita – Social work and social education. Vyp.1 (6)*. 176–183. Retrieved from <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/234179> [in Ukrainian].

4. *Molodizhni tsentry. Osnovni pryntsypy ta zasady [Youth centers. Basic principles and principles]* (2017). metodychnyi posibnyk; Upravlinnia u spravakh simi ta molodi Donetskoï oblasnoï derzhavnoï administratsii, komunalnyi pozashkilnyi navchalnyi zaklad «Donetskyi oblasnyi dytiachy-molodizhnyi tsentr». Kramatorsk, 64 s. Retrieved from http://dodmc.dn.ua/images/stories/Biblioteka/molodizni_centri.pdf [in Ukrainian].

5. Molodizhnyi tsentr yak sposib zhyttia [Youth center as a way of life]. www.prostir.ua. Retrieved from <https://www.prostir.ua/?news=molodizhnyj-tsentr-yak-sposib-zhyttya> [in Ukrainian].

6. Ofitsiina storinka Molodizhnogo tsentru «START» Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny [Official page of the Youth Center «START» of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University]. fspo.udpu.edu. Retrieved from <https://fspo.udpu.edu.ua-start-2/> [in Ukrainian].

7. *Polozhennia pro Molodizhnyi tsentr «START» Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny [Regulations on the Youth Center «START» of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University]*. (2018). 6 s. [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy», 07.12.2017, № 2233-VIII [Law of Ukraine on amendments to the Budget Code of Ukraine, 07.12.2017, № 2233-VIII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2233-19#Text> [in Ukrainian].

9. Nakaz Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy «Pro zatverdzhennia Natsionalnogo znaku yakosti ta kryterii yakosti dlia molodizhnykh tsentriv» vid 03.08.2017, № 3284 [Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine «On approval of the National Quality Mark and quality criteria for youth centers», 03.08.2017, № 3284]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1061-17#Text> [in Ukrainian].

10. Nakaz Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy «Pro zatverdzhennia Prymirnykh shtatnykh normatyviv chyselnosti pratsivnykiv molodizhnykh tsentriv» vid 02.04.2019, № 1648 [Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine

«About the statement of Approximate staffing standards of number of employees of the youth centers», 02.04.2019, № 1648]. *sport.gov.ua* Retrieved from <https://sport.gov.ua/storage/app/sites/16/Docs/shtatni-normatyvy-molodizhni-centry.pdf> [in Ukrainian].

11. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia typovykh polozhen pro molodizhnyi tsentr ta pro ekspertnu radu pry molodizhnomu tsentri» vid 20.12.2017, №1014 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of standard regulations on the youth center and on the expert council at the youth center», 20.12.2017, № 1014]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

12. Nakaz Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy «Pro zatverdzhennia Umov oplaty pratsi pratsivnykiv molodizhnykh tsentriv» vid 30.07.2019, № 3884 [Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine «About the statement of Conditions of payment of work of employees of the youth centers», 30.07.2019, № 3884]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0951-19#Text> [in Ukrainian].

13. Nakaz Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy «Pro utvorennia derzhavnoi ustanovy «Vseukrainskyi molodizhnyi tsentr»» vid 01.04.2019 r. № 1621 [Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine «On the establishment of the state institution «All-Ukrainian Youth Center»», 01.04.2019 r. № 1621]. *sport.gov.ua*. Retrieved from https://sport.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/1621-1.pdf [in Ukrainian].

14. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro utvorennia derzhavnoi ustanovy «Vseukrainskyi molodizhnyi tsentr» ta vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy» vid 20.03.2019. № 246 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the establishment of the state institution «All-Ukrainian Youth Center» and amendments to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine», 20.03.2019. № 246]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

УДК 364.075

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.5>**Вікторія ЛОГВИНЕНКО**

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, вул. Клепарівська 35, м. Львів, Україна, 79007

ORCID: 0000-0001-9273-1983

Бібліографічний опис статті: Логвиненко, В. (2021). Реалізація державної політики України щодо запровадження послуги раннього втручання. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 31–37, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.5>

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОСЛУГИ РАННЬОГО ВТРУЧАННЯ

Практика раннього втручання в багатьох зарубіжних країнах налічує багато десятиліть, а фахівцями напрацьовано значний досвід у цій галузі. В Україні лише починає формуватися інститут раннього втручання і є потреба у вивченні механізмів запровадження та розвитку цієї послуги. Мета статті полягає в теоретичному аналізі процесу створення системи раннього втручання в Україні. Методологія дослідження побудована з урахуванням поставленої мети. Для досягнення об'єктивності та повноти результатів роботи використано комплекс загальнонаукових теоретичних методів пізнання.

У статті проаналізовано особливості запровадження раннього втручання та виділено основні проблеми та невирішені завдання. На державному рівні робота над створенням системи раннього втручання розпочалась у 2016 р. з пілотного проекту в чотирьох областях (згодом у 10 областях). За короткий період державою розв'язано низку важливих організаційних і технічних завдань. Проте актуальним завданням залишається формування законодавчої бази, організація міжвідомчої взаємодії, вироблення єдиних методичних засад, критеріїв щодо порядку надання та оцінювання якості послуги, її фінансування тощо. Також є необхідність в організації підготовки спеціалістів до роботи в системі раннього втручання. Уважаємо, що навчання персоналу можна здійснювати не лише шляхом підвищення кваліфікації, а й у процесі фахової підготовки в закладі вищої освіти, включаючи, наприклад, відповідні курси в блоки вибіркових дисциплін, за допомогою яких буде здійснена траєкторія підготовки майбутніх фахівців раннього втручання.

Незважаючи на окреслені труднощі у формуванні єдиної системи раннього втручання, мережа закладів, що надають послугу, розширюється. Ця програма в Україні працює і допомагає сім'ям, що сприятиме швидшому вирішенню поставлених завдань і її затвердженню на загальнонаціональному рівні.

Ключові слова: раннє втручання, соціальна послуга, діти з порушеннями розвитку, сім'я.

Viktoriia LOHVYNNENKO

PhD in Philosophy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Work, Administration and Social Sciences, Lviv State University of Life Safety, 35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine, 79007

ORCID: 0000-0001-9273-1983

To cite this article: Lohvynenko, V. (2021). Realizatsiia derzhavnoi polityky Ukrainy shchodo zaprovadzhennia posluhy rannoho vtruchannia. [Implementation of the Ukrainian state policy on the introduction of early intervention services]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 31–37, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.5>

IMPLEMENTATION OF THE UKRAINIAN STATE POLICY ON THE INTRODUCTION OF EARLY INTERVENTION SERVICES

In many foreign countries the practice of early intervention has been implemented for many decades, and specialists have accumulated considerable experience in this field. In Ukraine, the system of early intervention is just beginning to form and there is a need to study the mechanisms for implementing and developing this service. The purpose of the article is to provide a theoretical process analysis of creating an early intervention system in Ukraine. The research methodology is based on the goal set. A complex of general scientific and theoretical methods of cognition is used to achieve objectivity and completeness of the results.

The article analyses the features of early intervention implementation and highlights the main problems and unresolved tasks today. At the state level, work on the creation of an early intervention system began in 2016 with a pilot project in four regions (subsequently in 10 regions). In a short period of time, the state has solved a number of important organizational and technical tasks. However, the formation of the legislative framework, organization of interdepartmental interaction, development of common methodological foundations, criteria for the procedure for providing and evaluating the quality of services, their financing, and so on continue to be an urgent task. There is also a need to organize training of specialists to work in the early intervention system. We believe that staff training can be carried out not only through professional development, but also in the process of professional training in a higher education institution, including, for example, appropriate courses in blocks of selective disciplines with the help of which the training of future specialists in early intervention will be implemented.

Despite the identified difficulties in forming a unified system of early intervention, the network of institutions providing the service is expanding. This program works in Ukraine and helps families, and this will help to solve the tasks set quickly and approve this program at the national level.

Key words: early intervention, social service, children with developmental disabilities, family.

Актуальність проблеми. Нині в розвинутих демократичних державах утвердилися гуманістичні цінності, які передбачають дотримання соціальної справедливості, турботу про всіх членів суспільства та рівні умови в реалізації своєї життєдіяльності; кожен має право на життя, здоров'я, добробут, освіту, працю та ін. незалежно від індивідуальних особливостей. Саме тому для осіб з обмеженими можливостями, які не можуть самотійно інтегруватись у соціум, створюється інклюзивне середовище та пропонуються різні програми комплексної допомоги, психологічного супроводу, реабілітації тощо. Так, особлива увага приділяється сім'ям, які виховують дітей із вадами розвитку або ризиком їх набуття, щоб попередити прогресування порушення, забезпечити найкращі умови для збереження здоров'я, підтримати сім'ю, зменшити кількість відмов батьків від дітей та запобігти інституційному догляду та вихованню.

Таким чином, сучасними світовими тенденціями в питанні попередження інвалідизації та інституалізації дітей із вадами розвитку є раннє виявлення таких порушень та надання системної підтримки їхнім сім'ям. Україна не стоїть осторонь від цієї проблеми, що має вияв у відповідній соціальній політиці. Так, у нашій державі запроваджуються програми комплексної підтримки сімей, які виховують таких дітей, що дозволить створити оптимальні умови для їх розвитку й навчання та сприятиме інтеграції в соціум. У цьому контексті слід виділити масштабний проєкт, який реалізовується на державному рівні, – запровадження послуги раннього втручання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практика надання послуги раннього втручання в багатьох зарубіжних країнах налічує багато десятиліть, а фахівцями напрацьовано значний досвід у цій галузі, що відображається

в тематиці сучасних наукових досліджень. Так, учені M. Ronski, R. A. Sevcik, A. Barton-Hulsey та A. S. Whitmore (2015), роблячи огляд розвитку раннього втручання за кілька десятиліть, розглядають його в глобальному контексті та окреслюють перспективні напрями практики та майбутніх досліджень; S. B. Mathews, B. Mozolic-Staunton, E. Jefford та N. Salehi (2020), вивчаючи індивідуалізовані показники результатів у межах раннього втручання, визначають канадський показник (Canadian Occupational Performance Measure) як такий, що включає основні елементи практики, орієнтованої на сім'ю, і може бути рекомендований для використання на міжнародному рівні. J. Callanan, K. Ronan та T. Signal (2020) на основі теорії прихильності розробляють модель раннього втручання, яка передбачає активізацію ролі батьків у терапії; A. Bhopti, P. Lentin та T. Brown (2020) досліджують якість життя сімей, які виховують дітей з обмеженими можливостями; C.S. Leite та A.P. Pereira (2020), провівши емпіричні дослідження із сім'ями, які є отримувачами послуги, оцінюють результати та представляють рекомендації щодо вдосконалення надання послуги та її кращої адаптації до проблем і пріоритетів сімей.

Розглянувши публікації закордонних учених, можна стверджувати, що в країнах, які позиціонують себе як соціальні держави, інститут раннього втручання є усталеним, тому нині існує потреба в підвищенні якості надання послуги та її результативності, що й становить предмет їхніх наукових розвідок.

Вітчизняні науковці теж не стоять осторонь актуальних проблем раннього втручання. Зокрема, варто вказати на праці таких авторів, як Л. Байда, С. Бедрега, Т. Ващук, О. Гди́ря, С. Горі́шак, І. Гудим, А. Заплатинська, О. Іванова,

О. Кирилова, О. Китайська, А. Кравцова, О. Кривоногова, Г. Кукуруза, К. Линник, Т. Міщук, Є. Павлова, Т. Панченко, І. Пасічник, О. Роговська, О. Склянська, С. Циліурік, О. Якименко та ін., які досліджують методологічні засади, технологічні особливості, шляхи впровадження та моделі раннього втручання. Однак у нашій державі ще немає сформованого інституту раннього втручання, який би засновував свою діяльність на чітких принципах, законах, положеннях тощо. Так, вивченню механізмів запровадження та розвитку цієї послуги, її законодавчого регулювання, міжвідомчої взаємодії присвячені роботи М. Кропивницької, Д. Турчака, С. Хоменко та ін., що є недостатнім. З огляду на те, що в Україні триває процес створення системи раннього втручання, розгляд реалізації соціальної політики в цій галузі залишається актуальним.

Метою дослідження є теоретичний аналіз процесу створення системи раннього втручання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Практика раннього втручання в різних країнах має спільні риси та певні особливості щодо організаційних форм, міжвідомчої взаємодії, джерел фінансування, вікових меж надання послуги та ін. Моделі цієї послуги та підходи до її надання продовжують удосконалюватися. Україна, використовуючи міжнародний досвід, вибудовує свою систему раннього втручання, яка базується на принципах доступності, своєчасності та довготривалості, цілісності та комплексності, міждисциплінарності, інклюзивності та ін., що відображається в рекомендованому визначенні. Раннє втручання – це міждисциплінарна, сімейно-центрована комплексна послуга, яка поєднує медичний, психологічний, соціальний та освітній складники, спрямовується на раннє виявлення та профілактику порушень у дітей, покращення їхнього розвитку, підвищення якості їхнього життя, супровід і підтримку сімей із дітьми, у яких виявлено порушення розвитку. Вона орієнтована на дітей віком до трьох років одинадцяти місяців двадцяти дев'яти днів та їхні сім'ї (Методичні рекомендації, 2021). Надається безкоштовно.

Ведучи мову про розвиток раннього втручання в Україні, слід зазначити, що ще задовго до прийняття рішення про створення системи надання цієї послуги на державному рівні в дея-

ких містах уже діяли програми раннього втручання (Львів, Одеса, Ужгород, Харків). Наприклад, у навчально-реабілітаційному центрі «Джерело» (м. Львів), як зазначають О. Гдира та Т. Міщук (2017), ця послуга надавалась ще з 2002 р. Започаткувавши свою діяльність як благодійна організація, згодом, у 2008 р., «Джерело» трансформоване в Комунальну реабілітаційну установу змішаного типу «Львівський міський центр реабілітації «Джерело», в складі якого є відділення раннього втручання, яке нині фінансується з міського бюджету, а сама установа підпорядковується управлінню соціального захисту департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради. Також цей приклад ілюструє позитивний досвід залучення недержавних організацій до надання такої допомоги сім'ям із дітьми, які мають порушення в розвитку, що відповідає сучасним тенденціям у наданні послуг.

На національному рівні робота над запровадженням раннього втручання розпочалася в кінці 2016 р. з розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 948-р «Деякі питання реалізації пілотного проєкту «Створення системи надання послуг раннього втручання» для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя». Цей проєкт мав охопити Закарпатську, Львівську, Одеську та Харківську області. У січні 2019 р. Міністерство соціальної політики України було визначено національним координатором з упровадження послуги раннього втручання в межах цього пілотного проєкту. У травні 2019 р. розпорядження Кабміну України від 14 грудня 2016 р. № 948-р втратило чинність, натомість затверджено розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 350-р. «Деякі питання створення системи надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя» та прийнято План заходів із реалізації цього проєкту у 2019–2021 рр. Зроблено акцент на розвитку міжвідомчої взаємодії; розширено географію впровадження до 10 областей (окрім зазначених, долучилися Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Луганська обл.); конкретизовано завдання щодо вироблення єдиних критеріїв та стандартів надання послуги. Також у 2019 р. була створена Національна рада з питань

раннього втручання як тимчасовий консультативний орган для сприяння процесу формування та реалізації державної політики щодо запровадження цієї послуги, а від грудня 2020 р. вона функціонує вже як постійний консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України для забезпечення координації дій органів виконавчої влади щодо реалізації відповідної державної політики. У 2019 р. також винесено на розгляд оновлений проєкт концепції раннього втручання (перший варіант був запропонований ще у 2016 р.), однак лише у 2021 р. Концепція створення та розвитку системи раннього втручання була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 р. № 517-р. Цей документ розкриває наявну в суспільстві проблему у сфері охорони сім'ї та дитинства, обґрунтовує стратегію дій щодо її розв'язання через розвиток системи раннього втручання. Концепцією передбачено виконання завдань із правового регулювання цієї сфери соціальної політики, забезпечення доступності послуги та підвищення поінформованості сімей, які виховують дітей із порушеннями розвитку. Реалізація Концепції передбачається до 2026 року (Концепція створення, 2021).

Із метою організаційно-інформаційної підтримки, вдосконалення нормативно-правової бази, долучення до передових практик та напрацювання національного досвіду надання цієї послуги в Україні у 2017–2019 рр. підготовлено та реалізовано проєкт Twinning «Підтримка органів влади України в розробці законодавчих та адміністративних засад для запровадження системи раннього втручання та реабілітації дітей з інвалідністю і дітей, які мають ризик отримати інвалідність» (Раннє втручання, 2021). Нагадаємо, що Twinning використовують для співпраці, обміну досвідом між державними інституціями (тут – України) та відповідними державними органами країн Європейського Союзу. Так, для формування нормативно-правових та адміністративних механізмів створення національної системи раннього втручання була організована взаємодія органів влади, що працюють у сфері соціальної політики України та Франції.

На цей проєкт покладалися важливі стратегічні завдання: вдосконалити нормативно-правову базу України з питань реабілітації дітей з інвалідністю та ризиком отримати інвалід-

ність; допомогти у створенні системи надання відповідних послуг; розробити базовий стандарт надання послуги раннього втручання та розрахунок її вартості; підготувати проєкт систем звітування, моніторингу та оцінювання результативності послуги раннього втручання в Україні (Раннє втручання, 2021). У межах проєкту реалізовано низку заходів: зроблено порівняльний аналіз європейських практик із раннього втручання; проведено конференції; організовано курси підвищення кваліфікації; підготовлено Положення про Національну Раду з питань раннього втручання та ін. Також Twinning сприяв створенню, структуруванню та поширенню координаційних органів та механізмів взаємодії між відповідальними сторонами; у пілотних областях утворені регіональні міжвідомчі консультативні ради з питань надання послуги раннього втручання (Кропивницька, 2019а). Проте в повному обсязі поставлені завдання в окреслений період розв'язати не вдалося.

У 2018 р. в чотирьох пілотних областях був створений і запущений у тестовому режимі онлайн-скринінг щодо збору даних для аналізу потреби населення в отриманні послуги раннього втручання. З огляду на невелику кількість осіб, що взяли в ньому участь, цей проєкт не був таким успішним, як очікувалося (Кропивницька, 2019а: 55). Його трансформували на інструмент комунікації щодо раннього виявлення проблем розвитку дитини. Сьогодні він функціонує як механізм для самостійного оцінювання розвитку дитини (віком від 3 міс. до 4 років) батьками, посилення на який розміщено на різних вебплатформах. Скринінг є диференційованим за віком і статтю дитини та передбачає оцінку розвитку за показниками загальної моторики, зорово-моторної координації, дрібної моторики, мовленнєвої функції, взаємодії та поведінки. Отже, за допомогою цього опитувальника, маючи лише доступ до Інтернету, батьки можуть спростувати чи підтвердити свої сумніви щодо адекватного до віку розвитку дитини. За несприятливого результату скринінгу їм буде рекомендовано звернутись до центру раннього втручання для консультації. Так, створена можливість звернення до надавачів послуги як за скеруванням закладу охорони здоров'я, так і самостійно, тобто без скерування, що збільшує кількість сімей, які приходять за фаховою консультацією чи з потребою отримання послуги.

Важливим у сфері надання послуги раннього втручання стало затвердження Міністерством соціальної політики України Методичних рекомендацій щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя (Наказ № 92 від 18.02.2021 р.) (Методичні рекомендації, 2021).

У методичних рекомендаціях розкрито загальні положення про організацію, загальний алгоритм надання послуги та основні заходи, які має реалізовувати команда раннього втручання. У своїй діяльності всі надавачі послуги мають дотримуватись принципів сімейно-центрованості, між-, трансдисциплінарності, партнерства, конфіденційності, поліваріативності середовища надання послуги, довготривалості, безкоштовності, інклюзивності. Визначено орієнтовний перелік знань і вмінь фахівців команди, які передбачають володіння технологіями та інноваційними методами раннього втручання, механізмами міждисциплінарної командної роботи; здатністю оцінювати сімейне оточення дитини, потреби та ресурси сім'ї, здійснювати самоаналіз та аналіз ефективності практичної діяльності. Склад команди рекомендовано формувати з числа психологів, логопедів, фізичних терапевтів, педіатрів, соціальних працівників, а також неврологів, ерготерапевтів, лікарів фізичної та реабілітаційної медицини (загальною кількістю не менше чотирьох фахівців). Окреслено форми надання послуги, особливості складання та реалізації індивідуального сімейного плану раннього втручання та виходу з програми (програма переходу). Визначено категорії дітей та підстави надання такої допомоги, виявлення потенційних отримувачів послуги. Надавати послуги раннього втручання рекомендується шляхом створення юридичних осіб – надавачів послуги або відповідних підрозділів при закладах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту з розрахунку «один надавач послуги на 5 000 дітей» (Методичні рекомендації, 2021).

Такі методичні рекомендації вельми затребувані, адже кількість надавачів послуги зростає, а також є вимога, щоб вони становили єдину комплексну систему раннього втручання, а для цього необхідне те, щоб їхня діяльність базувалася на однакових методичних засадах.

Проте залишаються невирішеними деякі важливі завдання, зокрема, стосовно норма-

тивно-правового забезпечення надання послуги, адже досі немає затвердженого Державного стандарту надання послуги, що анонсувалося ще у 2019 р., відсутнє «Типове положення про установу/організацію (центр, кабінет, відділення) з надання послуги раннього втручання» та ін. Це певним чином сповільнює становлення єдиної, цілісної системи раннього втручання, яка б забезпечувала надання якісної допомоги клієнтам на одних і тих самих засадах різними надавачами послуг. Певні труднощі, як зазначає М. Кропівницька (2019b), залишаються із системою звітності, моніторингу та оцінювання послуги раннього втручання в Україні; є потреба в підготовці кваліфікованих фахівців, розповсюдженні мережі центрів і кабінетів надання послуги на всій території України та ін. Особливо гостро, на нашу думку, постає потреба в організації підготовки спеціалістів до роботи в системі раннього втручання, адже саме від професіоналізму команди залежатиме те, чи відбудуться позитивні зрушення в сім'ї, що виховує дитину з вадами розвитку (ризиком їх набуття), чи послуга буде носити швидше формальний характер. Щоб цього не сталося, фахівців слід готувати до роботи з такою категорією клієнтів шляхом не лише підвищення кваліфікації, а й фахової підготовки в умовах закладу вищої освіти. Буде доречним включення відповідних курсів в освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти або в блоки вибіркових дисциплін, за допомогою яких буде здійснюватися відповідна траєкторія підготовки майбутніх фахівців раннього втручання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, варто зазначити, що за короткий період державою розв'язано низку важливих організаційних і технічних завдань. Проте актуальним завданням залишається формування законодавчої бази, організація міжвідомчої взаємодії, вироблення єдиних методичних засад, критеріїв щодо порядку надання та оцінювання якості послуги, її фінансування та ін.

Незважаючи на окреслені труднощі у формуванні єдиної системи раннього втручання, станом на 1 січня 2021 у пілотних регіонах кількість надавачів послуги зросла до 43 (Концепція створення, 2021), а мережа відповідних закладів продовжує розширюватися. Ця програма в Україні працює і допомагає сім'ям, що сприятиме швидшому вирішенню поставлених

завдань і затвердженню її на загальнонаціональному рівні.

У подальшому дослідження цієї проблеми можуть стосуватись обґрунтування концеп-

туальних засад підготовки фахівців до проведення раннього втручання та вивчення особливостей формування відповідної професійної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гди́ря О.В., Мі́шчук Т.М. Реалізація програми раннього втручання для дітей віком від народження до 4 років на прикладі діяльності навчально-реабілітаційного центру «Джерело». *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2017. № 3. С. 103.
2. Концепція створення та розвитку системи раннього втручання. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 р. № 517-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.08.2021).
3. Кропівницька М.Е. Впровадження послуги раннього втручання на рівні пілотних областей в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019b. № 6. С. 132–137.
4. Кропівницька М.Е. Шляхи підвищення потенціалу українських органів влади у розробці та впровадженні системи надання послуги раннього втручання. *Eastern European Science Journal*. 2019a. Vol. 50. № 10. P. 51–57.
5. Методичні рекомендації щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя. Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.02.2021 № 92. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5948.html> (дата звернення: 07.09.2021).
6. Раннє втручання. *Міністерство соціальної політики України*: офіційний вебпортал. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Ranne-vtruchannya.html> (дата звернення: 05.08.2021).
7. Bhohti A., Lentin P. Brown T. Relationships between early childhood intervention services, family quality of life and parent occupations: A mixed-methods Australian study. *Journal of Occupational Therapy, Schools, & Early Intervention*, 2020. Vol. 13. № 2. P. 103–125.
8. Callanan J., Ronan K., Signal T. Activating Parents in Early Intervention: Preliminary findings from an empirical case study. *International Journal of Disability, Development and Education*. 2020. Vol. 6. №1. P. 1–17.
9. Leite, C.S., Pereira, A.P. Family outcomes in early intervention: results from a nationwide study in Portugal. *Early Child Development and Care*. 2020. Vol. 190. P. 2484–2492.
10. Mathews, S. B., Mozolic-Staunton, B., Jefford, E., Salehi, N.. Canadian Occupational Performance Measure and Early Intervention: A Scoping Review. *Journal of Occupational Therapy, Schools, & Early Intervention*. 2020. Vol. 13. P. 353–373.
11. Ronski M., Sevcik R. A., Barton-Hulsey A., Whitmore A. S. Early Intervention and AAC: What a Difference 30 Years Makes. *Augmentative and Alternative Communication*. 2015. Vol. 31. № 3. P. 181–202.

REFERENCES:

1. Hdyria O. V. & Mishchuk T. M. (2017). Realizatsiia prohramy rannoho vtruchannia dlia ditei vikom vid narodzhennia do 4 rokiv na prykladi diialnosti navchalno-reabilitatsiinoho tsentru «Dzherelo» [Implementation of the program of early intervention for children aged from birth to 4 years on the example of the educational and rehabilitation center «Dzherelo»]. *Visnyk sotsialnoi hihieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy - Bulletin of social hygiene and health care organization of Ukraine*, 3, 103 [in Ukrainian].
2. Kontseptsia stvorennia ta rozvytku systemy rannoho vtruchannia. Zatverdzheno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 travnia 2021 r. № 517-r. [The concept of creating and developing a system of early intervention. Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 26, 2021 № 517-r.]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Kropivnytska M. E. (2019b). Vprovadzhennia posluhy rannoho vtruchannia na rivni pilotnykh oblastei v Ukraini [Early intervention services implementation at the level of pilot areas in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience*, 6, 132-137 [in Ukrainian].
4. Kropivnytska M. E. (2019a). Shliakhy pidvyshchennia potentsialu ukrainskykh orhaniv vlady u rozrobtsi ta vprovadzhenni systemy nadannia posluhy rannoho vtruchannia [Ways to increase the capacity of Ukrainian authorities in developing and implementing an early intervention service system]. *Eastern European Science Journal*, 50(10), 51-57 [in Ukrainian].
5. Metodichni rekomendatsii shchodo vprovadzhennia praktyky nadannia posluhy rannoho vtruchannia dlia zabezpechennia rozvytku dytyny, zberezhenia yii zdorovia ta zhyttia. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 18.02.2021 № 92. [Methodical recommendations on the implementation of the practice of providing early intervention services to ensure the development of the child, maintaining his health and life. Order of the Ministry of Social Policy

of Ukraine dated 18.02.2021 № 92]. *msp.gov.ua* Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/documents/5948.html> [in Ukrainian].

6. Rannie vtruchannia. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy: ofitsiyni veb-portal. [Early intervention. Ministry of Social Policy of Ukraine: official web portal]. *msp.gov.ua* Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/timeline/Ranne-vtruchannya.html> [in Ukrainian].

7. Bhopti A., Lentin P. & Brown T. (2020). Relationships between early childhood intervention services, family quality of life and parent occupations: A mixed-methods Australian study. *Journal of Occupational Therapy, Schools, & Early Intervention*, 13 (2), 103-125 [in English].

8. Callanan J., Ronan K. & Signal T. (2020). Activating Parents in Early Intervention: Preliminary findings from an empirical case study. *International Journal of Disability, Development and Education*, 67(1), 1-17 [in English].

9. Leite, C. S., & Pereira, A. P. (2020). Family outcomes in early intervention: results from a nationwide study in Portugal. *Early Child Development and Care*, 190, 2484-2492 [in English].

10. Mathews, S. B., Mozolic-Staunton, B., Jefford, E., & Salehi, N. (2020). Canadian Occupational Performance Measure and Early Intervention: A Scoping Review. *Journal of Occupational Therapy, Schools, & Early Intervention*, 13, 353-373 [in English].

11. Ronski M., Sevcik R. A., Barton-Hulsey A. & Whitmore A. S. (2015). Early Intervention and AAC: What a Difference 30 Years Makes. *Augmentative and Alternative Communication*, 31(3), 181-202 [in English].

УДК 316.362-058.855

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.6>

Анна ЛЯКІШЕВА

доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-1509-2422

Валентин МАРЧУК

аспірант кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-5408-9555

Бібліографічний опис статті: Лякішева, А., Марчук, В. (2021). Формування готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 38–43, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.6>

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО НАДАННЯ ЯКІСНОЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-СИРИТ В УМОВАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї

Основну увагу приділено системному аналізу різноманітних аспектів процесу формування готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, здійснено оцінку поточної ситуації та окреслено варіанти ефективних варіантів покращення ситуації, що склалася. Мета роботи – проаналізувати особливості формування готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї. Методологічну основу дослідження становить низка концептуальних підходів і загальнонаукових методів. Розглянуто актуальні питання методології професійної готовності. Досліджено наукові теорії сучасної педагогіки вищої школи, її особливості в контексті формування готовності соціальних працівників до надання соціально-педагогічної підтримки. Якщо значення науково-теоретичних досліджень є дедалі важливішим для педагогіки вищої школи, то не можна заперечувати, що наукова теорія формування готовності досі не перебуває в полі зору в конкретній формі. Відображаючи її сучасний стан, слід констатувати незначну міру приділеної уваги окресленій проблематиці. Акцентовано увагу на організації професійного навчання соціальних працівників. Розглянуто проблему низького рівня підготовки соціальних працівників до виконання своїх професійних обов'язків. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що досліджено та представлено проблему формування готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї через розуміння її змісту. У висновку зазначено, що соціальний працівник, який працює з дітьми-сиротами в умовах прийомної сім'ї, має не лише знати техніки ведення бесіди, правила спілкування, психологічні особливості дітей і значення невербальних засобів спілкування, а й володіти такими якостями, як увічливість, привітність, люб'язність, спрямованість на дітей, терпіння, інтуїція та співчуття, які є обов'язковими складниками психологічної готовності до діяльності з адаптації дітей до проживання в умовах прийомних сімей.

Ключові слова: готовність, соціально-педагогічна підтримка, діти-сироти, прийомна сім'я, соціальний працівник.

Anna LIAKISHEVA

Doctor of Pedagogy, Professor at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-1509-2422

Valentyn MARCHUK

Postgraduate Student at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-5408-9555

To cite this article: Liakisheva, A., Marchuk, V. (2021). Formuvannia hotovnosti sotsialnykh pratsivnykh do nadannia yakisnoi sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky ditei-syrit v umovakh pryimnoi simi [Formation of readiness of social workers to provide quality social and pedagogical support to orphan children in the conditions of foster family]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 38–43, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.6>

FORMATION OF READINESS OF SOCIAL WORKERS TO PROVIDE QUALITY SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT TO ORPHAN CHILDREN IN THE CONDITIONS OF FOSTER FAMILY

The main attention is paid to the systematic analysis of various aspects of the process of forming the readiness of social workers to provide quality social and pedagogical support to orphans in a foster family, the current situation is assessed and effective options for improving the situation are outlined. The purpose of the work is to analyze the peculiarities of the formation of the readiness of social workers to provide quality socio-pedagogical support to orphans in a foster family. The methodological basis of the study is a number of conceptual approaches, general scientific methods. Topical issues of methodology of professional readiness are considered. The scientific theories of modern pedagogy of higher school, its features in the context of formation of readiness of social workers to provide social and pedagogical support are investigated. If the importance of scientific and theoretical research is increasingly important for the pedagogy of higher education, it is undeniable that the scientific theory of the formation of readiness is still not in the field of view in a specific form. Reflecting its current state, it should be noted that there is a small amount of attention paid to the outlined issues. The emphasis is placed on the organization of professional training of social workers. The problem of the low level of preparation of social workers to perform their professional duties in practice is considered. The scientific novelty of the obtained results is that the problem of forming the readiness of social workers to provide quality socio-pedagogical support to orphans in a foster family through an understanding of its content is studied and presented. Conclusions: as a result, it is stated that a social worker who works with orphans in a foster family should know not only the techniques of conversation, communication rules, psychological characteristics of children and the importance of nonverbal communication, but also have such qualities as politeness, friendliness, kindness, focus on children, patience, intuition and compassion, which are essential components of psychological readiness for activities aimed at adapting children to living in foster families.

Key words: readiness, social and pedagogical support, orphans, foster family, social worker.

Актуальність проблеми дослідження.

Готовність соціальних працівників є визначальним показником професіоналізму та рівня надання соціальних послуг. Безпосередня взаємодія з дітьми-сиротами в процесі надання соціально-педагогічної підтримки вимагає бази психологічних, педагогічних та профільних знань для забезпечення ефективного вирішення поточних проблем. На жаль, сьогодні залишається актуальним домінування теоретичного складника в підготовці соціальних працівників на базі вищих закладів освіти, що є недопустимим для цієї категорії майбутніх спеціалістів. З огляду на це, виникає необхідність перегляду змістового наповнення освітньої програми ВЗО та розробки додаткових форм підвищення кваліфікації під час післядипломної освіти. При цьому варто звернути увагу на унікальність підготовки соціальних працівників до роботи з різними категоріями населення, особливо з дітьми-сиротами в умовах прийомної сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Варто вказати на недостатню кількість наукових робіт, присвячених формуванню готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки різним категоріям людей, зокрема і дітям-сиротам в умовах прийомної сім'ї. Тому під час дослідження обраної проблематики були використані напрацювання таких учених: С.П. Архипової, яка приділила увагу аналізу компетентнісного підходу до

професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників; О.С. Бартків, котра проаналізувала проблеми практичної підготовки соціальних педагогів та роль соціально-педагогічної практики в школі-інтернаті у формуванні готовності соціальних працівників; О.П. Власюк, який приділив увагу проблемам професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів; О.В. Водяної, котра приділила увагу дослідженню методичних основ формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до соціального супроводу сімей, у яких перебувають діти під опікою; А.Р. Заблоцького, котрий розглянув особливості професійної готовності майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми; К.В. Ігнатенко, який акцентував увагу на особливостях оцінки потреб прийомних сімей у процесі соціального супроводу.

Мета дослідження – проаналізувати особливості формування готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Готовність соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки є вагомим передумовою її цілеспрямованості, регулювання, стійкості та ефективності. На думку вченого, професійна готовність є цілісним утворенням

у структурі особистості, включаючи її погляди, ставлення, почуття, вольові та емоційні якості, переконання, знання, навички, вміння, установки, що допомагає людині успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати особисті якості, знання, досвід, зберігати самоконтроль та перебудовувати свою діяльність у разі появи несподіваних перешкод (Терещук, 2010).

Ключовою педагогічною умовою формування професійної готовності соціальних працівників є формування позитивної мотивації до опанування професійно значущих знань, умінь і навичок за обраним фахом, що реалізується шляхом формування ціннісних орієнтацій, моральних норм і професійних інтересів; прагнення до виявлення власних інтелектуальних і практичних можливостей; активності, самостійності та ініціативності під час вирішення професійно зорієнтованих завдань. Задля цього доцільно систематично проводити бесіди, диспути, круглі столи на теми, пов'язані з різними аспектами роботи з дітьми-сиротами на різних етапах супроводу прийомних сімей.

Формування практичного складника професійної готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітям-сиротам в умовах прийомної сім'ї забезпечують практичні заняття. Заняття у вигляді дидактичних ігор, тренінгів, круглих столів, диспутів, дискусій із розглядом практичних ситуацій є засобом формування у свідомості протоколу дій у вирішенні конкретних ситуацій. Під час навчання формуються досвід, інтелект й особистісно-професійні якості фахівця. Проте головним його здобутком є вміння мислити і діяти на основі отриманих знань, здатність застосувати їх на практиці (Водяна, 2015).

Організація фахової підготовки соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітям-сиротам в умовах прийомної сім'ї буде ефективною, якщо вони усвідомлюватимуть важливість компетенцій (наявності знань, сформованості практичних умінь і навичок як невід'ємних складників професійного становлення); здійснюватиметься інтеграція змісту навчальної, наукової та практичної підготовки; забезпечуватиметься застосування різноманітних (стандартних та інноваційних) форм і методів професійної підготовки; відбуватиметься систематичний моніторинг

індивідуальних досягнень студентів у процесі їх навчання в закладах вищої та післядипломної освіти (Заблоцький, 2019).

Перший етап формування готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітям-сиротам в умовах прийомної сім'ї – мотиваційний – спрямований на формування у них мотивації до навчання та підвищення рівня професіоналізму, ознайомлення зі специфікою соціальної/соціально-педагогічної роботи з цією категорією дітей.

Етап охоплює I курс навчання. Завданнями першого етапу формування готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітям-сиротам в умовах прийомної сім'ї є самоактуалізація студентів, формування у них мотивації навчальної та професійної діяльності як умови ефективної професійної підготовки соціального працівника, опанування ними первинних теоретичних знань про об'єкти і суб'єкти професійного впливу.

Основна увага викладача на цьому етапі приділяється активізації мотиваційної сфери студентів, для чого використовуються різні форми (види) навчальних занять і волонтерська діяльність.

Під час ознайомлювальної практики майбутні соціальні працівники вивчають специфіку функціонування прийомної сім'ї, аналізують нормативно-правове забезпечення діяльності; знайомляться з дітьми-сиротами, особливостями їх виховання та соціалізації. Що стосується волонтерської практики, то вона спрямована на формування первинних умінь і навичок надання соціально-педагогічної підтримки дітям-сиротам та прийомних сімей (Бартків, 2004).

Другий етап професійної підготовки з альтернативними формами опіки дітям-сиротам – аналітичний – спрямований на вивчення, усвідомлення та корекцію (за потреби) власних психологічних особливостей, характеристик, виявлення можливостей їх використання в професійній діяльності, самооцінку своїх позитивних і негативних якостей, розвиток діагностичної, комунікаційної, інтелектуальної, творчої компетентностей особистості.

Етап охоплює II курс навчання. Завданнями другого етапу є виявлення причин і наслідків сирітства й бездоглядності, аналіз особливостей процесів соціального виховання і соціалізації дітям-сиротам, дослідження специфіки

налагодження їх соціальної взаємодії з оточенням; ознайомлення з основними засадами державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт; дослідження впливу наслідків сирітства й бездоглядності на розвиток особистості дитини, вивчення можливості соціальної (психологічної, педагогічної, професійної та середовищної) реабілітації дітей-сиріт. Також у процесі організаційно-відпочинкової практики студенти вчаться організовувати дозвілля дітей окресленої категорії (Заблоцький, 2018).

Третій етап професійної підготовки – оптимізаційний – покликаний забезпечити перехід майбутнього соціального працівника з позиції пасивного учасника змін у позицію активного суб'єкта професійної діяльності, здатного до саморозвитку та самореалізації. Етап охоплює III курс навчання.

Завданнями третього етапу підготовки майбутніх соціальних працівників є формування знань про зміст соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, а також про особливості соціально-педагогічної підтримки прийомної сім'ї; у процесі навчальної практики відбувається закріплення знань, формуються вміння та навички первинної діагностики і профілактики сирітства й бездоглядності, а також корекції поведінки дітей та дорослих у прийомній сім'ї (за необхідності) (Власюк, 2011).

Четвертий етап – діяльнісний – пов'язаний із поглибленням знань про особливості функціонування прийомних сімей із дітьми цієї категорії, формуванням нових і закріпленням тих, що формуються, умінь і навичок роботи з ними. Етап охоплює IV курс навчання.

У межах IV курсу навчання майбутні соціальні працівники вивчають технології соціальної підтримки, соціального патронажу і формування здорового способу життя окресленої категорії дітей і сімей, а також інноваційні технології (професійного самовизначення та підготовки до самостійного життя); визначають та обґрунтовують шляхи оптимізації соціальної/соціально-педагогічної роботи з окресленою категорією дітей і сімей; ознайомлюються з мережею альтернативних форм державної опіки для дітей-сиріт, кваліфікаційною характеристикою фахівця, який працює в альтернативній формі опіки; опановують правові, теоретичні й методичні основи опіки та піклування; під час виробничої та професійно орієнтованої практик

майбутні соціальні працівники поглиблюють та закріплюють отримані знання, вчаться застосовувати їх у реальному житті; визначаються з подальшим місцем роботи (Водяна, 2015).

П'ятий етап – творчий – є завершальним етапом у формуванні професійної готовності майбутнього фахівця до роботи з цією категорією. Це період формування необхідних знань, умінь та навичок роботи з окресленими категоріями осіб і сімей. Слід зауважити, що перелік дисциплін у Програмі підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до роботи з дітьми-сиротами в умовах прийомної сім'ї відрізняється, оскільки у зв'язку з комплексністю соціальних/соціально-педагогічних проблем, тобто технологій їх попередження і подолання, майже кожна навчальна дисципліна і практика, кожен вид навчальної діяльності можна використати для такої підготовки.

Переддипломна практика спрямована на поглиблення, систематизацію і узагальнення знань, закріплення, вдосконалення і творче використання практичних умінь і навичок роботи з дітьми-сиротами і прийомними сім'ями (Бартків, 2009).

На думку С. Архипової (Архипова, 2013), ефективність формування готовності соціальних працівників (рівень володіння ґрунтовними знаннями, розвиток здібностей, наявність досконалих професійних умінь та сформованість навичок) залежить не лише від взаємоузгодженості етапів цієї підготовки, а і від форм і методів навчання, використаних для її забезпечення.

На всіх етапах формування готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки зосереджено увагу на застосуванні системного та особистісного підходів та розвитку мотивації підготовки до виконання професійних обов'язків. Вплив на розвиток особистісного, знаннєвого і діяльнісного компонентів професійної готовності у майбутніх фахівців передбачав формування інтересу й позитивного ставлення до роботи в прийомних сім'ях, а особистісний підхід забезпечував потребу в інтелектуальній взаємодії та готовність допомагати одне одному. Із цією метою майбутні соціальні працівники залучаються до спільних пошуків вирішення проблемних питань, на заняттях створюються ситуації успіху й емоційної підтримки, впроваджуються інноваційні освітні технології.

Формуючи готовність соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, в основі якої лежить соціальне партнерство, необхідно створювати соціально-педагогічні технології, що включають взаємозв'язок професійних дисциплін та різних видів практик, у результаті чого буде реалізована безперервність та послідовність в отриманні професійних знань, умінь і навичок, що забезпечують трансформацію діяльності з пізнавальної до професійної.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, детально розглянуто етапи формування готовності соціальних працівників до надання якісної соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї з метою формування комплексного уявлення окресленої проблематики. Так, усі завдання, що стоять перед соціальним працівником, розв'язуються за допомогою професійної компетентності, важливими складниками якої

є професійне використання окремих складників готовності до надання якісної соціально-педагогічної підтримки. Проте соціальний працівник, який працює з дітьми-сиротами в умовах прийомної сім'ї, має знати не лише техніки ведення бесіди, правила спілкування, психологічні особливості дітей-сиріт та прийомних батьків, значення невербальних засобів спілкування, а й володіти такими якостями, як увічливість, привітність, люб'язність, спрямованість на людей, терпіння, інтуїція та співчуття, які є обов'язковими складниками психологічної готовності до створення оптимальних умов для адаптації дітей-сиріт до умов прийомних сімей.

У подальшому доцільно зупинитися на змістовному наповненні програми підвищення кваліфікації соціальних працівників після завершення навчання у вищій школі, ураховуючи зміни нормативно-правової бази, розширення знань щодо практичного застосування психолого-педагогічних технологій із прийомними батьками та дітьми-сиротами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипова С.П. Компетентнісний підхід до професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер. 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Київ; Івано-Франківськ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. № 7, Ч. 1. С. 42–48.
2. Бартків О.С. До проблеми практичної підготовки соціальних педагогів. *Науковий вісник*, 2009. № 21. С. 71–75.
3. Бартків О.С. Соціально-педагогічна практика в школі-інтернаті. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 1. С. 58–68.
4. Власюк О.П. До проблеми професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Серія: Педагогічні науки)*. 2011. № 1. 356 с.
5. Водяна О.В. Методичні основи формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до соціального супроводу сімей, в яких перебувають діти під опікою. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2015 № 19. С. 45–51.
6. Заблоцький А.Р. Особливості розвитку альтернативних форм державної опіки над дітьми на прикладі прийомної сім'ї. *Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ, 2018. С. 45–47.
7. Заблоцький А.Р. Професійна готовність майбутнього працівника соціальної сфери до роботи в альтернативних формах державної опіки над дітьми. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*, 2019. № 12. С. 123–135.
8. Ігнатенко К.В. Особливості оцінки потреб прийомних сімей у процесі соціального супроводу. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2015. № 10. С. 25–28.
9. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.
10. Терещук Г.В. Навчальний процес у вищому закладі педагогічної освіти в контексті інноваційних змін. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка*, 2010. № 3. С. 115–120.

REFERENCES:

1. Arkhypova, S. P. (2013) Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoi pidhotovky sotsialnykh pedahohiv i sotsialnykh pratsivnykiv [Competence approach to the training of social educators and social workers] *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser. 11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika*. Kyiv; Ivano-Frankivsk: [NPU im. M. P. Drahomanova, Vol. 7, ch. 1. P. 42–48. [in Ukrainian].

2. Bartkiv, O. S. (2009) Do problemy praktychnoi pidhotovky sotsialnykh pedahohiv. [*To the problem of practical training of social pedagogues*] *Naukovyi visnyk*, Vol. 21. P. 71–75. [in Ukrainian].
3. Bartkiv, O. S. (2004) Sotsialno-pedahohichna praktyka v shkoli-internati. [*Socio-pedagogical practice in a boarding school*] *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*. Vol. 1. P. 58–68. [in Ukrainian].
4. Vlasiuk, O. P. (2011) Do problemy profesiinoi pidhotovky studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. [*On the problem of professional training of students of higher educational institutions*] *Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu (Serii: Pedahohichni nauky)*. Vol. 1. 356 p. [in Ukrainian].
5. Vodiana, O. V. (2015) Metodychni osnovy formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv do sotsialnoho suprovodu simei, v yakykh перебувають діти під опікою. [*Methodical bases of formation of professional readiness of future social workers for social support of families in which children are under guardianship*] *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka: zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka*. Vol. 19. P. 45–51. [in Ukrainian].
6. Zablotskyi, A. R. (2018) Osoblyvosti rozvytku alternatyvnykh form derzhavnoi opiky nad ditmy na przykladi pryiomnoi simi. [*Peculiarities of development of alternative forms of state guardianship over children on the example of a foster family*] *Simeina polityka v Ukraini: problemy i perspektyvy rozvytku: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv, P. 45–47. [in Ukrainian].
7. Zablotskyi, A. R. (2019) Profesiina hotovnist maibutnoho pratsivnyka sotsialnoi sfery do roboty v alternatyvnykh formakh derzhavnoi opiky nad ditmy. [*Professional readiness of the future social worker to work in alternative forms of state custody of children*] *Naukovyi visnyk Kremenetskoï oblasnoï humanitarno-pedahohichnoi akademii im. Tarasa Shevchenka. Serii: Pedahohika*, Vol. 12. P. 123–135. [in Ukrainian].
8. Ihnatenko, K. V. (2015) Osoblyvosti otsinky potreb pryiomnykh simei u protsesi sotsialnoho suprovodu [*Peculiarities of assessment of foster family's needs in the process of social support*] *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina»*. Vol. 10. P. 25–28. [in Ukrainian].
9. Pometun, O. I. (2007) Entsyklopediia interaktyvnogo navchannia [*Encyclopedia of interactive learning*]. Kyiv. 144 p. [in Ukrainian].
10. Tereshchuk, H. V. (2010) Navchalnyi protses u vyshchomu zakladi pedahohichnoi osvity v konteksti innovatsiinykh zmin. [*The educational process in a higher institution of pedagogical education in the context of innovative changes*] *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: pedahohika*, Vol. 3. P. 115–120. [in Ukrainian].

УДК 364.62-053.9:578.834

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.7>

Оксана ФУШТЕЙ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21001
ORCID: 0000-0002-2330-6745

Бібліографічний опис статті: Фуштей, О. (2021). Соціально-психологічна робота з людьми похилого віку в умовах пандемії COVID-19. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 44–50, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.7>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У статті з'ясовуються проблеми пандемії COVID-19, з якою зіштовхнулося людство і яка кардинально змінила життя всього населення Землі, особливо людей похилого віку.

Метою статті є теоретичне вивчення та емпіричне дослідження сутності соціальної роботи, психологічних особливостей людей похилого віку, визначення особливостей соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах пандемії COVID-19. Для досягнення поставленої мети дослідження використано комплекс методів, як-от: аналіз соціально-педагогічної та психолого-педагогічної літератури, порівняння наукових джерел, які стали основою для визначення ступеня наукової розробки проблеми, систематизація з метою визначення та уточнення основних понять дослідження та наявних наукових підходів до вирішення окресленої проблеми, узагальнення для формулювання підсумкових положень та висновків.

Наукова новизна полягає в тому, що уточнено зміст поняття «соціальна робота» як специфічного виду професійної діяльності, спрямованого на підтримку та надання кваліфікованої допомоги людям похилого віку; проаналізовано зміст та ключові форми соціальної роботи в Україні з людьми похилого віку в умовах карантину, які потрапили до групи ризику; обґрунтовано фундаментальні принципи надання ефективної соціально-психологічної допомоги; визначено основні труднощі, з якими зіштовхуються люди похилого віку в умовах карантину; розроблено рекомендації для соціальних працівників, які співпрацюють із людьми похилого віку в умовах карантину.

На основі теоретичного вивчення та емпіричного дослідження сутності соціальної роботи, психологічних особливостей людей похилого віку можна зробити висновок, що в роботі з людьми похилого віку, які перебувають у зоні ризику та в кризовій ситуації, необхідно застосовувати індивідуальний підхід не тільки в глибокому вивченні особистих і професійно-ділових якостей, а й у виявленні їхніх інтересів та потреб.

Ключові слова: пандемія COVID-19, карантинні умови, соціальний працівник, соціально-психологічна робота, люди похилого віку.

Oksana FUSHTEI

Senior Lecturer at the Department of Psychology and Social Work, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, 32, Ostrozhko str., Vinnytsia, Ukraine, 21001

ORCID: 0000-0002-2330-6745

To cite this article: Fushtei, O. Sotsialno-psykholohichna robota z liudmy pokhyloho viku v umovakh pandemii COVID-19 [Social-psychological work with elderly during COVID-19 pandemic]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 44–50, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.7>

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL WORK WITH ELDERLY DURING COVID-19 PANDEMIC

The article clarifies the problems of the pandemic COVID-19 faced by humanity, which has dramatically changed the lives of the entire population of the Earth, especially the elderly. The aim of the article is to theoretically study and empirically study the essence of social work, psychological characteristics of the elderly to determine the features of social work with the elderly in a pandemic COVID-19.

The legislative base of Ukraine is analyzed, which is presented by a number of legislative projects, which best contribute to the support of the elderly and determine their role in society. The content and key forms of social work in Ukraine with elderly people in quarantine conditions who are at risk and are under special care of the state are determined. As a result of the conducted empirical research the basic principles of rendering of effective social and psychological help are formulated, psychological features are revealed and the basic difficulties which elderly people in the conditions of quarantine face are defined.

The main qualities that a social worker of high professional level should possess, according to his professional profile, which are primary and basic. Based on theoretical study and empirical study of the essence of social work, psychological characteristics of the elderly work and developed recommendations for social workers who work with the elderly in quarantine. It was found that in working with the elderly who are at risk and in crisis, in need of psychological and material support from the state, it is necessary to take an individual approach to each on the basis not only of a deep study of personal and professional and business qualities, but also in identifying their interests and needs

Key words: COVID-19 pandemic, quarantine, social worker, social-psychological work, elderly, psychological features of the elderly.

Постановка проблеми. Найактуальнішою проблемою, з якою зіштовхнулося людство сьогодні, стала пандемія COVID-19, яка кардинально змінила життя всього населення Землі. Ця ситуація стала особливо небезпечною для людей похилого віку, незважаючи на певні критерії розвитку суспільства, як-от досягнення рівня добробуту і культури, медичного обслуговування, умов життя людей, менталітету та традицій, про що свідчить статистика, яку оприлюднює Міністерство охорони здоров'я України на своєму сайті. Сучасне суспільство продовжує дискусію щодо визначення чітких вікових меж, які б визначали хронологію старості, тобто ту кількість прожитих років, після яких людину можна назвати похилою або старою. Судження щодо соціальної старості пов'язане з віком усього суспільства і порівнюється із середньою тривалістю життя в певній країні в певний проміжок часу. Старіння розглядається більше як соціальний процес, а не біологічний, який є своєрідним для різних епох і культур, для представників різних соціальних верств і груп (Ліфарєва, 2012; Робак, 2011; Стешенко, 2016).

Варто зазначити, що до пандемії COVID-19 спостерігалось постійне зростання кількості літніх людей, що було спричинено розвитком медицини, яка контролювала низку небезпечних захворювань, підвищеним рівнем якості життя. Усе це призводило до збільшення середньої очікуваної тривалості життя людей, яка до карантину в розвинених країнах сягала 80 років, а для жіночого населення перевищувала цей показник, що було передумовою дожити до глибокої старості для значної кількості людей. Тому соціально-психологічна робота з людьми похилого віку набула особливої актуальності в умовах пандемії COVID-19, адже соціально-психологічна робота з людьми похилого віку розглядається в контексті не лише висококваліфікованого забезпечення матеріальними та правовими ресурсами, а й надання психологічної підтримки людям цієї вікової категорії з метою зменшення виявів негативних наслідків: страху,

паніки, невмотивованої агресії, недовіри, апатії, депресії та інших деструктивних станів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичну базу проблеми соціальної роботи з людьми похилого віку формують роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників: Я. Белєвцової, Ф. Гізо, О. Комарова, А. Лобанова, М. Лукашевич, Л. Лук'янової М. Пекк, Л. Стадник. Н. Ничкало, Т. Семигіної, Ю. Ткаченко, С. Шиловой та ін.

Зазначимо, що соціальна робота як вид діяльності сформувалася в нашому суспільстві в сучасному варіанті нещодавно, однак її масштаби розширилися та набули особливої актуальності, коли не лише Україна, а й вся планета зіштовхнулася з проблемою пандемії COVID-19. Вона становить критерій свідомої передумови прогресивного розвитку людини і суспільства.

Соціальна робота досліджується в багатьох країнах світу, результати яких представляються описом, обґрунтуванням та закріпленням наявного практичного досвіду. І. Кант зауважив, що будь-яке пізнання починається з досвіду, проте досвід не може дати своїм судженням істинності, він указує лише на умовну та порівняльну узагальненість (за допомогою індукції). Ураховуючи вищезазначене судження, можна зробити висновок, що для розробки власної цілісної теорії і подальшого розвитку практики соціальної роботи аналізу досвіду роботи соціальних служб зараз є недостатньо. У суспільній і професійній свідомості соціальна робота поки не є провідною, оскільки теоретичні і практичні аспекти соціальної роботи досліджуються і розвиваються представниками різних галузей наук із позицій психології, педагогіки та соціології, найчастіше на основі наукових суджень та теорій, що використовуються в системі соціальної роботи та описують різні сторони її багатогранної практики, що зумовлює виникнення безлічі «теорій» соціальної роботи. Тобто інноваційність професійної соціальної роботи надає їй особливої позиції серед представників різних

галузей науки, де вона є об'єктом спостереження, що сприяло формуванню теорії щодо соціальної роботи як сфери допомоги людині, яка опинилася в кризовій ситуації. Саме в цьому руслі наразі розвивається вітчизняна практика, однак цілісна теорія соціальної роботи поки перебуває на початковому етапі становлення.

Соціальна робота сьогодення базується на квінтесенції теоретичних та практичних знань, отриманих у результаті досліджень цього виду діяльності. Зауважимо, що цілісний характер пізнання в соціальній роботі здійснюється різними суб'єктами діяльності і на різних рівнях соціальної роботи, що детермінує зростання потреби в ранжируванні рівнів пізнання і, відповідно, інтерпретації його результатів у теорії соціальної роботи, що дадуть можливість вивчати соціальну роботу з урахуванням її впливу на життєдіяльність не тільки людини, безпосередньо включеної в процес діяльності, а й суспільства загалом (Белевцова, 2011), адже соціальна робота є структурним компонентом та чинником становлення соціальної держави, оскільки сприяє створенню простору основних напрямів життєдіяльності людей (Рубцов, 2010) та є формою діяльності людини і суспільства, результатом якої буде сформування системи взаємодії людини і суспільства крізь призму соціальності людини, адже вона призначена для надання допомоги людям за умови інтеграції в суспільство з оптимальною якістю.

Мета статті – на основі теоретичного вивчення та емпіричного дослідження сутності соціальної роботи, психологічних особливостей людей похилого віку визначити особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні під поняттям «соціальна робота» ми визначатимемо специфічний вид професійної діяльності, спрямований на підтримку та надання кваліфікованої допомоги людям похилого віку, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав та запобігає соціальному виключенню (Єрмак, 2008). Вивчення саме соціальної роботи дозволяє оцінити і розкрити її конструктивний потенціал діяльності суспільства щодо людини, що здійснюється в масштабах усього суспільства (Пирожкова, 2016). Наразі форми та зміст соці-

альної роботи розкриваються крізь призму найпоширеніших завдань соціальної роботи, як-от надання матеріальної та соціально-побутової допомоги, яка й інтерпретується у свідомості більшості населення як власне соціальна робота. Таке вузьке трактування та розуміння соціальної роботи і її змісту призводить до того, що вона визначається як вид діяльності, який має обмежену соціальну значущість, як умова виживання досить обмеженого кола осіб, а також стає актуальною в період кризового стану людини чи розвитку країни. Дійсно, соціальна робота, як показує практика, розвивається і рефлексує у всіх країнах спочатку як діяльність, основний зміст якої представлено різноманітними видами допомоги людині у вирішенні її проблем. Тому її об'єктом є система «людина – середовище», а центром уваги – проблеми людини, пов'язані з порушенням її соціального функціонування. У документах Міжнародної федерації соціальних працівників соціальна робота розглядається як діяльність, спрямована на запобігання порушенням нормального функціонування особистості та проведення соціальних перетворень (Краснова, 2002).

Таким чином, фахівці в галузі соціальної роботи низки зарубіжних країн усвідомлюють пріоритет діяльності, спрямованої на створення умов, у яких соціальне функціонування людини і соціальні відносини формуються і підтримуються в межах норми. Вітчизняні ж підходи до визначення соціальної роботи, незважаючи на різноманітність і узагальнені формулювання, відображають практику професійної соціальної роботи, тобто допомогу людині, яка перебуває у важкій життєвій ситуації.

Законодавчу базу України, яка стосується людей похилого віку, представлено низкою законодавчих проєктів, які якнайкраще сприяють підтримці людей похилого віку та визначають їх роль у суспільстві. Українське законодавство застосовує низку варіантів надання соціальної допомоги людям похилого віку. Ключовим є інформування населення щодо послуг та програм із підтримки осіб похилого віку, адже ефективно поширення інформації, максимальне оповіщення споживачів забезпечує можливість якісно допомагати людям похилого віку, зокрема, у створенні умов для здорового старіння й активного довголіття, організації медичної допомоги, забезпеченні реалізації права на працю відпо-

відно до професійної підготовки, трудових навичок з урахуванням стану здоров'я, забезпеченні реалізації права на соціальні послуги, створенні мережі установ і закладів, що надають соціальні послуги (Єрмак, 2008).

Отже, з'ясувавши зміст та ключові форми соціальної роботи в Україні та виявивши її беззаперечну значущість, зауважимо, що особливої актуальності вона набула в умовах карантину, коли люди похилого віку потрапили до групи ризику і перебувають під особливою опікою держави. Пандемія коронавірусу (COVID-19) безпосередньо або ж опосередковано торкнулася кожного члена суспільства, незважаючи на вік, професію чи статус, адже будь-хто може опинитися в зоні небезпеки та потребувати соціального захисту в період карантинних обмежень. Отже, як і більшість країн світу, Україна внесла або адаптувала програми соціального захисту або заходи політики з урахуванням умов, які виникли внаслідок розповсюдження вірусу COVID-19, тобто соціальна робота в Україні стала максимально активною та необхідною. За весь період незалежності нашої держави працівникам цієї сфери довелося впроваджувати особливі форми взаємодії із суспільством та бути максимально продуктивними.

У процесі роботи з людьми похилого віку соціальним працівникам недостатньо свого життєвого досвіду, оскільки ця діяльність, як і будь-яка інша, потребує базових знань щодо сутності виникнення безлічі психологічних і етичних проблем та вміння їх вирішувати, умінь та навичок ведення конструктивного та продуктивного спілкування під час безпосередньої взаємодії з людьми похилого віку. Досвідченому соціальному працівнику в повсякденній роботі з людьми похилого віку необхідно мати високий рівень розвитку когнітивних та психічних процесів, тому що в результаті спостереження він повинен уміти визначити психологічні особливості та потреби людини похилого віку (Лукашевич, 2009). Розуміння, здатність бачити світ очима іншого – провідна здатність у спілкуванні з людьми похилого віку. Основними емоційними процесами є співчуття та співпереживання, тому характер спілкування соціального працівника з людиною похилого віку повинен бути не тільки діловим, а й особистісним, із виявленням тепла, розуміння, емпатії та турботи. Для людей похилого віку характерні вияви

негативних та тривожно-депресивних емоцій (гнів, презирство), які максимально схильні до безкомпромісності та підозрілості, нетерплячі до думки інших та безкомпромісні. Це створює труднощі у виконанні соціально-психологічної роботи соціальними працівниками, тому що потребує більше зусиль для досягнення успіху. Однак ступінь цієї проблеми для кожного соціального працівника може бути різним (залежно від рівня його професіоналізму, вміння враховувати психологічні особливості людини похилого віку та володіння певними формами роботи, які дадуть можливість досягти врівноваженості в стосунках із людиною похилого віку, що і є першочерговим завданням соціального працівника). Соціальний працівник намагається оперувати принципом рівноваги, який полягає в тому, що соціальний працівник не відступає, а нейтралізує тиск людини похилого віку, не пригнічуючи її емоційно. Важливим є вміння приймати людину похилого віку загалом, не концентруючись на її негативних виявах, з усіма його недоліками і примхами, показувати їй своє розуміння і прихильність. Соціальний працівник також повинен уміти абстрагуватися, виробляти в собі незалежність від людини похилого віку і завжди зберігати доброзичливу дистанцію. Узгодження інтересів людини похилого віку та соціального працівника є пріоритетним напрямом у спільній роботі щодо прийняття плану дій та перспектив взаємодії; головним є уникання травмувальних для людини похилого віку подій та надання психологічної підтримки.

Фундаментальні принципи надання ефективної соціально-психологічної роботи соціальними працівниками людям похилого віку були сформульовані нами в результаті проведення емпіричного дослідження, завдяки якому було виявлено психологічні особливості та визначено основні труднощі, з якими зіштовхуються люди похилого віку в умовах карантину. Надійність та вірогідність дослідження забезпечується репрезентативністю вибірки – 30 людей похилого віку, які перебувають у Комунальному закладі «Вінницький геріатричний пансіонат».

Проблеми самотності в людей похилого віку ми вивчали за опитувальником «Шкала самотності» (Д. Рассел, Л. Попелу, М. Фергюсон). Зауважимо, що рівень самотності в жінок похилого віку має середній рівень у більшості

половини досліджуваних, що становить 58% від усіх досліджуваних. Лише у 26% досліджуваних самотність виявляється на низькому рівні, однак є й ті, що становлять особливу групу ризику, а таких досліджуваних – 16%, тому що вони характеризуються високим рівнем самотності. Якщо ж розглядати показники результатів дослідження серед чоловіків, то зазначимо, що кількість досліджуваних із високим, середнім та низьким рівнем самотності майже однакова. Так, наприклад, 25% чоловіків похилого віку мають високий рівень самотності, 38% – середній, 37% – низький. Якщо порівняти показники обох гендерних груп (високий рівень вияву самотності: ж – 16%, ч – 25%; середній рівень вияву самотності: ж – 58%, ч – 38%; низький рівень вияву самотності: ж – 26%, ч – 37%), варто підкреслити, що все-таки самотність на високому рівні частіше виявляється в чоловіків. Цей опитувальник дав змогу дослідити суб'єктивний рівень відчуття людиною своєї самотності, а не можливі її варіації, що можуть бути детерміновані тривожними переживаннями та станами, соціальною ізоляцією, депресією, нудьгою. Отже, працюючи з людьми похилого віку, ми визначили, що вони переживають стан вимушеної ізоляції та самотності.

Наступним етапом було дослідження шкали емоцій людей похилого віку за допомогою методики «Диференціація шкали емоцій» (К. Ізард), яка дала можливість з'ясувати, на якому рівні виявляються такі характеристики особистості, як інтерес, радість, подив, горе, гнів, презирство, огида, страх, сором і провина. Результати дослідження вказують на те, що в людей похилого віку особливого вияву набувають такі характерологічні категорії, як страх (18%), що може бути спричинене усвідомлення заключної частини життя, передчуттям смерті; горе, гнів, сором отримали другу позицію з показником у 12%; третя позиція – презирство та вина з показником у 10%; інтерес виявляється у 8% досліджуваних; радість, подив та огида виявляються активно лише у 6% людей похилого віку. На другому етапі підраховуються узагальнені показники за укрупненими групами емоцій. Згідно з результатами дослідження сильний ступінь емоційних переживань у 32% людей похилого віку наявний за індексом тривожно-депресивних емоцій (ТДЕМ), що свідчить про рівень стійких індивідуальних переживань

тривожно-депресивного комплексу емоцій, які опосередковують суб'єктивне ставлення до наявної ситуації. Найслабше виявляється індекс позитивних емоцій (ПЕМ) у 46% досліджуваних, що характеризує ступінь позитивного емоційного ставлення суб'єкта до наявної ситуації, а високий показник вияву позитивних емоцій наявний лише у 14% досліджуваних. Індекс гострих негативних емоцій (НЕМ) має виражений характер у більшості досліджуваних (37%), що є ознакою загального рівня негативного емоційного ставлення суб'єкта до наявної ситуації. І лише у 12% досліджуваних негативні емоції виявляються слабо. Індекс тривожно-депресивних емоцій (ТДЕМ), що відображає рівень стійких індивідуальних переживань тривожно-депресивного комплексу емоцій, значно виявляється у 32% досліджуваних, а в 11% – слабо.

Далі аналізуємо результати за методикою «Особистісна агресивність і конфліктність» (Є. Ільїн, А. Ковальов), яка дала можливість виявити схильності суб'єкта до конфліктності й агресивності як особистісних характеристик. Ці результати засвідчують різноманітність провідних виявів агресивної та конфліктної поведінки серед людей похилого віку. Провідними реакціями в процесі взаємодії виявились схильність до безкомпромісності та схильність до образливості, підтвердження чому є високі показники балів за цими шкалами у 18% досліджуваних. Також варто зазначити, що люди похилого віку схильні до підозрілості, адже у 16% досліджуваних саме ця шкала отримала максимальні показники. Третю позицію посідають запальний характер суб'єкта та непоступливість. Вони отримали максимальну кількість балів у 14% досліджуваних. У найменшій кількості досліджуваних виявились шкали «схильність до помсти» (4%) та «наполегливість» (6%). Також сума балів за шкалами «наполегливість», «непоступливість» указала на показник позитивної агресивності суб'єктів, що становитиме 20% досліджуваних. Результати за шкалами «нетерплячість до думки оточення», «мстивість» формують показник негативної агресивності суб'єкта, що становить 14% досліджуваних. Сумарний показник шкал «безкомпромісність», «запальність», «образливість», «підозрілість» указує на загальний рівень конфліктності у 66% досліджуваних.

Проаналізувавши результати експерименту, ми визначили психологічні особливості людей

похилого віку в умовах карантину, які варто враховувати для того, щоб соціальна робота, яка проводиться, мала якісний результат та щоб надання соціальної допомоги було ефективним. Першочерговими рекомендаціями є вимоги до самих соціальних працівників, які співпрацюють із людьми похилого віку, а саме перелік якостей, якими повинен володіти соціальний працівник високого професійного рівня, які визначаються згідно з професіограмою соціального працівника, як-от моральність; чесність; совісність; об'єктивність; справедливість; тактовність; терпимість; уважність і спостережливість; витримка і самовладання; доброта і любов до людей; адекватність самооцінки; терпіння; комунікабельність; оптимізм і сила волі; емоційна стійкість; прагнення до самовдосконалення; творче мислення.

Рекомендації соціальним працівникам з ефективності соціально-психологічної роботи з людьми похилого віку в умовах карантину складаються з пунктів, визначених у процесі емпіричного дослідження:

- соціальний працівник має бути максимально доброзичливим, виявляти емпатію, щиросердність та спостережливість (аналізувати вербальні та невербальні вияви) у процесі спілкування з людьми похилого віку;

- соціальний працівник повинен пам'ятати, що він компенсує нестачу спілкування та є посередником між людиною похилого віку та суспільством;

- виявляти лабільність у спілкуванні з людиною похилого віку та надавати можливість висловитися людині похилого віку, вислухати, поспівчувати, щоб показати потребу в ньому, в його досвіді та знаннях;

- варто фокусуватися на позитивних подіях, спогадах, новинах, щоб людина похилого віку «переключилася» з негативу, в якому вона перебуває;

- важливою якістю соціального працівника є вміння керувати власними емоціями, щоб не дратуватися, залишатися стриманим, конкретним та виявляти інтерес до людини похилого віку та її життя;

- соціальна робота з людьми похилого віку має бути спрямована на стимулювання виконання активної соціальної ролі, спілкування з оточенням і підтримку позитивної самосвідомості, психологічного спокою, активності і життєрадісності;

- соціальному працівнику необхідно використовувати різноманітні психотерапевтичні методи для виявлення індивідуальних особливостей людей похилого віку, що дасть можливість сформулювати спосіб надання соціальної допомоги (психологічні методи, дослідницькі методики, арттерапія, музикотерапія (відеотерапія), ізотерапія тощо).

Висновки. Отже, на основі теоретичного вивчення та емпіричного дослідження сутності соціальної роботи, психологічних особливостей людей похилого віку визначено особливості соціальної роботи, розроблено рекомендації для соціальних працівників, які співпрацюють із людьми похилого віку в умовах карантину. З'ясовано, що в роботі з людьми похилого віку, які перебувають у зоні ризику та в кризовій ситуації, необхідно застосовувати індивідуальний підхід до кожного не тільки для глибокого вивчення особистих і професійно-ділових якостей, а і для виявлення їхніх інтересів і потреб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белєвцова Я.С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2011. 20 с.
2. Демографічна криза в Україні : її причини та наслідки / за ред. С.І. Пирожкова. Київ : ІВЦ Держкомстат України, 2016. 231 с.
3. Довідник для людей літнього віку / В. П. Рубцов, С. В. Фіалко.; за заг. ред. В.В. Чайковської, Л.А. Стаднюка. Тернопіль : Тернограф, 2010. 256 с.
4. Ермак Н.А. Педагогическая поддержка качества жизни пожилых людей: монография / за ред. Н.А. Ермака. Ростов н/Д. : ИПО ПИ ЮФУ, 2008. 232 с.
5. Краснова О.В. Социальная психология старости. Москва : Академия, 2002. 228 с.
6. Курило І.О. Демографічні процеси та трансформація вікової структури населення України у контексті суспільної модернізації. Київ : ІДСД ім. Птухи НАНУ, 2015. 126 с.
7. Ліфарєва Н.В. Старість як соціальна проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 4 (239). Ч. 1. С. 16–26.
8. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота: підручник. Київ, 2009. 367 с.

9. Робак В.Є. Проблематика старіння в інтердисциплінарному контексті : понятійно-термінологічний апарат. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2011. Вип. 203. Ч. 3. С. 90–98.

10. Стешенко В. Старіння населення України: стан, етнічні особливості, перспективи. *Демографічні дослідження*. / За ред. В. Стешенко, С. Піскунова, В. Піскунова. Київ, 2016. Вип. 20. С. 125–146.

REFERENCES:

1. Byelyevtsova YA. S. (2011) *Mekhanizm pidvyshchennya yakosti sotsial'nykh posluh na rivni mistsevykh orhaniv vlady [Mechanism for improving the quality of social services at the level of local authorities]*. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

2. Pyrozhkova S. I. (Eds.). (2016). *Demografichna kryza v Ukrayini : yiyi prychnyny ta naslidky [The demographic crisis in Ukraine: its causes and consequences]*. Kyiv: IPC Derzhkomstat of Ukraine, [in Ukrainian].

3. Tchaikovsky V.V., Stadnyuk L.A., Rubtsov V.P., Fialko S.V. (Eds.). (2010). *Dovidnyk dlya lyudey litn'oho viku [Handbook for the elderly]*. Ternopil: LLC «Terno-graf» [in Ukrainian].

4. Yermak N. A. (2008). *Pedagogicheskaya podderzhka kachestva zhizni pozhylykh lyudey [Pedagogical support of the quality of life of older people]*. Rostov-on-Don: IPO PI YUFU [in Russian].

5. Krasnova O. V. (2002) *Sotsial'naya psikhologiya stareniya [Social psychology of aging]*. Moscow: Akademiya [in Russian].

6. Kurylo I. O. (2015). *Demografichni protsesy ta transformatsiya vikovoyi struktury naseleennya Ukrayiny u konteksti suspil'noyi modernizatsiyi [Demographic processes and transformation of the age structure of the population of Ukraine in the context of social modernization]*. Kyiv: IDSD im. Ptukhy NANU [in Ukrainian].

7. Lifaryeva N. V. (2012). *Starist' yak sotsial'na problema [Old age as a social problem]*. (Issue. 4), (part. 1), (pp. 16-26). Lugansk: Visnyk LNU im. T.Shevchenka [in Ukrainian].

8. Lukashevych, M. P., Semyhina, T. V. (2009). *Sotsialna robota: pidruchnyk*. Kyiv [in Ukrainian]

9. Robak V. YE. (2011). *Problematyka starinnya v interdystyplinarnomu konteksti : ponyatiyno-terminologichnyy apparat [Problems of aging in an interdisciplinary context: conceptual and terminological apparatus]*. (Issue. 203), (part. 3), (pp. 90-98), (ser. «Pedagogichni nauky»). Cherkasy: Visnyk CHU [in Ukrainian].

10. Steshenko V. (2016). *Starinnya naseleennya Ukrayiny: stan, etnichni osoblyvosti, perspektyvy [Aging population of Ukraine: status, ethnic features, prospects]*. V. Steshenko, S. Piskunov, V. Piskunov (Eds.), (Issue. 20), (pp. 125-146). Kyiv: Demografichni doslidzhennya [in Ukrainian].

УДК 37.06+316.36+371.132

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.8>

Анна ХІЛЯ

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21001

ORCID: 0000-0002-1287-2901

Ірина САРАНЧА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21001

ORCID: 0000-0002-5715-6271

Бібліографічний опис статті: Хіля, А., Саранча, І. (2021). Особливості підготовки до психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку з різних форм сімейного виховання. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 51–56, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.8>

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РІЗНИХ ФОРМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

У статті ми звертаємося до питання підготовки педагогічних працівників. Зокрема, розкриваємо сучасний стан підготовки вчителів до організації співпраці із сім'ями учнів молодшого шкільного віку. На основі теми досліджуємо останні наукові пошуки молодих науковців та коротко розглядаємо мінуси освітніх програм у цьому напрямі.

Окрему увагу приділяємо питанню доопрацювання алгоритму підготовки до взаємодії з родинами через тренінгові форми навчання та законодавство для фахівців соціальної сфери. Розкриваємо вплив розуміння сімейних інституцій на організації супроводу дитини в початковій школі. Для цього окреслюємо форми сім'ї, які існують відповідно до законодавства (сім'я, або подружжя; особи, які проживають однією сім'єю; усиновлення; опіка, піклування; сім'я патронатного вихователя; прийомна сім'я; дитячий будинок сімейного типу). Презентуємо основні елементи, за якими відбувається оцінка потреб дитини соціальними працівниками (потреби для розвитку дитини; батьківський потенціал сім'ї; фактори сім'ї та середовища) і які лише частково мають можливість опрацювати вчителі в своїй щоденній практиці. Окрім того, зазначаємо особливості сімей, які дозволяють соціальному працівнику оцінити функціональність цієї сім'ї відповідно до оцінки потреб дитини та її сім'ї, визначити пріоритетні напрями роботи відповідно до визначених потреб.

Характеризуємо вплив відсутності або незнання вчителем інформації відповідно до сімейного становища учня на надання освітніх послуг та забезпечення якісного та ефективного психолого-педагогічного супроводу дитини. Як пропозицію за текстом вводимо ті аспекти підготовки педагогічних працівників, які варто було б включити в освітні програми, (зокрема, в навчальні та робочі програми дисциплін, пов'язаних з організацією взаємодії з родиною чи вивчення історико-культурних витоків сімейного виховання).

Ключові слова: підготовка спеціалістів, сім'я, соціальний супровід, психолого-педагогічний супровід, початкова школа.

Anna KHILYA

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Primary Education, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, 32, Ostrozkogo str., Vinnytsia, Ukraine, 21001

ORCID: 0000-0002-1287-2901

Iryna SARANCHA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Psychology and Social Work, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, 32, Ostrozkogo str., Vinnytsia, Ukraine, 21001

ORCID: 0000-0002-5715-6271

To cite this article: Khilya, A., Sarancha, I. (2021). Osoblyvosti pidhotovky do psykholoho-pedahohichnoho suprovodu ditei molodshoho shkilnoho viku z riznykh form simeinoho vykhovannia [Peculiarities of preparation for psychological and pedagogical support of elementary school age children from different families]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 51–56, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.8>

PECULIARITIES OF PREPARATION FOR PSYCHO-PEDAGOGICAL SUPPORT OF ELEMENTARY SCHOOL AGE CHILDREN FROM DIFFERENT FAMILIES

In this article, we address the issue of teacher education. In particular, we reveal the current state of teachers' preparation for organizing cooperation with families of elementary school students. On the basis of the topic we investigate the latest scientific research conducted by young scientists. Briefly consider the disadvantages of educational programs in this direction.

Separate attention to the issue of finalizing the algorithm of preparation for interaction with families through training forms of education and legislation for specialists in the social sphere. We reveal the influence of an understanding of existing family institutions on the organization of support for a child in elementary school. For this purpose, we define the forms of family that exist under the law (family, or spouses; persons living together as a family; adoption; guardianship, trusteeship; foster care family; foster family; family-type children's home). We present the main elements by which the needs of the child are assessed by social workers (needs for child development; parental potential of the family; family and environmental factors), with which teachers are partially able to work in their daily practice. In addition, we note the characteristics of families that allow the social worker to assess the functionality of a given family according to the child's needs assessment and determine the priority areas of work.

We characterize the impact of the teacher's lack or ignorance of information in accordance with the family situation of the student on the provision of educational services and the provision of quality and effective psychological and pedagogical support. We also introduce certain aspects of teacher education that should have been included in educational programs. In particular, in curricula and work programs of disciplines related to the organization of interaction with the family or the study of historical and cultural origins of family education.

Key words: specialist education, family, social support, psycho-pedagogical support, elementary school.

Постановка проблеми. Процеси деінституалізації спеціальних закладів освіти (з 2014 року), впровадження і поширення ідей нової української школи (з 2016 року) та інклюзивної освіти (з 2010 року) і досі призводять до стану «трижовкості» вчителів та спеціалістів «допомагаючих» професій. Відповідно до законодавчої бази питаннями соціальної підтримки в школі має займатися соціальний педагог, психологічної підтримки – шкільний психолог. А що ж робити вчителю, який упродовж усіх уроків та перерв має відповідати на «виклики» та потреби кожного учня в класі? Окрім того, коло обов'язків кожного з учасників освітнього процесу окреслене в нормативно-правових актах, прописане залежно від посадових інструкцій та часто охоплює не лише встановлені законом пункти, а й пункт «виконувати інші доручення керівництва». Таким чином, учитель та інші спеціалісти стають «заручниками системи» у своїх діях та мають виконувати те, що є «важливим» для шкільного середовища відповідно до стратегії керівництва закладу освіти, а це, на нашу думку, призводить до «втрати» основних орієнтирів інклюзивного навчання та процесів, запроваджених новою українською школою, як-от соціалізація дітей з особливими освітніми потребами; наскрізний процес виховання, який формує цін-

ності; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм тощо (Колупаєва, Таранченко, 2019; Бібік, 2018).

Але основною проблемою, яка, на нашу думку, найбільше впливає на мікроклімат у класі, є те, що сьогодні вчителів не готують до сприйняття та роботи з дітьми, які прийшли у шкільне середовище з різноманітним сімейним досвідом спілкування, та «маніпуляцій» – із різних форм сімейного виховання. Ця тематика досить якісно вивчається майбутніми соціальними працівниками, які мають працювати в органах державної влади, пов'язаних із наданням соціальних послуг населенню. В окремих випадках питання сімейних структур вивчають майбутні психологи. Але для педагогічної спільноти ця тема подається лише в ракурсі «співпраці з родиною», тобто без заглиблення у питання мікроклімату, який панує в сім'ї, та його впливу на учня в класі.

Однак це не означає й не визначає відсутність знань чи досвіду вчителів у питаннях взаємодії з родинами учнів або ж не дає підстав уважати, що цей аспект роботи повністю «випускається з поля зору» під час підготовки майбутніх педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, у сучасних освітніх програмах ми можемо

знайти як окремі дисципліни (Педагогіка сімейного виховання; Родинна педагогіка; Етнопедagogіка; Підготовка вчителя до роботи з батьками; Теорія та методика співпраці з родинами; Організація співпраці з батьками; Теорія і методика співпраці ДНЗ із родинами тощо), так і розділи з вивчення педагогічних аспектів формування особистості дитини в родині та взаємодії спеціаліста із сім'єю учня.

Окрім того, сьогодні багато досліджень присвячено окремим частинам теми співпраці, адже вона зачіпає питання інклюзивної освіти в розрізі організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами; психологічної практики – роботи з дітьми чи їхніми родинами через надання психологічних послуг відновлення та підтримки. Якщо не заглиблюватися в наукові пошуки, то лише за останній рік цей напрям та частково дотичні до нього аспекти сімейного виховання розкрито у восьми дисертаційних дослідженнях (231 Соціальна робота: Ярошенко А.А. «Формування гендерної компетентності соціальних працівників у контексті розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Оберемок А.М. «Соціально-педагогічний супровід співзалежних сімей в умовах реабілітаційних центрів для наркозалежних осіб», Бутенко Н.В. «Соціально-психологічні особливості сімейних уявлень про дитячу інвалідність»; 011 Освітні, педагогічні науки: Люлька Г.А. «Педагогічні умови толерантного ставлення школи і сім'ї до дітей молодшого шкільного віку», Литвин В.А. «Виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії із сім'єю молодшого школяра»; 35 Право: Калінюк А.Л. «Сімейно-правовий статус вітчима і мачухи в Україні»; 053 Психологія: Карпова Д.Є. «Психологічні умови формування уявлень про сімейні ролі студентської молоді» та 032 Історія та археологія: Гончаренко Д.О. «Сімейно-шлюбні відносини студентської молоді України у ХХІ столітті (на матеріалах міста Києва)»).

З одного боку, це не так багато досліджень, з іншого – вони є лише дотичними до теми нашої роботи з визначення особливостей психолого-педагогічного та соціального-педагогічного супроводу дітей із різних форм сімейного виховання в початковій школі. Однак ми маємо

розуміти, що без розуміння історичних аспектів розуміння родинних стосунків чи становлення сімейних форм виховання ми не матимемо змоги окреслити психологічні, соціальні та педагогічні аспекти сучасного розуміння внутрішньосімейної взаємодії, її впливів на становлення особистості дитини та можливих «проекцій» комунікативних навичок та компетенцій, необхідних для соціальної активності людини, а також її «моделей» створення власної сім'ї та патернів її поведінки в усіх аспектах життєдіяльності.

Звичайно ж, окреслюючи окремі аспекти проблеми організації психолого-педагогічного та соціального-педагогічного супроводу дітей із різних форм сімейного виховання чи підготовки спеціалістів до такої форми роботи, ми «упускаємо» комплексну картину, що потребує погляду «зі сторони» для отримання якісної «картини причинно-наслідкових зв'язків», що дозволять зрозуміти та знайти найкращі шляхи підтримки та побудови комунікації й взаємодії з дитиною (зокрема, з учнем початкової школи). Зважаючи на те, що саме початкова школа є базовим компонентом становлення особистості та її входження в суспільство в різноманітних усвідомлюваних соціальних ролях, вважаємо за необхідне розглянути порушене питання саме в ракурсі цієї ланки освітнього процесу.

Мета дослідження – окреслити основні типи форм сімейного виховання як фактори впливу на вибір стратегій підготовки педагогічних працівників до організації психолого-педагогічного та соціального-педагогічного супроводу учнів початкової школи.

Матеріали дослідження. Звертаючись до основ нашого дослідження, ми маємо розкрити ті форми сімейного виховання, які мають місце в українському суспільстві. Відповідно до Сімейного кодексу України ми маємо низку форм сімейного виховання, які визнані та регулюються законодавством:

- сім'я, або подружжя. Відповідно до пункту 2 статті 1 «Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки»;
- особи, які проживають однією сім'єю (підпункт 2 статті 9 глави 1);
- усиновлення – «прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, здійснене на підставі рішення суду» (пункт 1 статті 207 глави 18);

– опіка, піклування, що встановлюється над дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування (пункт 1 статті 243 глави 19);

– сім'я патронатного вихователя – сім'я, в якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальний курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі (пункт 2 статті 252 глави 20);

– прийомна сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (пункт 1 статті 256¹ глави 20¹);

– дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває в шлюбі, для забезпечення сімейним вихованням та спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (пункт 1 статті 256⁵ глави 20²) (Сімейний Кодекс України, 2002).

Але основним у розумінні окреслених, визнаних на законодавчому рівні форм виховання є те, що педагогічний працівник не завжди має відповідну інформацію та часто не підготовлений до співпраці з представниками родини чи самою дитиною, які належать до останніх чотирьох сімейних форм виховання, або ж взагалі немає інформації щодо того, що дитина всиновлена. Це ускладнює «місію нової української школи», що полягає в роботі вчителя над розкриттям та розвитком здібностей, талантів і можливостей кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками (Бібік, 2018: 105), а також обмежує можливості вчителя в наданні освітніх послуг учневі, орієнтуючись «на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм» (Бібік, 2018: 13). З одного боку, можна задатися питанням про те, чому ж це не є можливим, якщо вчитель не обізнаний із формами сімейного виховання, адже навіть так він спостерігає за учнем, отримує інформацію «зі слів» батьків чи певні рекомендації від шкільного психолога, педагога соціального, але вчитель не розуміє всіх аспектів змін особистості дитини, яка була вилучена з біологічної сім'ї, та не обізнаний у прийомах побудови взаємодії, які використовують соціальні працівники для оцінювання потреб дитини, її психоемоційного та психофізичного стану, не

відстежує змін, які для соціального працівника чи психолога є «дзвіночками» для «втручання» та внесення змін до плану супроводу.

Окрім того, знання, які отримують фахівці соціальної роботи щодо організації роботи з повними сім'ями, також були б корисними в підготовці вчителів до взаємодії з родиною учня. Так, у тренінгових циклах підготовки та перепідготовки фахівців соціальної сфери використовується така градація сімей (типи сімей):

– «здорова» («благополучна») – сім'я, яка належним чином виконує свої функції;

– зовні соціально благополучна сім'я (досить часто це ознака «благополуччя», яку оцінює оточення, що не завжди може помітити ознаки, на підставі яких спеціалісти роблять висновок про благополуччя цієї сім'ї, тобто зовні сім'я здорова, а всередині – дисфункціональна);

– сім'я, яка належить до групи ризику та сама обирає послуги, які пропонують спеціалісти, з членами якої проводять профілактичну роботу з метою попередження виникнення «проблем»;

– проблемна сім'я, яка не може самостійно визначити необхідну послугу або допомогу, потребує втручання спеціалістів та якій надаються захисні послуги з метою вирішення проблеми (Мінсоцполітики, 2012: 12, 14).

Таке глибоке розуміння внутрішньосімейних систем дозволяє працівникам соціальної сфери не лише проводити якісний аналіз потреб сім'ї та дитини, а й попередити виникнення ситуацій, які б загрожували життю та розвитку дитини, тоді як учитель може отримати відповідну інформацію лише тоді, коли батьки дитини «мають намір» озвучити окремі аспекти проблеми чи потреби дитини або ж така інформація надходить в «усній формі» від шкільного психолога/педагога соціального чи від працівників соціальної сфери/представників мультидисциплінарної команди, які супроводжують «випадок». В іншому разі процеси, що відбулися в сімейній структурі, вже вплинули як на розвиток дитини, так і на її особистість, її соціальне становлення.

Зокрема, це питання часто стосується «прихованої інклюзії», коли вчитель не володіє «повною картиною» особливостей розвитку дитини, оскільки батьки з різних причин не розкривають інформацію щодо розвитку чи стану здоров'я дитини (через можливий булінг,

«невизнання» особливостей розвитку, відсутність відповідного діагнозу тощо). Але і в такому разі відсутність знань з особливостей функціонування сім'ї учня призводить до незворотних наслідків, найпростішим із яких, на нашу думку, є відставання учня в освітньому процесі.

У цьому аспекті ми розуміємо, що роль учителя початкової школи може розширитися з «вузького спеціаліста» (педагога) до ролі психолога, соціального працівника, дефектолога тощо, що також призведе до непередбачуваних наслідків для професії, адже ми маємо розуміти юридичні аспекти повноважень та розподілу обов'язків та відповідальності всіх учасників процесу ведення супроводу дитини. Отже, варто чітко розрізняти основні тлумачення тих аспектів супроводу, який ми маємо озвучити майбутньому педагогові. Відповідно до Закону України «Про освіту» питання психолого-педагогічного супроводу включає комплексну систему заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку (Закон України, 2017), тоді як питання соціально-педагогічного супроводу є відповідальністю органів виконавчої влади, що належать до соціальної сфери та керуються Законом України «Про соціальні послуги». Станом на поточний рік можна зауважити, що соціально-педагогічні послуги, які визначалися як «виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб» (Закон України, 2003), розподілені між базовими соціальними послугами (Закон України, 2019) та більш чітко окреслені наказом Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг» (Мінсоцполітики, 2020).

У роботі ж учителя в початковій школі соціальний (соціально-педагогічний) аспект супроводу виявляється у веденні особової справи дитини, яка частково дублює ті відомості, які має соціальний педагог та фахівці соціальної сфери. Отже, на нашу думку, в процес підготовки вчителя до взаємодії з родинами учнів варто включати блок співпраці з різноманіт-

ними державними організаціями, дотичними до надання послуг родинам із дітьми молодшого шкільного віку, а також громадськими та іншими недержавними організаціями, що надавали або можуть надавати необхідні послуги забезпечення основних потреб дитини для життя в захищеному та сприятливому середовищі. До таких елементів ми відносимо:

- потреби для розвитку дитини (здоров'я, освіта, емоційний розвиток, самоусвідомлення, сімейні та соціальні стосунки, соціальна презентація, навички самообслуговування), які на період входження дитини в шкільне середовище вже мають бути сформовані та допомагати учневі самореалізуватися та презентувати себе;

- батьківський потенціал – це той фактор, про який знають фахівці соціальної сфери, але в підготовці вчителя ми часто «упускаємо» цей аспект, наголошуючи на значущості спостереження за особливостями дитини та повідомлення батьків про її поведінку та успішність, тоді як ця частина дозволяє розпізнати та попередити виникнення проблем як у поведінці, так і в психоемоційному стані дитини (зокрема, певних змін у фізіології учня);

- фактори сім'ї та середовища, які також є певними тригерами для змін, про які йшлося в попередньому пункті, але вчителі не мають доступу до відповідної інформації, не навчаються розрізняти ознаки, які можуть запустити механізм відторгнення дитиною соціуму чи соціумом дитини. Через це вчителі часто можуть стати однією зі сторін конфлікту, що посилює негативні тенденції в розвитку дитини (Зверева, Кияниця, Кузьмінський, Петрович, 2011).

Висновки. Проведений науково-законодавчий огляд у комплексі з теорією та практикою роботи в освітній та соціальній сферах, на нашу думку, дозволив не лише окреслити основні типи форм сімейного виховання, які мають найбільший вплив на особистість дитини молодшого шкільного віку, а й вплинути на визначення пріоритетних підходів до підготовки педагогічних працівників, залучених до роботи команди психолого-педагогічного супроводу, що діє за окремим наказом керівництва школи та має визначати стратегії та підходи до організації психолого-педагогічного супроводу учнів початкової школи, виходячи з комплексної оцінки їхніх потреб та залучаючи спеціалістів соціальної сфери, громадських організацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про освіту : Закон України від 5.09.2017 р. №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV (втратив чинність 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>
3. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
4. Зверєва І.Д., Кияниця З.П., Кузьмінський В.О., Петрочко Ж.В. Оцінка потреб дитини та її сім'ї: від теорії до практики : навч. посіб. : У 2-х част. Київ : Задруга, 2011. Част. I. 224 с.
5. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
6. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 р. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>
7. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
8. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#top>
9. Тренінговий модуль з підготовки спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді до соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Київ, 2012. 225 с.

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy vid 5.09.2017 № 2145-VIII «Pro osvitu». [The Law of Ukraine «About Education»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 966-IV «Pro sotsialni posluhy» (vtratyv chynnist 01.01.2020). [The Law of Ukraine «About Social Services»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text> [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII «Pro sotsialni posluhy». [The Law of Ukraine «About Social Services»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].
4. Zvierieva I.D., Kyianytsia Z.P., Kuzminskyi V.O., Petrochko Zh.V. (2011) *Otsinka potreb dytyny ta yii simi: vid teorii do praktyky : navch. Posib. : U 2-kh chast*. Kyiv : Zadruha, 2011. Chast.I. [in Ukrainian].
5. Kolupaieva A.A., Taranchenko O.M. (2019) *Navchannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v inkluzyivnomu sere dovishchi: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kharkiv : Vyd-vo «Ranok» [in Ukrainian].
6. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 23.06.2020 № 429 «Pro zatverdzhennia K klasyfikatora sotsialnykh posluh». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> [in Ukrainian].
7. Bibik N.M. (2018) *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia*. Kyiv : Litera LTD [in Ukrainian].
8. Simeinyi Kodeks Ukrainy vid 10.01.2002 № 2947-III. [The Law of Ukraine «Family Code of Ukraine»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#top> [in Ukrainian].
9. Treninhovyi modul z pidhotovky spetsialistiv tsentriv sotsialnykh sluzhb dlia simi, ditei ta molodi do sotsialnoho suprovodu sime i, yaki opynylysia u skladnykh zhyttievykh obstavynakh (2012) *Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy*. Kyiv [in Ukrainian].

УДК 37.013.42-051:378.016

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.9>

Світлана ЧЕРНЕТА

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Бібліографічний опис статті: Чернета, С. (2021). Модель професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 57–63, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.9>

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У статті актуалізується необхідність розробки моделі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Мета статті – обґрунтувати модель професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг.

Аналізуються підходи до розуміння поняття «модель», яку ми розглядаємо як графічно представлену систему підготовки фахівця, яку можна коригувати і вдосконалювати залежно від змін умов і вимог суспільства.

Ураховуючи запити ринку праці та специфіку професійної підготовки фахівців соціальної сфери у ЗВО, розроблено структурно-функціональну модель підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Побудова нашої моделі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг має базуватися на використанні загальних принципів моделювання та принципів професійної підготовки фахівців із соціальної роботи. Метою моделі є формування готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Об'єктом моделі є організація процесу підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг у громаді. Модель виконує такі функції: освітню (оволодіння системою знань про сутність соціальних послуг, застосування отриманих знань і умінь на практиці); розвивальну (опанування знань органічно пов'язане з певним рівнем особистісного й професійного розвитку майбутнього фахівця із соціальної роботи, який сприяє формуванню його відносин, мотивів, цінностей, прагнення до цілеспрямованої професійної діяльності та надання соціальних послуг у громаді).

В основу моделі покладено чотири взаємопов'язані блоки: цільовий, що характеризує цілі і завдання професійної підготовки; змістовий, який розкриває її зміст; діяльнісний, який розглядає форми, методи і технології навчання фахівців із соціальної роботи.

Результатом представленої моделі є підвищення рівня професійної готовності майбутніх фахівців соціальної роботи до надання соціальних послуг. Критерієм ефективності представленої моделі є формування належного рівня критеріїв професійної готовності майбутніх фахівців соціальної роботи до окресленого виду діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка фахівців із соціальної роботи, модель, принципи, функції, форми, методи, компоненти, критерії, соціальні послуги.

Svitlana CHERNETA

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

To cite this article: Cherneta, S. (2021). Model profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv iz sotsialnoi roboty do nadannia sotsialnykh posluh [Model of professional training of future specialists of social work to provide social services]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 57–63, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.9>

MODEL OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS OF SOCIAL WORK TO PROVIDE SOCIAL SERVICES

The article actualizes the necessity of developing the model of professional training of future specialists of social work to provide social services. The goal of this article is to substantiate a model of professional training of future specialists of social work to provide social services.

Approaches to the understanding of the concept of "model" are analyzed, which we consider as a graphically represented system of training of a specialist, which can be modified and upgraded depending on changes of conditions and demands of society.

Taking into account the notes of the labor market and the specifics of professional training of social sphere specialists in the higher institutions, the structural-functional model of professional training of future specialists of social work to provide social services was developed. The construction of our model of professional training of future specialists of social work to provide social services should be based on the basis of using the general principles of modeling and the principles of professional training of specialists of social work. The aim of the model is to form the readiness of future specialists of social work to provide social services. The object of the model is the organization of the process of training of future specialists of social work to provide social services in the community. The model performs the following functions: educational (providing a system of knowledge about the essence of social services, applying the acquired knowledge and skills in practice; developmental (acquisition of knowledge is organically connected with a certain level of personal and professional development of a future social work practitioner, which contributes to the formation of his attitudes, motives, values, commitment to purposeful professional activity and the provision of social services in the community).

The model is based on four interlocking blocks: target, which characterizes the goals and objectives of training; semantic, which reveals its content; activity, which considers the forms, methods and technologies of training of specialists of social work.

The result of the presented model is an increase in the level of professional readiness of future specialists of social work to provide social services. The criterion for the effectiveness of the presented model is the formation of the appropriate level of criteria of professional readiness of future specialists of social work to the specified type of activity.

Key words: professional training of specialists of social work, model, principles, functions, forms, methods, components, criteria, social services.

Постановка проблеми. Швидкі зміни в соціально-економічному, політичному житті країни, виклики глобалізації, сучасні перетворення в системі вищої освіти, реформування системи соціальних інституцій, об'єктивні потреби підвищення якості підготовки фахівців із соціальної роботи зумовили створення сучасної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг.

Використання методу моделювання як найбільш адекватного способу, пошуку оптимального вирішення поставлених завдань дає змогу відтворити цілісність об'єкта та спрогнозувати його перспективи. Взаємозв'язок науки і практики, який сприяє розширенню освітнього простору та поглибленню його змісту, свідчить про актуальність цього методу і необхідність його впровадження в освітній процес (Руденко, 2015: 197).

Отже, проблема створення моделі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання моделювання системи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг присвячені дослідження Ю. Сурміна (2006) (сформульовані необхідні і достатні ознаки моделі: між моделлю і оригіналом існує схожість, форма якої явно виражена і точно зафіксована (умови віддзеркалення, або уточнення, аналогії); модель у процесі наукового пізнання є заміщенням об'єкта вивчення (умова репрезентації); вивчення моделі дає змогу отримати інформацію (відомості) про оригінал (умови

екстраполяції)); О. Сороки (2016) (визначено модель як графічно представлену систему підготовки фахівця, яку можна коригувати і вдосконалювати залежно від змін умов і вимог суспільства); І. Шпичко (2016) (модель формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування); І. Сидорук (2020) (моделювання процесу фахової підготовки майбутніх соціальних працівників розглядає як механізм, певний робочий інструмент з'ясування сутності та внутрішньої структури поняття й процесу, що вивчається, об'єкта в ньому; ресурсного забезпечення процесу формування соціальної компетентності; виявлення тенденцій досліджуваного процесу й інструменту передбачення результативності різноманітних нововведень); Г. Слозанська (2019) (представлена модель професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді відображає цілі, зміст, характер конкретної діяльності, типові завдання і виробничі функції фахівця, проблеми, із якими він зіштовхується на практиці, та види діяльності, які здійснює).

Мета статті – обґрунтувати модель професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність моделювання професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг визначається потребою практики професійної освіти цих фахівців, особливо в сучасних умовах реформування соціальної сфери.

Виходячи з того, що одним із результатів процесу моделювання є модель, це поняття також не має однозначного визначення: 1) явище, предмет, знакове утворення або умовний образ, що перебувають у деякій відповідності з досліджуваним об'єктом і здатні замінювати його в процесі дослідження, подаючи інформацію про об'єкт; 2) аналітичний або графічний опис розглянутого процесу; 3) штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, що відображає й відтворює в більш спрощеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки й відносини між елементами цього об'єкта, будучи подібним до досліджуваного об'єкта (або явища) (Дахин, 2002: 22–26); 4) представлена подумки або матеріально реалізована система, здатна замінювати об'єкт дослідження так, що її вивчення подає нову інформацію про цей об'єкт (Штоф, 1966: 52).

Модель також розглядають як систему, здатну замінювати об'єкт дослідження так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт (Фролов, 1961: 22). У дослідженнях О. Сороки модель постає «графічно представленою системою підготовки фахівця, яку можна коригувати і вдосконалювати залежно від змін умов і вимог суспільства» (Сорока, 2016: 229). Ще однією особливістю моделі є те, що вона перевіряється на досвіді, в результаті чого вона вдосконалюється, уточнюється, що сприяє процесу побудови моделі більш високого порядку (Амосов, 1968). У моделі, з одного боку, втілюється передова практика, з іншого – вона є засобом вивчення і вдосконалення цієї практики. Таким чином, спільною властивістю всіх моделей є здатність відображати дійсність. При цьому модель повинна мати схожість з оригіналом, бути здатною замінювати його в певних відносинах і відкривати нові властивості оригіналу, нові можливості його вдосконалення (Шабанова, 2014).

Виходячи з того, що педагогічна діяльність є творчою і передбачає взаємодію між людьми, кожна з яких – індивідуальність, що вимагає особливих підходів і методів впливу, видається неможливим створити точну статичну модель (Безрукова, 1983). Практична цінність моделі залежить від того, наскільки адекватно і повно вона буде відображати основні вимоги, що висуваються до фахівця з вищою освітою на цьому етапі розвитку суспільства.

У процесі розробки моделі системи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг ми спирались на положення про те, що «система формування професійної підготовки майбутніх фахівців із вищою освітою має будуватися на моделі, яка створюється виходячи з виробничих цілей і узагальнених завдань діяльності, які повинен виконувати фахівець, умінь і навичок, якими він повинен володіти» (Триус, 2010).

Розробка структурно-функціональної моделі повинна ґрунтуватися на певних теоретичних положеннях, згідно з якими модель повинна:

1) виступати як засіб наукового пізнання і виконувати функцію не тільки констатації, а й прогнозування, будучи взаємопов'язаними й взаємозалежними;

2) задовольняти вимоги повноти, адекватності й еволюційності, забезпечувати можливість включення досить широкого діапазону змін і доповнень;

3) бути абстрактною, щоб допускати варіювання великої кількості змінних, але не настільки, щоб виникали сумніви в надійності і практичній користі отриманих результатів;

4) відповідати умовам, які обмежують час вирішення завдання;

5) орієнтуватися на реалізацію за допомогою дійсних можливостей, тобто бути реалізованою в процесі професійної підготовки;

6) забезпечувати отримання нової корисної інформації про досліджуваний об'єкт (явище, процес) у плані поставленого завдання дослідження;

7) будуватися з використанням сталої термінології;

8) передбачати можливість перевірки її істинності, повноти відповідності її досліджуваному педагогічному об'єкту, явищу, процесу (Каропа, 1994: 8–10).

Аналіз різних підходів до розробки та обґрунтування моделей професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи, процес реформування вищої освіти, посилення інтегративності і фундаменталізації, поглиблення диференціації та гуманізації вищої освіти в розвитку професійної компетентності фахівця дозволив нам до моделі професійної підготовки до надання соціальних послуг включити систему компонентів, які будуть об'єктивно доносити інформацію про мету, зміст, характер і результат професійної діяльності

Також під час розроблення нашої моделі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг ми виходили з того, що така підготовка буде ефективною в тому разі, якщо її основні риси будуть максимально відповідати виявленим рисам самого процесу надання соціальних послуг в ОТГ.

Слід урахувати той факт, що модель ґрунтується на теоретичному аналізі проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі вивчення освітніх компонентів (дисциплін) і виявленні основних принципів і засобів, використання яких відобразиться на самому процесі реалізації моделі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг.

Ураховуючи вищевикладене та специфіку професійної підготовки фахівців соціальної сфери у ЗВО, ми розробили структурно-функціональну модель підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Метою є формування готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг.

Об'єктом моделі є організація процесу підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг у громаді.

Зміст структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до окресленого виду діяльності визначався з урахуванням необхідності реалізації вимог професійної освіти:

- забезпечувати наступність і безперервність у підготовці фахівців із соціальної роботи, коли «досягнення попереднього етапу необхідне для початкового формування нових видів практичної і пізнавальної діяльності, в контексті яких тільки й може сформуватися наступний ступінь» (Венгер, 1984: 184–185);

- орієнтувати студентів на динамічний стереотип особистості фахівця із соціальної роботи, підтверджений постійним удосконаленням його особистісних функціональних характеристик;

- організовувати навчальний процес із використанням традиційних й інноваційних технологій освіти;

- активно залучати студентів на всіх етапах навчання до практичної діяльності.

Розробка моделі базувалася на основних принципах моделювання: динамізації, підви-

щення ступеня ідеальності, повноти частин системи. *Принцип динамізації* базується на тому, що жорсткі системи для підвищення їх ефективності повинні ставати динамічними, тобто переходити до більш гнучкої структури і режиму роботи, підлаштовуватися під зміни зовнішнього середовища (Глинский, Грязнов, 1965). Відповідно до цього принципу наша модель повинна найбільшою мірою відповідати динаміці суспільного розвитку та сприяти формуванню готовності фахівців із соціальної роботи надавати соціальні послуги.

Відповідно до *принципу підвищення ступеня ідеальності* будь-яка система в процесі розвитку прагне стати більш ефективною та надійною, максимально наблизитися до ідеального стану. Якнайповніше використання наявних у системі ресурсів можливе лише під час створення такої її структури, елементи якої перебували б у взаємозв'язку і максимально сприяли досягненню поставленої мети, у формуванні готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг.

Принцип повноти частин системи зосереджує увагу на тому, що кожен елемент системи накопичує певну інформацію про неї. Чим повніша і якісніша ця інформація, тим більш висока організація такої моделі (Глинский, Грязнов, 1965). У нашій моделі цей принцип знаходить своє відображення, з одного боку, в її деталізації, диференціації, з іншого – в інтегруванні і збільшенні її багатофункціональності.

Окрім цього, під час розроблення структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг ми враховували специфіку соціальної освіти, закріплену в принципах професійної підготовки фахівців із соціальної роботи, а саме:

- *особистісно орієнтованого підходу* (побудови всієї системи освіти, виходячи з поєднання інтересів формування самої особистості фахівця із соціальної роботи; надання можливостей для самоосвіти і саморозвитку в ЗВО);

- *природовідповідності* (опора на об'єктивні закономірності формування особистості; правило орієнтації на соціально-психологічні закономірності та індивідуальні можливості і позитивне в особистості);

- *цілісного підходу до формування особистості фахівця із соціальної роботи* (цілеспря-

моване формування готовності до надання соціальних послуг; поєднання формування окремих умінь із цілісним формуванням особистості);

– *принцип зв'язку розвитку з практикою професійної діяльності*.

Отже, побудова нашої моделі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг має базуватися на використанні загальних принципів моделювання та принципів професійної підготовки фахівців із соціальної роботи.

Наша модель виконує такі функції:

– *освітню* (полягає в опануванні системи знань про сутність соціальних послуг, застосування отриманих знань і умінь на практиці);

– *розвивальну* (визначається тим, що опанування знань органічно пов'язане з певним рівнем особистісного і професійного розвитку майбутнього фахівця із соціальної роботи, який сприяє формуванню його відносин, мотивів, цінностей, прагнення до цілеспрямованої професійної діяльності та надання соціальних послуг у громаді).

В основу моделі покладено чотири взаємопов'язані блоки:

– *цільовий*, що характеризує цілі і завдання професійної підготовки;

– *змістовий*, який розкриває її зміст;

– *діяльнісний*, який розглядає форми, методи і технології навчання фахівців із соціальної роботи;

– *результативний*, що визначає результати діяльності та критерії оцінки ефективності педагогічної системи.

Охарактеризуємо детальніше блоки моделі. Так, *перший блок* моделі системи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг представляє цільовий блок, що передбачає проєктування мети, обґрунтування методологічних підходів і принципів.

Мета педагогічної системи – сформувати готовність майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Визначена мета конкретизується такими завданнями:

1) сформувати у студентів систему знань про соціальні послуги, їхні види, потенційні можливості;

2) сформувати вміння і навички надання соціальних послуг.

Цільовий блок також включає методологічні підходи (системний, компетентнісний, про-

фесіографічний, гуманістичний, діяльнісний) і принципи (цілісності і системності; професійної спрямованості навчання; самореалізації; зв'язку теорії з практикою; наступності; науковості; практичної орієнтованості навчання; доступності навчання; органічного зв'язку практико орієнтованих курсів і практичної діяльності; професійного самовдосконалення студентів; гуманізації).

Другий (змістовний) блок представлений етапами підготовки та освітніми компонентами (навчальними дисциплінами), важливість якого зумовлена тим, що його розробка є суттєвою частиною формувального етапу експерименту, здійснюваного в процесі дослідницької діяльності. Визначені нами етапи:

– *початковий* (мета якого полягає у сформованості інтересу до професії, сформованості комплексу знань та умінь, розкритті можливостей ефективного використання в професійній діяльності (I–IV семестри));

– *базовий* (під час навчання студенти мали змогу «опрацювати» комплекс знань і сформувати на їх основі практичні вміння (V–VI семестри));

– *конструктивно-коригувальний* (мета етапу спрямована на систематизацію знань, умінь і навичок, усвідомлення важливості надання соціальних послуг клієнтам, які потребують допомоги. Цей етап вимагає осмислення студентами особистої відповідальності за надані під час проходження практики послуги та можливі наслідки. Він акцентує увагу студентів на активній співпраці громади і закладу вищої освіти в підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг (VII–VIII семестри)).

Визначені етапи збігалися з часовими межами навчання студентів (семестрами, навчальними дисциплінами, роками), а також стали логічними ступенями реалізації системи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг; вони є взаємопов'язаними і взаємозалежними. Результативність одного етапу автоматично посилює ефективність наступного.

Третій (діяльнісний) блок включає форми (у групах, у парах, індивідуальна робота), методи (традиційні (теоретичні, практико орієнтовані, творчі, самостійної роботи, контрольно-оцінні) та активні (дискусійні, ігрові, проблемні, моделювання професійної діяльності в навчальному

процесі)), прийоми і засоби (аудіовізуальні, технічні) навчання. Підбір комплексу форм, методів, технологій, прийомів навчання здійснювався з урахуванням того, що цей підбір скеровує освітній процес, мотивує студентів на реалізацію поставлених цілей, дозволяє досягнути максимальної ефективності під час роботи з клієнтами в процесі надання різноманітних соціальних послуг.

Формами навчальної взаємодії на заняттях були *робота в групах* (сприяє в межах різних дисциплін об'єднувати знання і творчий потенціал студентів під час розв'язання ситуацій, пов'язаних із професійною діяльністю); *робота в парах* (у межах дисциплін пропонується практична робота над вирішенням проблемних завдань); *індивідуальна робота* (робота над матеріалом, аналіз наукових статей, аналіз переглянутого матеріалу фільмів у межах дисциплін).

Аналіз досліджень О. Шабанової (Шабанова, 2014) дозволив нам виділити три основні групи, які ми відносимо до активних: по-перше, методи із застосуванням «складних» умов, до яких належить метод часових обмежень, метод раптових заборон, метод нових варіантів, метод інформаційної недостатності, метод інформаційної насиченості, метод абсурду тощо; по-друге, методи групового рішення творчих завдань, основними з яких є метод Делфі, «чорний ящик», метод щоденників тощо; по-третє, методи колективного стимулювання творчих пошуків, серед яких ми виділили метод мозкового штурму, метод синектики тощо.

У діяльнісному блоці моделі професійної підготовки представлені засоби навчання:

- аудіовізуальні (провідне місце, оскільки людина за допомогою зору і слуху сприймає близько 80% усієї інформації, що надходить. Студенти схильні спиратися на образне сприйняття матеріалу, яке виступає як засіб, що сприяє кращому розумінню і запам'ятовуванню інформації, додаючи зорові образи до мовних);
- технічні (засоби введення, зберігання та переробки інформації, які необхідні як для

самостійної роботи студентів, так і для забезпечення ефективності навчального процесу).

Основу результативного блоку авторської моделі системи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг становлять вищезазначені критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний) та рівні готовності (низький, середній, достатній і високий). Таким чином, результативний блок дав змогу оцінити результати педагогічної системи на основі не тільки виокремлених нами критеріїв підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг, а й взаємного проникнення цілей і змісту, а також результатів професійної діяльності та навчання.

Результативний блок моделі передбачає проведення проміжних і контрольних аналітичних процедур і досліджень результативності проведених заходів у процесі взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Результатом представленої моделі є підвищення рівня професійної готовності майбутніх фахівців соціальної роботи до надання соціальних послуг. Критерієм ефективності представленої моделі є формування належного рівня критеріїв професійної готовності майбутніх фахівців соціальної роботи до окресленого виду діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Модель професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг є динамічною освітньою системою, що сприяє формуванню готовності фахівця соціальної сфери і складається з основних блоків (цільового, змістовного, діяльнісного та результативного), передбачає етапи і рівні сформованості професійної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг (низький, середній, достатній і високий). Досягнення мети можливе за умов реалізації комплексу педагогічних умов, розробку та обґрунтування яких буде представлено у подальших наших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амосов Н.М. Моделирование сложных систем. Киев : Наукова думка, 1968. 88 с.
2. Безрукова В.С. Основные категории воспитания и их функции в развитии педагогической науки : дис. ... д-ра пед. наук. Казань. 1983. 404 с.
3. Венгера Л.А. Формирование познавательных способностей в дошкольном возрасте. *Хрестоматии по детской психологии*. Москва : ИПП, 1984.
4. Глинский Б.А., Грязнов Б.С., Дынин Б.С., Никитин Е.П. Моделирование как метод научного исследования (гносеологический анализ). Москва : Изд-во МГУ, 1965. 248 с.

5. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность. *Стандарты и мониторинг*. 2002. № 4. С. 22–26.
6. Каропа Г.Н. Системный подход к экологическому образованию и воспитанию (на материале сельских школ). Минск : Университетское, 1994. С. 8–10.
7. Руденко Л.А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах : монографія. Львів : Піраміда, 2015. С. 298–340.
8. Сорока О.В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : спеціальність 13.00.04. Тернопіль, 2016. 534 с.
9. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого : Підручник для науковця. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.
10. Триус Ю.В. Комп'ютерно орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у ВНЗ: проблеми, стан і перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно орієнтовані системи навчання*. 2010. №. 9. С. 16–29.
11. Фролов И.Т. Гносеологические проблемы моделирования биологических систем. *Вопросы философии*. 1961. № 2.
12. Шабанова Ю.О. Системний підхід у вищій школі: підручник для студентів магістратури. Донецьк : НГУ, 2014.
13. Штоф В.А. Моделирование и философия. Москва : Наука, 1966. 301 с.

REFERENCES:

1. Amosov N.M. (1968). *Modelyrovanye slozhnykh system [Modeling of complex systems]*. Kyev: Naukova dumka, 88 s. [in Russian].
2. Bezrukova B.C. (1983). *Osnovnye katehoryy vospytaniya y ykh funktsyy v razvyytyy pedahohycheskoi nauky [The main categories of education and their functions in the development of pedagogical science]*. Dys .d-ra pedah. nauk, Kazan. 404 s. [in Russian].
3. Venhera L. A. (1984). *Formyrovanye poznavatelnykh sposobnostei v doshkolnom vozraste [[Formation of cognitive abilities in preschool age]*. Khrestomatyy po detskoi psykholohy. Moskva: YPP, . [in Russian].
4. Hlynskyi B.A., Hriaznov B.S., Дымын B.S., Nykytyn E.P. (1965). *Modelyrovanye kak metod nauchnoho yssledovaniya (hnoseolohycheskyi analiz) [Modeling as a method of scientific research (epistemological analysis)]*. Moskva: Yzd vo MHU, 248 s. [in Russian].
5. Dakhyn A. N. (2002). *Pedahohycheskoe modelyrovanye: sushchnost, efektyvnost y neopredelennost [Pedagogical modeling: essence, efficiency and uncertainty]*. Standarty y monytorynh. № 4. S. 22-26. [in Russian].
6. Karopa H. N. (1994). *Systemnyi podkhod k ekolohycheskomu obrazovaniyu y vospytanyiu (na materyale selskykh shkoly) [A systematic approach to environmental education and upbringing (based on rural schools)]*. Mynsk : Unyversytetskoe, S.8-10. [in Russian].
7. Rudenko L. A. (2015). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Formation of communicative culture of future service specialists in vocational schools]: monohrafiia*. Lviv : Piramida. 298-340. [in Ukrainian].
8. Soroka, O. V. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly do vykorystannia art-terapevtychnykh tekhnolohii [Theoretical and methodical bases of preparation of future teachers of elementary school for use of art-therapeutic technologies]*. Dysertatsiia na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ped. nauk: spetsialnist 13.00.04. Ternopil, 534 s. [in Ukrainian].
9. Surmin Yu. P. (2006). *Maisternia vchenoho [Scientist's workshop] : Pidruchnyk dlia naukovtsia*. Kyiv: Navchalno-metodychnyi tsentr "Konsortsium z udoskonalennia menedzhment-osvity v Ukraini", 302 s. [in Ukrainian].
10. Tryus Yu. V. (2010). *Kompiuterno-orientovani metodychni systemy navchannia matematychnykh dystsyplin u VNZ: problemy, stan i perspektyvy [Computer-oriented methodical systems of teaching mathematical disciplines in higher education: problems, status and prospects]*. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 2 : Kompiuterno-orientovani systemy navchannia. №. 9. S. 16-29. [in Ukrainian].
11. Frolov Y. T. (1961). *Hnoseolohycheskye problemy modelyrovaniya byolohycheskykh system [Epistemological problems of modeling biological systems]*. Voprosy fylosofyy. № 2. [in Russian].
12. Shabanova, Yu. O. (2014). *Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoly: pidruchnyk dlia studentiv mahistratury [System approach in high school: a textbook for graduate students]*. Donetsk: NHU. [in Ukrainian].
13. Shtof V. A. (1966). *Modelyrovanye y fylosofyia [Modeling and philosophy]*. Moscow : Nauka, 301 s. [in Russian].

УДК 37.011.2:316.614-053.6:061.2]:37-047.44

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.10>

Вікторія ШТИК

аспірантка кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9087-5980

Бібліографічний опис статті: Штик, В. (2021). Діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 64–69, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.10>

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДІ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті розглянуто проблему формування та діагностики соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій. Проаналізовано наукові підходи до структурних компонентів та показників соціальної компетентності й обґрунтовано показники сформованості соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій. Розкрито критерії соціальної компетентності: мотиваційно-особистісний, когнітивно-ціннісний, комунікативний, діяльнісний. Представлено соціальну компетентність, яка охоплює професійну, навчальну, громадську, особистісну сфери життєдіяльності людини. З'ясовано, що соціальна компетентність є найважливішою для встановлення соціальних контактів, розуміння суті міжособистісної взаємодії. Запропоновано комплекс діагностичних методик для визначення рівня соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій. Обґрунтовано доцільність представлених методик вивчення рівня сформованості соціальної компетентності. З'ясовано, що методики дозволять дослідити навички критичного мислення, креативності, комунікативно-особистісний потенціал, рівень управління своїми емоціями, потребу в спілкуванні, самооцінку, емпатійні навички, мотив досягнення успіху, здатність до критичного аналізу інформації, технік переконання, відволікання уваги тощо. Представлено короткий опис методик, як-от «Вимірювання комунікативної й соціальної компетентності» КОСКОМ В.М. Куніциної, «Адаптований тест критичного мислення» Л. Старкі, опитувальник Ю.М. Орлова «Потреба в спілкуванні», «Тест емоційного інтелекту EQ» Н. Холла, опитувальник М. Шерер та Дж. Маддукс «Шкала самоефективності», «Діагностика особистісної креативності» Є. Тунік, опитувальник А. Реана «Мотивація успіху та страх невдачі», «Діагностика оцінки самоконтролю в спілкуванні» М. Снайдера, «Діагностика рівня емпатії» І. Юсупова.

Ключові слова: соціальна компетентність, молодь, громадська організація, методика, діагностичний інструментарій.

Viktoriia SHTYK

Postgraduate Student at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9087-5980

To cite this article: Shtyk, V. (2021) Diahnostychnyy instrumentariy dlya vyznachennya rivnya sformovanosti sotsialnoyi kompetentnosti molodi v diyalnosti hromadskykh orhanizatsiy. [Diagnostic tools for determining the level of formation of social competence of youth in the activities of non-governmental organizations]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 64–69, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.10>

DIAGNOSTIC TOOLS FOR DETERMINING THE LEVEL OF FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF YOUTH IN THE ACTIVITIES OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

The article considers the problem of formation and diagnosis of social competence of youth in the activities of public organizations. The scientific approaches to the structural components and indicators of social competence are analyzed and the indicators of the formation of social competence of young people in the activities of public organizations are substantiated. Criteria of social competence are revealed: motivational-personal, cognitive-value, communicative, activity.

The social competence which covers professional, educational, public, personal spheres of human life is presented. It was found that social competence is the most important for establishing social contacts, understanding the essence of interpersonal interaction. A set of diagnostic methods for determining the level of social competence of young people in the activities of public organizations is proposed. The expediency of the presented methods of studying the level of formation of social competence is substantiated. It was found that the methods will explore the skills of critical thinking, creativity, communication and personal potential, the level of management of their emotions, the need for communication, self-esteem, empathic skills, motivation to succeed, the ability to critically analyze information, persuasion techniques, distractions and more. A brief description of techniques such as: "Measurement of communicative and social competence" by KOSKOM V. M. Kunitsyna, "Adapted test of critical thinking" by L. Starki, questionnaire by Y.M. Orlov "Need for communication", "Test of emotional intelligence EQ" by N. Hall, questionnaire by M. Scherer and G. Maddux "Scale of self-efficacy", "Diagnosis of personal creativity" E. Tunic, questionnaire A. Rean "Motivation for success and fear of failure", "Diagnosis of self-control in communication" by M. Snyder, "Diagnosis of the level of empathy" by I. Yusupova.

Key words: social competence, youth, non-governmental organizations, methods, diagnostic tools.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасних умовах розвитку людського суспільства зростає роль молодих людей у процесах державотворення, участі в діяльності інститутів громадянського суспільства, громадських організацій, роль молоді у формуванні суспільної думки та громадянського суспільства загалом. Сучасна соціально-компетентна молода людина має вміти критично мислити, швидко адаптуватися до нових умов, продукувати нові ідеї, успішно комунікувати з іншими, виявляти творчість у професійній діяльності, швидко переключатися на інші види діяльності, тому постає завдання пошуку шляхів, які дозволяють дослідити рівень сформованості соціальної компетентності молоді.

World Economic Forum (Всесвітній економічний форум) опублікував звіт «Майбутнє робочих місць – 2020», експерти якого прогнозують, що роботодавці до 2025 року поділять роботу між людьми й автоматизованими системами. Також у звіті зроблено прогноз навичок, які будуть затребувані у 2025 році, як-от: аналітичне мислення та інновації; активне навчання та навчальні стратегії; комплексне вирішення проблем; критичне мислення та аналіз; креативність, оригінальність та ініціативність; лідерство та соціальний вплив; використання технологій, моніторинг і контроль; дизайн технологій та програмування; стресостійкість та гнучкість; уміння аргументувати погляди, вирішувати проблеми та генерувати ідеї (World Economic Forum, 2020).

Уперше з'являються такі навички, як активне навчання (active learning), витривалість (resilience), стресостійкість (stress tolerance) та гнучкість (flexibility).

Отже, існує об'єктивна потреба в розробці сучасних технологій формування соціальної компетентності молоді, яка готова до діяль-

ності в умовах змін. Це й зумовило необхідність пошуку відповідного діагностичного комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У практиці закордонних науковців знаходимо розроблені та апробовані методики для вимірювання компонентів соціальної компетентності (S. Han, K. Kemple, 2006), дослідження рівня емоційної та соціальної компетентності (V. Arghode, 2013), соціальна компетентність викладачів та студентів (G. Gedvilienė, 2012), соціальні навички та навички командної роботи (E. Leganés-Lavall, S. Pérez-Aldeguer, 2016).

Проблемі формування та діагностики рівня соціальної компетентності присвячено чимало робіт сучасних українських науковців. Наприклад, Н.В. Борбич вивчала формування соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів; Ю.В. Борець – соціальну компетентність як інтегральну характеристику розвитку особистості; І.Б. Зарубінська – формування соціальної компетентності особистості в студентському віці; І.І. Сидорук вважає, що оцінювання соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників має ґрунтуватися на комплексному (трикомпонентному) результаті, який відображає взаємопов'язані складники; О.І. Гура, О.С. Грибанова, А.О. Деркач, О.А. Дубасенюк діагностували рівень професійної компетентності загалом та показник соціальної компетентності зокрема; В.П. Мушинський сформував діагностичний мінімум «Діагностика соціальної компетентності особистості».

Водночас недостатньо вивченим є питання діагностики соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій.

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соціальна компетентність молоді – складне багатоаспектне особистісне утворення, що містить комплекс знань, умінь, навичок, мотивів та особистісних якостей, які забезпечують ефективну діяльність у громадських організаціях та в громаді загалом.

Пошук інструментів для визначення рівня сформованості соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій залежить від тлумачення змісту соціальної компетентності та її структурних компонентів.

Аналізуючи наукову літературу, ми визначили, що є чимало визначень поняття «соціальна компетентність особистості». Це пов'язано з тим, що вона охоплює професійну, навчальну, громадську, особистісну сфери життєдіяльності людини; визначено різні показники та критерії формування соціальної компетентності. Крім того, соціальна компетентність молоді виконує важливу роль у міжособистісній взаємодії, що ми й будемо відстежувати в процесі залучення молоді до діяльності в громадських організаціях.

Серед базових компетентностей, які формуються у молоді, соціальна компетентність є найважливішою для встановлення соціальних контактів, розуміння суті міжособистісної взаємодії, оскільки є основним функціональним інструментом ефективної діяльності.

І.І. Сидорук визначає соціальну компетентність як багатовимірну конструкцію з мотиваційними, когнітивними, особистісними, діяльними й контекстуальними вимірами, що містить взаємодію між індивідуальними характеристиками особистості, соціальними вимогами та особливостями культурного контексту й контексту предметної сфери професійної діяльності, а також взаємопов'язані складники (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльний, особистісно-рефлексивний) (Сидорук, 2021; Лякішева, 2021).

М.О. Докторович на основі системного підходу розробила і науково обґрунтувала таку структуру соціальної компетентності: когнітивно-ціннісний (наявність знань, соціальних уявлень, системи цінностей особистості, розуміння соціальної дійсності); емоційно-мотиваційний (характеризується емоційним ставленням до соціуму та мотивами діяльності); інтерактивно-комунікативний (передбачає здійснення продуктивної комунікації з індивідами та групами, виконання різних ролей

комунікації); поведінково-діяльнісний (представлений рівнем ціннісного ставлення до соціуму через поведінку та діяльність) компоненти (Докторович, 2007).

Т.М. Смагіна виділяє в структурі соціальної компетентності знаннєвий, ціннісний та поведінковий компоненти. До знаннєвого компонента вона уналежнює знання про правила комунікації; про суспільство та суспільні закони; про процеси прийняття суспільних рішень; про основи співпраці та спілкування з іншими та розв'язання конфліктних ситуацій. Ціннісний компонент передбачає здатність відчувати власну гідність, шанувати права людини, здатність до соціальної відповідальності тощо. Поведінковий компонент передбачає вміння визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, брати на себе відповідальність тощо (Смагіна, 2010).

Ми вважаємо, що дослідження соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій передбачало вивчення як окремих компонентів соціальної компетентності, так і її загального показника. Тому в структурі соціальної компетентності молоді умовно можна виділити внутрішній та зовнішній складники. Такий поділ обґрунтований факторами впливу на формування та розвиток певних знань, умінь та навичок. Отже, соціальна компетентність формується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх процесів.

Внутрішній складник компетентності включає ставлення, емоції, цінності та етичні норми, мотивацію, громадську участь тощо, а зовнішній – соціальні та політичні зміни в суспільстві, фінансову ситуацію в країні, розвиток громадянського суспільства, діяльність громадських організацій, наявність необхідних умов для розвитку соціальної компетентності тощо (Карпук, 2021).

Аналіз запропонованих підходів дає нам підстави виокремити такі основні компоненти формування соціальної компетентності молоді:

1) мотиваційно-особистісний – відображає ставлення до суспільства, особистісну мотивацію участі в діяльності громадських організацій, мотиви саморозвитку та досягнення успіху, адекватну самооцінку, гнучкість, таймменеджмент, ініціативність, емоційну стійкість, емпатійність, прагнення до лідерства;

2) когнітивно-ціннісний критерій характеризується здатністю відчувати власну гідність, поважати права людини, виявляти соціальну відповідальність, а також наявність життєвих орієнтацій і цілей, толерантність тощо;

3) комунікативний критерій передбачає комунікативність, емоційний інтелект, критичне мислення, застосування ефективних стратегій спілкування залежно від ситуації, генерацію ідей тощо;

4) діяльнісний – навички командної роботи, використання сучасних технологій, креативність, медіаграмотність, цифрова грамотність, вияви громадянської участі та соціальної активності тощо.

Для діагностики рівня сформованості соціальної компетентності молоді науковці застосовують різні методики, спрямовані на оцінку сформованості компонентів і соціальної компетентності загалом: опитувальники, спеціальні тести, проєктивні методики, анкети, методи самооцінки, методи експертних оцінок, спостереження, бесіди, аналіз громадської активності, аналіз діяльності в молодіжних організаціях тощо.

Визначені нами компоненти формування соціальної компетентності молоді дозволили підібрати та обґрунтувати діагностичний інструментарій. Під час вибору методів діагностики сформованості рівня соціальної компетентності молоді потрібно враховувати вікові особливості молодих людей, доступність у використанні методик та обробці отриманих емпіричних даних; можливість комплексного застосування методик для одночасного оцінювання всіх складників компетентності та можливість проведення повторного зрізу (Сидорук, 2021; Лякішева, 2021).

Представимо методики та їх короткий опис, які варто використовувати в дослідженні рівня сформованості соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій відповідно до визначених показників.

Методика «Вимірювання комунікативної й соціальної компетентності» КОСКОМ В. Куніциної. Має на меті визначити соціальну компетентність як складне багаторівневе психологічне утворення. Опитувальник містить 90 тверджень, які формують 15 шкал: розуміння ситуації; вправність, моральні настановлення, мотивацію досягнення успіху, емоційну стійкість, уміння самопрезентації, соціально-

психологічну компетентність, вербальну компетентність, оперативну соціальну компетентність, его-компетентність, комунікативну компетентність, упевненість, стабільність людських стосунків, мотивацію схвалення (шкала брехні), комунікативно-особистісний потенціал (Сидорук, 2021; Лякішева, 2021).

Для визначення рівня критичного мислення можна використати «Адаптований тест критичного мислення» Л. Старкі (адаптований О.Л. Луценко). Тест містить 27 тверджень/питань, кожне з яких має чотири варіанти вибору відповіді.

Завдяки тесту можна визначити рівень навичок критичного мислення (логіка, індукція і дедукція, здатність до критичного аналізу інформації, техніки переконання, відволікання уваги, здатність протистояти маніпуляціям, контроль над емоціями й усвідомленням їх впливу на прийняття рішень). Загалом, він може бути основою для формування рекомендацій щодо розвитку навичок критичного мислення (Луценко, 2014).

Опитувальник Ю.М. Орлова «Потреба в спілкуванні» (Бондарчук, 2010: 85). Потреба в спілкуванні є однією з основних потреб людини. У її основі лежить, по-перше, потреба в емоційному контакті; по-друге, пошук контактів і взаємодія із соціумом. Запропонована методика становить тест-опитувальник, який містить 33 твердження, з якими респондент погоджується або ні, на основі чого можна дослідити високий або низький рівень потреби в спілкуванні.

Методика «Тест емоційного інтелекту EQ» (Н. Холл) слугує для виявлення здібності особистості розуміти відносини, представлені в емоціях, і керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень. Вона складається з 30 тверджень і містить п'ять шкал, як-от емоційна обізнаність, управління емоціями, самомотивація, емпатія, розпізнавання емоцій інших людей (Яцюк, 2019).

Опитувальник М. Шерер та Дж. Маддукс «Шкала самоефективності», адаптований А.В. Бояринцевою (Бондарчук, 2010: 80). Це одна з методик дослідження самооцінки особистості своєї самореалізації, самоефективності, тобто можливість людини виявити свої здібності та використовувати їх найкращим чином.

Опитувальник складається з трьох шкал, як-от загальна, діяльнісна, соціальна само-ефективність особистості, та визначає оцінку людиною свого потенціалу, яким вона реально може скористатися. Респондентам пропонують 23 твердження, які потрібно оцінити від 1 до 10 (1 – абсолютно не згоден, 10 – повністю згоден). При цьому особливого значення надається тому, що вмiле використання здібностей дозволяє людині досягти високих результатів.

Методика «Діагностика особистісної креативності» (Є.Є. Туник) дозволяє визначити чотири особливості творчої особистості: допитливість (Д); уяву (У); складність (С) і схильність до ризику (Р). Опитувальник містить 50 тверджень та розроблений для того, щоб оцінити, якою мірою респонденти є здатними на ризик, допитливими, володіють уявою та віддають перевагу складним ідеям (Туник, 2003).

Опитувальник А. Реана «Мотивація успіху та страх невдачі» (Фетискин, 2009). Методика складається з 20 запитань, на кожне з яких необхідно дати позитивну або негативну відповідь. Провідною функцією мотиву досягнення є спонування особистості до досягнення успіху в діяльності, а мотиву уникнення невдач – у запобіганні неуспіху, поразки. У результаті дослідження російського ученого А. Реана встановлено, що мотивація досягнення успіху має позитивний характер. У такій мотивації дії працівника спрямовуються на те, щоб досягти значних позитивних результатів.

Опитувальник дасть змогу визначити, наскільки респонденти мотивовані на успіх чи невдачу, сподіваються на успіх чи присутній страх невдачі. Таким чином, можна побачити, наскільки молоді люди впевнені в собі, своїх силах, відповідальні, ініціативні та активні.

Методика «Діагностика оцінки самоконтролю в спілкуванні». Ця діагностика розроблена американським психологом Марком

Снайдером і призначена для діагностики рівня комунікативного контролю. Респондентам пропонуються 10 речень, які описують реакції на певні ситуації і кожне з яких потрібно оцінити як правильне чи неправильне залежно від своєї реакції (Бондарчук, 2010).

Така методика має розподіл рівнів комунікативного контролю на низький, середній та високий.

Методика «Діагностика рівня емпатії» І.М. Юсупова. Опитувальник включає 6 діагностичних шкал емпатії, що виражають рівень емпатійних тенденцій до батьків, тварин, людей похилого віку, дітей, героїв художніх творів, знайомих і незнайомих людей. Опитувальник містить 36 тверджень, кожне з яких слід оцінити так: «не знаю» (0), «ні, ніколи» (1), «інколи» (2), «часто» (3), «майже завжди» (4), «так, завжди» (5)». Це дозволяє визначити рівень емпатійності: дуже високий рівень, висока емпатійність, нормальний рівень емпатійності, низький рівень емпатійності, дуже низький рівень (Бондарчук, 2010: 82).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ефективність діяльності молоді в громадських організаціях залежить від рівня сформованості їх соціальної компетентності, яка трактується як багатоаспектне особистісне утворення, що містить комплекс знань, умінь, навичок, мотивів та особистісних якостей. Обґрунтування комплексу діагностичних методик дослідження рівня соціальної компетентності молоді в громадських організаціях залежить від тлумачення змісту соціальної компетентності та її структурних компонентів, виокремлених нами: мотиваційно-особистісного, когнітивно-ціннісного, комунікативного, діяльнісного.

Подальше дослідження буде спрямоване на емпіричне вивчення рівня соціальної компетентності молоді в діяльності громадських організацій за обґрунтованим інструментарієм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. "The Future of Jobs Report". URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf (дата звернення: 20.10.2021).
2. Докторович М.О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї : автореф. дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.05. Київ. 2007. 20 с.
3. Карпук В. Структурні аспекти соціальної компетентності молоді. *Соціальна робота: виклики сьогодення*: зб. наук. пр. за матеріалами Х Міжн. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 13–14 травня 2021 р. Тернопіль, 2021. С. 215–219.

4. Луценко Е.Л. Адаптация теста критического мышления. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Психологія*. 2014. № 1110. С. 65–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2014_1110_55_14
5. Методика дослідження особливостей психологічної готовності керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін / за наук. ред. О. І. Бондарчук. Київ : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2014. 148 с.
6. Сидорук І., Лякішева А. Діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Humanitas*. 2021, 2. С. 51–57, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.8>
7. Смагіна Т.М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2010. Вип. 50. С. 138–142.
8. Туник Е.Е. Модифицированные креативные тесты Вильямса. Санкт-Петербург : Речь, 2003. 96 с.
9. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Психотерапия, 2009. 544 с.
10. Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи) : навч.-метод. посіб. Вінниця : Діло, 2019. 105 с.

REFERENCES:

1. «The Future of Jobs Report». Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf
2. Bondarchuk O. I. (2014). *Metodyka doslidzhennya osoblyvostey psykholohichnoyi hotovnosti kerivnykiv osvitynykh orhanizatsiy do diyalnosti v umovakh zmin* [Methods of research of features of psychological readiness of heads of the educational organizations to activity in the conditions of changes]. Kyiv: DVNZ «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrayiny [in Ukrainian].
3. Doktorovych M. O. (2007). *Formuvannya sotsialnoyi kompetentnosti starshoho pidlitka z nepovnoyi simyi* [Formation of social competence of the senior teenager from a single-parent family]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Fetiskin N.P. (2009). *Sotsialno-psikhologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malykh grupp* [Socio-psychological diagnosis of personality development and small groups]. Moskva: Psikhoterapiya [in Russian].
5. Karpuk V. (2021). *Strukturni aspekty sotsialnoyi kompetentnosti molodi* [Structural aspects of social competence of youth]. *Sotsialna robota: vyklyky sohodennya: X Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi – Social work: challenges of today: The Tenth International Scientific and Practical Conference*. Ternopil [in Ukrainian].
6. Lutsenko E. L. (2014). *Adaptatsiya testu krytychnoho myslennya* [Adaptation of the critical thinking test]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina*, 1110, 51–57. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2014_1110_55_14 [in Russian].
7. Smahina T. M. (2010). *Ponyattya ta struktura sotsialnoyi kompetentnosti uchniv yak naukova problema* [The concept and structure of social competence of students as a scientific problem]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Pedagogichni nauky*, 50, 138–142 [in Ukrainian].
8. Sydoruk, I. & Liakisheva, A. (2021) *Diahnostychnyi instrumentarii dlia vyznachennia stanu sformovanosti sotsialnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv* [Diagnostic Tools for Assessing the State of the Social Competence Formation of Future Social Workers]. *Humanitas*, 2, 51–57, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.8>
9. Tunik Ye.Ye. (2003). *Modifitsirovannyye kreativnyye testy Vilyamsa* [Modified Williams creative tests]. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
10. Yatsyuk M. (2019). *Emotsiynnyy intelekt osobystosti (na khvyli Novoyi ukrayinskoyi shkoly)* [Emotional intelligence of the individual (on the wave of the New Ukrainian school)]. Vinnytsya: Dilo [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 314.748

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.11>

Андрій ЛЕБІДЬ

доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

ORCID: 0000-0001-9100-0273

Scopus Author ID: 57212347901

Микола НАЗАРОВ

кандидат політичних наук, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

ORCID: 0000-0002-4504-7908

Scopus Author ID: 57215903050

Владислав РОЖОК

студент факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

ORCID: 0000-0002-9957-2425

Тетяна ТИМОФЄЄВА

студентка факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

ORCID: 0000-0002-3441-1524

Бібліографічний опис статті: Лебідь, А., Назаров, М., Рожок, В., Тимофєєва, Т. (2021). Система соціальних гарантій для українських трудових мігрантів у Польщі. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 70–78, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.11>

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У ПОЛЬЩІ

У статті досліджується стан трудової міграції в Україні, загальні мотиватори для виїзду громадян за кордон. Мета роботи – дослідити, які саме соціальні гарантії надає Республіка Польща для працівників з України. Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі завдання: 1) проаналізувати статистику України щодо міжнародної трудової міграції за такими джерелами, як: а) ДержСтат, б) УкрСтат; 2) проаналізувати соціальні гарантії, які називають роботодавці з Польщі для наших громадян, за трьома сферами (сільське господарство, будівництво та готельно-ресторанна справа). Об'єктом дослідження є система соціальних гарантій, яку надає роботодавець в Польщі для працівників з України. Предмет дослідження – конкретні соціальні гарантії, які Польща надає працівникам з України. Методологічною основою наукового дослідження є метод наукового пізнання, дослідження вітчизняних та закордонних авторів у галузі міграції та соціальних гарантій, дані Державного комітету статистики України, періодичні наукові видання. Наукова новизна результатів дослідження полягає в такому: узагальнено та поглиблено основні теоретико-методичні підходи до міграційних ризиків; запропоновано заходи з мінімізації трудової міграції через злагоджену роботи ключових інститутів влади (Президента, Кабінету Міністрів та Верховної Ради України). Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації, викладені в роботі, можуть бути застосовані державними органами управління та суб'єктами господарювання з метою активізації внутрішнього ринку праці та створення більш сприятливих умов праці в Україні. Автори дійшли висновку, що рівень доходу та соціальні гарантії для українських мігрантів у Польщі є привабливими та мотивувальними для роботи в цій країні. Таким чином, державі Україна необхідно системно налагодити роботу із соціального захисту працівників, що містить як економічні, так і позаекономічні мотиватори.

Ключові слова: система соціальних гарантій, трудові мігранти, молодь, мультикультуралізм, культурний шок.

Andrii LEBID

Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor at the Department of Psychology, Political Science and Socio-cultural Technologies, Sumy State University, 2, Rimskogo-Korsakova str., Sumy, Ukraine, 40007

ORCID: 0000-0001-9100-0273

Scopus Author ID: 57212347901

Mykola NAZAROV

Candidate of Political Sciences, Senior Lecturer at the Department of Psychology, Political Science and Socio-cultural Technologies, Sumy State University, 2, Rimskogo-Korsakova str., Sumy, Ukraine, 40007

ORCID: 0000-0002-4504-7908

Scopus Author ID: 57215903050

Vladyslav ROZHOK

Student at the Faculty of Foreign Philology and Social Communications, Sumy State University, 2, Rimskogo-Korsakova str., Sumy, Ukraine, 40007

ORCID: 0000-0002-9957-2425

Tetiana TYMOFIEIEVA

Student at the Faculty of Foreign Philology and Social Communications, Sumy State University, 2, Rimskogo-Korsakova str., Sumy, Ukraine, 40007

ORCID: 0000-0002-3441-1524

To cite this article: Lebid, A., Nazarov, M., Rozhok, V., Tymofieieva, T. (2021). Systema sotsialnykh harantii dlia ukrainskykh trudovykh mihrantiv v Polshchi [System of social guarantees for Ukrainian labor migrants in Poland]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 70–78, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.4.11>

SYSTEM OF SOCIAL GUARANTEES FOR UKRAINIAN LABOR MIGRANTS IN POLAND

The article examines the state of labor migration in Ukraine, the general motivators for citizens to go abroad. The aim of the work is to investigate what social guarantees the Republic of Poland provides for workers from Ukraine. To achieve this goal it is necessary to perform the following tasks: 1) To analyze the statistics of Ukraine on international labor migration by such sources as: a) GosStat, b) UkrStat; 2) To analyze the social guarantees provided by employers from Poland for our citizens in three areas: (agriculture, construction and hotel and restaurant business). The object of the study is the system of social guarantees provided by the employer in Poland for workers from Ukraine. The subject of the research is specific social guarantees that Poland provides to workers from Ukraine. The methodological basis of scientific research is the method of scientific knowledge, research of domestic and foreign authors in the field of migration and social guarantees, data of the State Statistics Committee of Ukraine, periodicals. The scientific novelty of the research results is as follows: the main theoretical and methodological approaches to migration risks are generalized and deepened. Measures to minimize labor migration through the coordinated work of key institutions of power – the President, the Cabinet of Ministers and the Verkhovna Rada of Ukraine – are proposed. The practical significance of the obtained results is that the conclusions and recommendations presented in the work can be applied by public authorities and business entities in order to activate the internal labor market and create more favorable working conditions in Ukraine. The authors concluded that the level of income and social guarantees for Ukrainian migrants in Poland are generally attractive and motivating to work in this country. Thus, the state of Ukraine needs to systematically establish work on social protection of workers, which includes both economic and non-economic motivators.

Key words: system of social guarantees, labor migrants, youth, multiculturalism, cultural shock.

Актуальність проблеми. В умовах глобалізації та суттєвої різниці в соціально-економічному розвитку держав проблематика соціальних гарантій мігрантів набуває все більшої актуальності. Україна межує з країнами Європейського Союзу, зокрема з Польщею, які за останні 20 років здійснили значний прогрес у ключових економічних та соціальних параме-

трах. Ця обставина сприяє міграції українських громадян до Польщі. Зважаючи на це, виникає необхідність дослідити соціальні гарантії українських громадян, які працюють у цій державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На інтерес до трудової міграції можна натрапити в працях українських та закордонних науковців. Теми досліджень щодо міграції від-

різняються одна від одної. Одні досліджують «фактори впливу» («Міжнародна трудова міграція українців до країн Європи: фактори впливу» (Сирочук, 2014: 112)), інші ставлять перед собою завдання дослідити «Наслідки зовнішньої трудової міграції» (Позняк, 2016: 175). Базові засади дослідження міграції як соціального явища викладені в працях закордонних науковців (Р. Альба, Г. Беккер, Е. Берджес, М. Гордон, Т. Заславська, Ф. Знанецький, В. Зомбарт, В. Іонцев, М. Кастельс, Г. Лоурі, Р. Макензі, Д. Массей, Дж. Мінцер, Р. Мертон, В. Ні, Р. Парк, Е. Равенштейн, У. Томас, Т. Парсонс, О. Хандлін, Я. Щепанський, П. Штопма, Т. Шульц та ін.).

Зазначені вище вчені дослідили чинники та причини появи трудової міграції в соціумі. Трудову міграцію вивчають і українські вчені. Дослідження і комплексний аналіз характеристик трудових міграційних процесів здійснено у працях таких учених, як І. Майданік, Е. Лібанова, О. Позняк, О. Малиновська, Б. Юськів, О. Хомра, М. Ожеван, Т. Петрова, В. Нагорний, О. Прима, В. Чорна та ін., які дослідили зовнішніх трудових мігрантів у всіх аспектах життя, а також виокремили напрями трудової міграції, дослідили умови праці та перебування за кордоном, визначили причини, які є рушійною силою для українських емігрантів.

Значний внесок у розробку міграційної тематики в українській науковій думці здійснили В. Бакіров, С. Білошицький, О. Безрукова, К. Богомаз, Б. Гнатківський, Б. Дмитрук, А. Зякун, Л. Калашнікова, В. Капітан, Н. Карпачова, М. Касьянова, В. Кравченко, Н. Ліповська-Маковецька, Е. Майкова, І. Марченко, О. Палагнюк, Н. Пархоменко, Н. Побулавець, І. Прибиткова, О. Римаренка, О. Ровенчак, М. Сірант, О. Соснін, Х. Чернописька та ін.

Дослідження міграційних настроїв студентів у Львові проводилося Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків із діаспорою Львівського політехнічного національного університету (автори доповіді: І. Ключковський, Ю. Марусик, О. П'ятовська). Мета дослідження – вироблення рекомендацій органам державної влади України щодо запобігання відтоку високоінтелектуальних сил (Ключковська, Марусик, П'ятовська, 2014: 22). Респондентами дослідження стали студенти початкових і випускних курсів Львівського національного медич-

ного університету імені Д. Галицького, Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнології імені С.З. Гжицького, Львівського національного університету імені І. Франка, Львівського національного аграрного університету. Опитавши 871 респондента (448 першокурсників і 423 випускники), ми виявили, що майже 54% респондентів були за кордоном (поїздки були туристичними, але до 10% були працевлаштовані за кордоном), 67% мали батьків або родичів, що працюють за кордоном. Підсумувавши, з'ясувалося, що 81,96% висловили бажання працювати за кордоном, а 37% – із метою постійного проживання. Дослідження показало, що аспіранти більш схильні до трудової міграції: 84,42% опитаних мають бажання виїжджати за кордон, що на 4,82% більше, ніж у першокурсників. Дослідники дійшли висновку, що бажання студента мігрувати зумовлене проблемами професійної самореалізації і низькою заробітною платнею в Україні в порівнянні з іншими країнами. Також було доведено, що Польща є однією з основних країн студентської міграції.

У вересні 2016 року Соціологічною групою «Рейтинг» (Rating Group Ukraine) проведено дослідження «Міграційні настрої населення України». За отриманими даними, 30% українців хотіли б поїхати за кордон на постійне місце проживання, 40% опитаних виявили бажання працювати за кордоном. Рівно через рік (у вересні 2017 року) проведено аналогічне дослідження «Динаміка міграційних настроїв українців», яке довело той факт, що міграція в Україні зростає, а саме на 5% за рік збільшився відсоток охочих переїхати за кордон на постійне місце проживання, бажання працювати за кордоном виявило 44% опитуваних, що на 4% більше ніж у минулому році (Соціологічна група Рейтинг, 2016).

Попри те, скільки вже проведено досліджень, трудову міграцію можна досліджувати ще не одному поколінню, адже значна частина населення країни мігрує в інші країни в пошуках кращих умов для життя, а масштаб трудової міграції зростає з кожним днем. І тому ми спробуємо дослідити тему, яка є унікальною, яку ніхто поки що не досліджував в Україні, звучатиме вона так: «Система соціальних гарантій для трудових мігрантів з України в Польщу». Тобто новизною дослідження буде саме

тематика та методика, оскільки ще не трапляються дослідження на цю тематику, які використовували б контент-аналіз, а саме аналіз оголошень.

Мета дослідження – виявити, які саме соціальні гарантії надає Республіка Польща для працівників з України. Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі завдання: 1) проаналізувати статистику України щодо міжнародної трудової міграції за такими джерелами, як: а) ДержСтат, б) УкрСтат; 2) проаналізувати соціальні гарантії, що називають роботодавці з Польщі для наших громадян за трьома обраними сферами (сільське господарство, будівництво та готельно-ресторанна справа).

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародна трудова міграція в Україні – це явище переміщення особи працездатного віку з метою тимчасового працевлаштування, яке супроводжується перетином державного кордону та в'їздом на територію іншої країни. Зазвичай люди мігрують у пошуках кращих умов життя і більш високої оплати праці.

Нині це явище набирає обертів, точна цифра мігрантів невідома, приблизно до 7 мільйонів українців виїхали працювати за кордон. Починаючи з кінця березня 2018 року в пошуках кращого життя вже виїхало 1 793 923 трудових мігрантів. Таку статистику оприлюднює ресурс, який займається онлайн-підрахунками громадян, що виїжджають за межі України. Згідно з лічильником з України за одну хвилину виїжджає 2 заробітчани. Якщо поррахувати, то за добу Україну покидає приблизно 2 880 людей.

Висококваліфіковані працівники – професіонали, які повинні працювати на розвиток України. Із виїздом за кордон однієї такої людини Україна втрачає значний інтелектуальний потенціал. Висококваліфіковані спеціалісти, на підготовку яких країна витратила чимало бюджетних коштів, виїждять на заробітки за кордон працювати на малокваліфікованій, непрестижній праці, тому що в нашій країні відсутні бажані працівниками соціальні гарантії порівняно із сусідньою державою (Польща). Саме тому обрана проблематика дослідження є вельми актуальною.

Сьогодні Україна, як і решта європейських країн, у державній політиці на один із перших планів ставить захист забезпечення всім необхідним своїх громадян, тому в кожній країні є спеціальні органи управління соціального

захисту та підвідомчі їм підприємства, установи, організації, які утворюють єдину державну систему соціального захисту населення. У соціальній політиці своє підтвердження знаходять соціальні гарантії, закріплені Конституцією України. Державне соціальне забезпечення і є основною частиною захисту населення.

У Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. з редакцією від 10.06.2018 р. визначені правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію соціальних гарантії.

Основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень.

До основних включаються: мінімальний розмір заробітної плати, мінімальний розмір пенсії за віком, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат. Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом (Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії, 2017).

Отже, Закон прописує низку основних гарантії, які держава повинна надавати громадянам. Саме це нам дає зрозуміти, на що у своєму дослідженні ми повинні звернути увагу. На основі цієї інформації ми формуємо основні критерії, за якими будемо робити аналіз оголошень, у яких роботодавці з Польщі прописують ті гарантії, які надають нашим трудовим мігрантам. Тому для дослідження на тему «Система соціальних гарантії для трудових мігрантів з України в Польщу» цей документ є основою.

Для нашого дослідження потрібно обрати платформи, на яких роботодавці Польщі розміщують оголошення або українські фірми, співпрацюючи з Польщею, надають запрошення на роботу нашим трудовим мігрантам. На цих сайтах є показник кількості оголошень, за яким ми і будемо вираховувати сукупність дослідження. Щоб обрахувати генеральну сукупність, нам потрібно дізнатися кількість оголошень, яку відображає певний сайт, тому ми зробили список цих сайтів відразу за кількістю оголошень, розміщених на них, але нам

потрібно вирахувати, скільки оголошень розміщено за такими напрямками спеціальностей, як сільське господарство, будівництво та готельно-ресторанна сфера, оскільки на ці роботи їде більшість заробітчан.

Це підтверджує дослідження, яке проводила соціологічна група «Рейтинг» серед мешканців Львова, Івано-Франківська, Тернополя, Луцька, що протягом останніх п'яти років працювали в Польщі. Згідно з результатами дослідження українські заробітчани переважно виконують у Польщі фізичну роботу (77 відсотків) або працюють у сфері послуг (16 відсотків). Лише один відсоток опитаних обіймає у Польщі керівні посади.

Генеральна сукупність вибірки має 332 вакансії оголошень за трьома сферами. За допомогою формули для обрахування вибірки ми можемо розрахувати нашу вибіркoву сукупність. Якщо максимальна прийнята похибка становить 9%, то отримаємо такий результат:

$$1 \div (0.09^2 + 1 \div 332) = 89.9$$

Тобто вибіркoва сукупність цього дослідження складатиме 90 оголошень, оскільки ми беремо до уваги три сфери праці, то логічно було б прорахувати і структурувати, яку кількість оголошень цієї сфери потрібно проаналізувати на кожному із сайтів, то ж рахуємо: цифру вибіркoвої сукупності поділимо на кількість сфер і отримаємо кількість оголошень із кожної сфери, яку потрібно проаналізувати.

$$90 \div 3 = 30$$

Але і це не все, адже ми маємо 7 вебресурсів, тому на кожному з них потрібно буде проаналізувати :

$$30 \div 7 = 4.3$$

По 4.3 оголошень потрібно буде взяти з кожного сайту за кожною сферою.

Для фіксації факти під час дослідження було розділено за блоками та визначено всі індикатори, які можуть бути присутніми та корисними для дослідження, а саме було виділено такі блоки та розписано їх, як:

– оплата праці: почасова, щомісячна, понаднормова, черговість оплати в місяць;

– режим роботи: кількість днів на тиждень, тривалість робочого перебування (3 місяці, півроку, рік), тривалість робочого дня (год./день), перерви на обід, графік роботи на тиждень;

– медичне страхування: присутність чи відсутність, приватне, державне, безкоштовне, на які хвороби чи випадки розраховане;

– умови праці: графік роботи, кількість перерв, умови робочого місця, кількість вихідних, санітарно-гігієнічні умови, фактори безпеки;

– умови проживання: надаються за рахунок роботодавця, винаймається самостійно, але з отриманням компенсації, хостел, гуртожиток, квартира.

Дослідження на тему «Система соціальних гарантій для трудових мігрантів з України в Польщу» проведено завдяки вільному доступу до пошукової системи Google та вебресурсів, які надають інформацію щодо працевлаштування в Польщі за певними сферами праці, а саме сільське господарство, будівництво та готельно-ресторанна сфера. Наше завдання – фіксувати лише факти без оціночних суджень серед 90 оголошень, які були взяті з 7 інформаційних ресурсів. Факти вносилися в таблицьки з прописаними раніше в них індикаторами.

Аналіз оголошень проводився через функцію, яка є на сайтах оголошень щодо фільтрації їх за сферами діяльності, тоді ми мали змогу отримати перелік оголошень щодо працевлаштування за визначеною сферою. Із кожного сайту було взято лише по 13 оголошень, які були повністю проаналізовані й розписані за індикаторами. Основною складністю, що виникала, є неповнота оголошень, оскільки в деяких навіть не вказувалася щомісячна оплата праці.

Проаналізувавши по 30 оголошень із трьох сфер діяльності ми маємо середні дані, які зафіксовані та закріплені в таблицях:

1) Сільськогосподарська сфера

Основні професії, виявлені в цій сфері: працівник на ферму або птахофабрику, робітники на збір ягід, грибів чи овочів та тракторист, всі інші професії трапляються на сайтах оголошень рідше, як-от ветеринар, працівник-селекціонер рослин та працівник лісгоспу. У цій сфері нами опрацьовано по 4 оголошення із 7-ми сайтів і зведено середні числа, які можемо продемонструвати в таблиці 1:

Ми бачимо, що жодний роботодавець не вказує суму соціальних виплат і розмір оплати понаднормової праці. Ці всі нюанси, можливо, будуть указані в трудовому договорі, але на сайтах це не вказано. Лише в 73,3% оголошень вказано щомісячну оплату праці, середня з яких складає 21 743 грн. Почасова оплата вказана лише в 11 оголошеннях (37%). Понаднормову працю допускають у 28%, а пакет

соціальних послуг надає 3,3% роботодавців, хоча режим роботи складає в середньому 6 днів по 10–12 годин на добу. Місце для проживання надає 87% місць праці за рахунок роботодавців. Цифри з надання медичного страхування є невтішними, адже складають 6,7%.

Отже, можна зробити висновок, що в сільськогосподарській сфері Польща потребує допомоги наших мігрантів, які їдуть для того, щоб заробити, а роботодавці не замислюються над тим, щоб надати більше соціальних гарантій, як-от соціальні виплати чи медичне страхування. Це можна пояснити тим, що працювати в цю сферу їдуть ті люди, яким немає різниці, де працювати і в яких умовах, адже якби мігранти порушували питання медичного страхування, то уряд Польщі приймав би рішення, адже вони зацікавлені в міграції до Польщі українського населення.

2) Будівельна сфера

Ця сфера має неабиякі переваги для українських мігрантів, адже бачимо, що багато оголошень на сайтах саме з цієї сфери, тому ми про-

аналізували також 30 оголошень на 7-ми сайтах і отримали такі результати (табл. 2).

Основні вакансії цієї сфери: муляр, майстер з укладання бруківки, слюсар та електрик. Рідше можна натрапити на монтажника гіпсокартону, опалубника-бетонника та арматурника.

Середня заробітна плата працівника на будівництві – 30 650 грн, а почасова оплата 112 грн. Під час роботи в цій сфері можливі понаднормові години праці, зазначені в 40% оголошень, але не мають прописаної оплати. Соціальний пакет під час працевлаштування надає 3,3% роботодавців, а ось медичне страхування забезпечує 33,3%, із яких 30% оплата здійснюється повністю роботодавцем, а 3,3% оплачується навпіл, тобто 50% суми платить працівник і 50% роботодавець. Режим роботи складає 6 днів на тиждень по 10–12 годин на добу. Проживанням забезпечує 83,3% компаній, що надають працевлаштування.

Отже, як ми можемо бачити, сфера будівництва дає більшу ймовірність отримати медичне

Таблиця 1

№	Індикатор	Кількісний показник	Якісний показник
1	Розмір оплати праці:	-	Сільськогосподарська сфера діяльності
	Щомісячна	21 743 грн (указано у 22 оголошеннях)	-
	Почасова	87 грн (указано в 11 оголошеннях)	-
	Оплата понаднормової праці	-	Можливі в 9 оголошеннях
2	Розміри соцвиплат, якщо вони є	-	Пакет усіх соцвиплат в 1 оголошенні.
3	Наявність/відсутність медичного страхування	Наявне у 2-х оголошеннях	За рахунок роботодавця.
4	Кількість робочих днів на тиждень	6 днів	
5	Робочий час (год./день)	10–12 год.	
6	Умови проживання, якщо їх надає роботодавець.	Надається у 26 оголошеннях	За рахунок роботодавця.

Таблиця 2

№	Індикатор	Кількісний показник	Якісний показник
1	Розмір оплати праці:		Будівництво
	Щомісячна	30 650 грн	-
	Почасова	100,3 грн	-
	Оплата понаднормової праці	-	Можливі переробки зазначені у 12 оголошеннях
2	Розміри соцвиплат, якщо вони є.	Надає лише 1 оголошення	Повний соцпакет
3	Наявність/відсутність медичного страхування	Наявне в 10 оголошеннях	Медичне страхування за рахунок роботодавця 9 (1 оплачено 50 на 50)
4	Кількість робочих днів на тиждень	6 днів	ПН - СБ
5	Робочий час (год./день)	10–12 годин	-
6	Умови проживання, якщо їх надає роботодавець	Надається в 25 оголошеннях	За рахунок роботодавця

страхування, яке необхідне під час роботи на будівництві, можливо, часті нещасні випадки і є причиною того, що 33,3% забезпечує за свій кошт страхування, а висока оплата праці зумовлена іноді небезпечними умовами праці.

3) Готельно-ресторанна сфера

Готельно-ресторанна сфера пропонує такі вакансії, як покоївка, офіціантка і кухар, найчастіше трапляється адміністратор та працівник рецепшену. На сайтах оголошень великий відсоток оголошень із цієї сфери, а це означає, що на ці роботи їде менше українців, ніж у дві попередні сфери. Проаналізувавши 30 оголошень, ми маємо такі дані (табл. 3).

Середня щомісячна оплата праці в цій сфері – 21 345 грн, яка зазначена в 76,7% оголошень, а почасову оплату роботодавці зазначають рідше, лише в 26,7% – 83 грн. Понаднормова праця дозволяється лише в 40% вакансій, але розмір оплати не зазначений у жодному оголошенні. Офіційне працевлаштування, яке надає повний пакет соціальних послуг, надається в 6,7% місць роботи, такий самий відсоток гарантує і медичне страхування, здійснене за рахунок роботодавця. Режим роботи становить 6 днів на тиждень по 9 годин. Місце для проживання надають 83,3% роботодавців.

Ці дані свідчать про те, що в цій сфері немає ризиків, задля яких могло б бути обов'язкове медичне страхування, але оплата праці не дуже висока, оскільки робочий час складає лише 9 годин, що для працівників є трішки дивним, адже середній робочий час для мігрантів складає від 12 до 14 годин.

Висновки і перспектива подальших досліджень. Дослідження системи соціальних

гарантій показало, що міжнародна міграція робочої сили є формою міжнародних економічних відносин, в основі яких лежить переміщення факторів виробництва. Це об'єктивний процес, властивий ринковій економіці. Відповідно до ринкових законів трудові ресурси шукають собі найбільш вигідне застосування, що дає максимальну ефективність. Отже, під трудовою міграцією ми розуміємо тимчасову міграцію, метою якої є продаж мігрантами своєї праці й отримання відповідної заробітної плати в країні в'їзду.

На етапі контент-аналізу оголошень стають зрозумілі обсяги міграції з України до Польщі, оскільки кількість оголошень на вебресурсах перевищує 100 оголошень за останні 24 години. Також ми можемо стверджувати, що мігранти їдуть для того, щоб підняти свій рівень доходу, адже оплата праці в Польщі значно перевищує середню заробітну плату. Також ми провели структурований аналіз за професійними сферами, як-от сільське господарство, будівництво та готельно-ресторанна справа. Ці сфери вважаються некваліфікованою роботою, тому ми, отримавши цифри оплати праці вище 20 тис. гривень, розуміємо, що Польща дійсно надає вищі соціальні гарантії, за індикаторами оплати праці почасова робота оплачується високо, можна зазначити, що робота на будівництві є більше оплачуваною, ніж деякі інші сфери.

Приблизно 85% роботодавців гарантують безкоштовне надання житла з усіма умовами для життя. Доволі низьким є відсоток медичного страхування, що надає Польща, адже проаналізувавши 90 оголошень, із яких лише в 14 гарантується повне страхування, зазвичай

Таблиця 3

№	Індикатор	Кількісний показник	Якісний показник
1	Розмір оплати праці:	-	Готельно-ресторанна сфера
	Щомісячна	21 345 грн (указано в 23 оголошеннях)	-
	Почасова	83 грн (указано у 8 оголошеннях)	-
	Оплата понаднормової праці	-	Можливі в 12 оголошеннях
2	Розміри соцвиплат, якщо вони є	-	Пакет усіх соцвиплат у 2 оголошеннях.
3	Наявність/відсутність медичного страхування	Наявне у 2-х	За рахунок роботодавця
4	Кількість робочих днів на тиждень	6 днів	-
5	Робочий час (год/день)	9 годин	-
6	Умови проживання, якщо їх надає роботодавець	Надається у 25 оголошеннях	За рахунок роботодавця

у сфері будівництва, де є більший ризик виникнення несподіваних випадків.

Загалом, Україна має нарощувати рівень соціального захисту населення, шукати різні мотиватори для того, щоб громадяни працювали на власну державу. Мотиваторами можуть бути

пільги під час ведення бізнесу, додаткові стимули для офіційного працевлаштування тощо. У подальшому необхідно дослідити структуру та динаміку трудової міграції за іншими професійними категоріями, як-от вчителі та викладачі, працівники медичної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сирочук Н.А. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського союзу: фактори впливу. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2014. № 11. С. 110–118.
2. Позняк О.В. Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 2. С. 169–182.
3. Ключковська І. Звіт про результати дослідження міграційних настроїв студентів Львова. Львів : МІОК НУ «Львівська політехніка». 2014. 107 с.
4. Про зайнятість населення : Закон України від 02 жовтня 2019 р. №24 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5067-17> (дата звернення: 04.11.2021).
5. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України від 01 січня 2021 №49-50 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/761-19> (дата звернення: 04.11.2021).
6. Щодо оплати праці працівників малих підприємств : Методичні рекомендації від 13 серпня 2004 р. №186 / Міністерства праці та соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0186203-04#Text> (дата звернення: 04.11.2021).
7. Про оплату праці : Закон України від 31 вересня 1995 р. №23-92, / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.11.2021).
8. Про затвердження Порядку нарахування пені та її сплати : Закон України від 15 травня 2007 «№ 223 / Міністерства праці та соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0552-07#Text> (дата звернення: 04.11.2021).
9. Соціально-професійна мапа працездатних територій Сумської області / за ред. Н. Світайло. Суми : ФОП Цьома С.П., 2020. 106 с.
10. Комплексний портрет працездатного населення працездатних територій Сумської області: соціальні аспекти / за ред. Н. Світайло. Суми : ФОП Цьома С.П., 2020. 198 с.

REFERENCES:

1. Syrochuk N.A. (2014). Mizhnarodna trudova mihratsiia ukrainsiv do krain Yevropeiskoho soiuzu: faktory vplyvu. [International labor migration of Ukrainians to the countries of the European Union: factors of influence]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*. 2014. № 11. S. 110-118. [in Ukrainian]
2. Pozniak O.V. (2016). Otsiniuvannia naslidkiv zovnishnoi trudovoi mihratsii v Ukraini [Assessment of the consequences of external labor migration in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. 2016. №2. S. 169-182. [in Ukrainian]
3. Kliuchkovska I. (2014). Zvit pro rezultaty doslidzhennia mihratsiinykh nastroiv studentiv Lvova. [Report on the results of the study of migration attitudes of Lviv students]. Lviv : MIOK NU "Lvivska politekhnika". 2014. 107 s. [in Ukrainian]
4. Pro zainiatist naselennia : Zakon Ukrainy vid 02 zhovtnia 2019 r. №24 [On employment: the Law of Ukraine] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5067-17> (data zvernennia: 04.11.2021). [in Ukrainian]
5. Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu : Zakon Ukrainy vid 01 sichnia 2021 №49-50 [On external labor migration: the Law of Ukraine] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/761-19> (data zvernennia: 04.11.2021). [in Ukrainian]
6. Shchodo oplyaty pratsi pratsivnykiv malykh pidpriemstv : Metodychni rekomendatsii vid 13 serpnia 2004 r. № 186 [Regarding the remuneration of employees of small enterprises: Guidelines] / Ministerstva pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0186203-04#Text> (data zvernennia: 04.11.2021). [in Ukrainian]
7. Pro oplyatu pratsi : Zakon Ukrainy vid 31 veresnia 1995 r. №23-92 [About pay for work: the Law of Ukraine] / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 04.11.2021). [in Ukrainian]

8. Pro zatverdzhennia Poriadku narakhuvannia peni ta yii splaty : Zakon Ukrainy vid 15 travnia 2007 «№ 223 [On approval of the Procedure for accrual of fines and its payment: the Law of Ukraine] / Ministerstva pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0552-07#Text> (data zvernennia: 04.11.2021). [in Ukrainian]

9. Sotsialno-profesiina mapa pratsenadlyshkovykh terytorii Sumskoi oblasti [Socio-professional map of redundant territories of Sumy region] / za red. N. Svitailo. Sumy : FOP Tsoma S.P., 2020. 106 s. [in Ukrainian]

10. Kompleksnyi portret pratsezdatoho naselennia pratsenadlyshkovykh terytorii Sumskoi oblasti: sotsialni aspekty [Complex portrait of the able-bodied population of redundant territories of Sumy region: social aspects] / za red. N. Svitailo. Sumy : FOP Tsoma S.P., 2020. 198 s. [in Ukrainian]

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Ірина БИЧУК

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ
(ІЗ ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД»)..... 3

Юрій БРИНДІКОВ

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ (ПРИКЛАД ХМЕЛЬНИЧЧИНИ).....10

Тарас ЗАБОЛОЦЬКИЙ

МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДІ В КІБЕРПРОСТОРІ..... 16

Наталія ЛЕВЧЕНКО

МОЛОДІЖНИЙ ЦЕНТР «START»: ІЗ ДОСВІДУ УМАНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ.....22

Вікторія ЛОГВИНЕНКО

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОСЛУГИ
РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ..... 31

Анна ЛЯКІШЕВА, Валентин МАРЧУК

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО НАДАННЯ ЯКІСНОЇ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-СИРІТ В УМОВАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї..... 38

Оксана ФУШТЕЙ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.. 44

Анна ХІЛЯ, Ірина САРАНЧА

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РІЗНИХ ФОРМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ..... 51

Світлана ЧЕРНЕТА

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ..... 57

Вікторія ШТИК

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ
СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДІ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....64

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Андрій ЛЕБІДЬ, Микола НАЗАРОВ, Владислав РОЖОК, Тетяна ТИМОФЄЄВА

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У ПОЛЬЩІ.....70

CONTENTS

SECTION 1 ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL WORK

Iryna BYCHUK

SOCIAL SUPPORT FOR FAMILIES IN DIFFICULT LIVING CIRCUMSTANCES
(BASED ON THE EXPERIENCE OF TEACHING THE ACADEMIC DISCIPLINE “SOCIAL SUPPORT”).....3

Yuri BRINDIKOV

IMPLEMENTATION OF SOCIAL POLICY IN THE FIELD OF COMBATING DOMESTIC VIOLENCE
(EXAMPLE OF KHMELNYTSKY REGION).....10

Taras ZABOLOTSKYI

MODELS OF YOUTH INTERACTION IN CYBERSPACE.....16

Nataliia LEVCHENKO

YOUTH CENTER “START”: FROM THE EXPERIENCE OF PAVLO TYCHYNA UMAN STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY..... 22

Viktoriia LOHVYENKO

IMPLEMENTATION OF THE UKRAINIAN STATE POLICY
ON THE INTRODUCTION OF EARLY INTERVENTION SERVICES.....31

Anna LIAKISHEVA, Valentyn MARCHUK

FORMATION OF READINESS OF SOCIAL WORKERS TO PROVIDE QUALITY SOCIAL
AND PEDAGOGICAL SUPPORT TO ORPHAN CHILDREN IN THE CONDITIONS OF FOSTER FAMILY.....38

Oksana FUSHTEI

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL WORK WITH ELDERLY DURING COVID-19 PANDEMIC.....44

Anna KHILYA, Iryna SARANCHA

PECULIARITIES OF PREPARATION FOR PSYCHO-PEDAGOGICAL SUPPORT
OF ELEMENTARY SCHOOL AGE CHILDREN FROM DIFFERENT FAMILIES.....51

Svitlana CHERNETA

MODEL OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS
OF SOCIAL WORK TO PROVIDE SOCIAL SERVICES.....57

Viktoriia SHTYK

DIAGNOSTIC TOOLS FOR DETERMINING THE LEVEL OF FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE
OF YOUTH IN THE ACTIVITIES OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS.....64

SECTION 2 ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL SECURITY

Andrii LEBID, Mykola NAZAROV, Vladyslav ROZHOK, Tetiana TYMOFIEIEVA

SYSTEM OF SOCIAL GUARANTEES
FOR UKRAINIAN LABOR MIGRANTS IN POLAND..... 70

НОТАТКИ

Науковий журнал

Ввічливість

Humanitas

Випуск 4

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Наталія Сергіївна Кузнєцова

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 9,53. Замов. № 1121/442. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.